

M E S O S Disiplinlerarası Ortaçağ Çalışmaları Dergisi
The Journal of Interdisciplinary Medieval Studies

**Saewulf'un Hac Seyahatnamesi, 1102-1103: Kudüs Krallığı'nın İlk Yıllarına Dair Bir
Anlatı (Analiz, Çeviri ve Yeni Edisyon)**

Yazar/Author: *Abdurrahman Onur Çalışır*

Kaynak/Source: *Mesos: Disiplinlerarası Ortaçağ Çalışmaları Dergisi*, III , 1-74.

Doi: [10.5281/zenodo.5775755](https://doi.org/10.5281/zenodo.5775755)

Geliş Tarihi: 8 Şubat 2021 ; Kabul Tarihi: 3 Mayıs 2021

MESOS Disiplinlerarası Ortaçağ Çalışmaları Dergisi içinde yayımlanan tüm yazılar kamunun kullanımına açıktır; serbestçe, ücretsiz biçimde, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin alınmaksızın okunabilir, kaynak gösterilmesi şartıyla indirilebilir, dağıtılabılır ve kullanılabilir.

**SAEWULF'UN HAC SEYAHATNAMESİ, 1102-1103:
KUDÜS KRALLIĞI'NIN İLK YILLARINA DAİR BİR
ANLATI (ANALİZ, ÇEVİRİ VE YENİ EDİSYON)**

**THE ACCOUNT OF SAEWULF'S PILGRIMAGE, 1102-
1103: A NARRATIVE ON THE EARLY YEARS OF THE
KINGDOM OF JERUSALEM (ANALYSIS,
TRANSLATION, AND NEW EDITION)**

Abdurrahman Onur Çalışır*

* Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, onrcalisir@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-5255-2462.

Özet

Saewulf'un anlatısı, Haçlı seferleriyle birlikte Avrupa'da sayısında kayda değer bir artış gözlemlenen hem seyahatname hem de hac rehberi hüviyetindeki eserlerin ilk örneklerinden birisidir. Yazarın İtalya'dan yola çıkışıyla başlayıp geri dönüş yolundayken Türkiye'de sonlanan metin, üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm Saewulf'un Monopoli'den Yafa'ya seyahatini; ikinci bölüm Kudüs Krallığı'ndaki dinî mekânlara gerçekleştirdiği ziyaretleri; üçüncü bölüm Yafa'dan Marmaraeğlisi'ne kadar olan dönüş yolculuğunu içermektedir. Bu makalede Saewulf'un kimliği, izlediği güzergâhlar, Akdeniz'deki coğrafi etmenlerin deniz yolculuğuna etkileri, 'öteki'lere bakış açısı ve anlatısının yapısı analiz edilmiştir. Diğer yandan seyahatnamenin tarihî bir kaynak olarak önemi üzerinde durulmuştur ve metin Türkçeye çevrilmiştir. Ayrıca metnin yeni bir edisyonu yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Saewulf, Hac Seyahatnamesi, Haçlı Seferleri, Kudüs Krallığı.

Abstract

The account of Saewulf is one of the early examples of works that were both travel accounts and pilgrimage guides, a genre which gained a significant popularity in Europe with the Crusades. The text, which begins with the author's departure from Italy and ends in Turkey during the return journey, consists of three main parts. The first part includes Saewulf's journey from Monopoli to Jaffa. The second part includes his visits to religious sites in the Kingdom of Jerusalem. The third part includes his return journey from Jaffa to Marmaraeğlisi. In this article, the identity of Saewulf, the routes he followed, the effects of the geographical factors in the Mediterranean on his voyage, the author's view of the "others" and the structure of his account are analyzed. In addition, the importance of his narrative as a historical source is emphasized, and the account is translated into Turkish. In addition, a new edition of the original Latin text is presented.

Keywords: Saewulf, Pilgrimage Account, the Crusades, the Kingdom of Jerusalem.

GİRİŞ

Birinci Haçlı Seferi'nin (1096-1099) sonrasında Haçlı devletlerinin kurulması, Avrupa'nın çeşitli yerlerinden hac yapmak amacıyla Doğu'ya giden büyük bir insan trafiğini de beraberinde getirmiştir. Din adamlarından soylulara, tüccarlardan paralı askerlere kadar Ortaçağ Avrupa toplumunun her kesiminden insan, dinî veya dünyevî işler ile faydalar uğruna Haçlı devletlerine gidip gelmeye başlamışlardır. Avrupalıların Hristiyanlığın doğduğu topraklara karşı ilgisinin arttığı bu ortamda, Haçlı devletleri hakkında -özellikle de Kudüs Krallığı hakkında kroniklerden şiirlere, hac rehberlerinden seyahatnamelere kadar kayda değer bir yazın meydana getirilmiştir. Anglosakson Saewulf'un seyahatnamesi de bu yazın grubunun ilk örneklerinden birisidir. Seyahatini 1102-1103 yıllarında gerçekleştiren Saewulf'un metni hem seyahatname hem de Kudüs Krallığı'ndaki önemli kutsal mekânların tasvir edildiği bir rehberdir¹. Saewulf'un anlatısı, Kudüs Krallığı'nın ilk yıllarına dair birinci elden şahitliğe dayanması açısından ve krallığın o tarihlerdeki kimi sorunlarını yansıtması açısından son derece önemlidir. Anlatının bir makalede incelenmesinin ve çevrilmesinin en başat nedenleri bunlardır.

Makalenin birinci bölümünde, Saewulf'un gelişine kadar Kudüs Krallığı'nın siyasi tarihi özetlenmiştir. Çünkü yazarın seyahatnamesine yansıyan kiliselerin harap halde olması ve yolların tekinsizliği gibi bazı durumlar Kudüs Krallığı'nın kuruluş yıllarında içerisinden geçtiği siyasi süreçle doğrudan bağlantılıdır. İkinci bölümde, Saewulf'un hayatına dair bilinenler ve seyahatini hangi yıllarda gerçekleştirdiği ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Saewulf'un gidiş ve dönüş yolculuklarında Akdeniz'de takip ettiği güzergâhlar incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca seyahatnamede geçen ancak neresi olduklarına dair tarihçiler arasında tartışma konusu olan yerler değerlendirilmiştir. Ayrıca yazarın Kudüs Krallığı'nda uğradığı anlaşılabilir mekânlardan yola çıkılarak, tarihlendirmede bulunmadığı hac seyahati tarihlendirilmeye çalışılmıştır. Sonraki bölümde Akdeniz'deki coğrafi şartların, Saewulf'un deniz yolculuklarına etkileri belirtilmiş ve yazarın bahsettiği gemiler üzerinde durulmuştur. Beşinci bölümde Kudüs Krallığı'nın o yıllardaki problemlerinden metne yansıyanlar ifade edilmiştir. Altıncı bölümde

¹ Bu tarz kutsal mekânları tanıtıcı pasajlar erken döneme ait Haçlı kroniklerinde de vardır. Mesela Birinci Haçlı Seferi'ne katılmış Norman bir Haçlı tarafından yazıldığı düşünülen *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*'un Vatikan Kütüphanesi'nde bulunan 12. yüzyıla ait iki el yazmasının sonunda, Kudüs'teki kutsal mekânların anlatıldığı bir bölüm bulunmaktadır bk. MS Vat. Reg. lat. 572, varaklar 64v-66v; MS Vat. Reg. lat. 641, varaklar 46v-48r. Birinci Haçlı Seferi'ne katılmış rahip Fulcherius Carnotensis'in *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium* adlı eserinde de Kudüs şehrinin bir tasviri yer almaktadır bk. *Fulcheri Carnotensis Historia Hierosolymitana (1095-1127)*, I:XXVI, yay. Heinrich Hagenmeyer, (Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung 1913), 281-292; Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi (Kutsal Toprakları Kurtarmak)*, I:XXVI, çev. İlcan Bihter Barlas, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Haziran 2009), 99-102.

seyahatnamenin yapısının yanı sıra yazarın mesafeleri belirtmek için kullandığı ölçüler ve “öteki”lere dair bakış açısı incelenmiştir. Yedinci bölümde seyahatnamenin bulunduğu el yazması hakkında bilgi verilirken, sonraki bölümde metnin modern edisyonlarından ve çevirilerinden bahsedilmiştir. Dokuzuncu bölümde Türkçe çeviride izlenen yöntem ve kullanılan terminolojiye dair açıklama yapıldıktan sonra seyahatnamenin Türkçe çeviri metni verilmiştir. Son bölümde ise seyahatname metninin yeni bir edisyonu yapılmıştır.

1. SAEWULF’UN SEYAHATİNİN ÖNCESİNDE KUDÜS KRALLIĞI’NDA SİYASÎ DURUM

Saewulf’un gelişine kadar Kudüs Krallığı’nın tarihi incelendiğinde Fâtımî Devleti ile yaşanan mücadeleler göze çarpmaktadır. Haçlılar 15 Temmuz 1099’da Fâtımîlerden Kudüs’ü aldıktan hemen sonra Fâtımî veziri el-Efdal, kutsal kenti geri almak için güçlü bir orduyla Askalân’a gelmişti. Fakat Haçlılar, Askalân önlere kamp kurmuş olan Fâtımî ordusunu 12 Ağustos 1099’da hazırlıksız bir şekilde yakalayarak mağlup ettiler. Fâtımî tehlikesini şimdilik atlattıktan sonra Haçlılar bir sene içerisinde hâkimiyetlerini genişletmeye çalıştılar. “Kutsal Kabrin Koruyucusu” unvanıyla Kudüs’te hüküm süren ilk Haçlı hükümdarı olan Aşağı Lorraine Dükü Godfrey de Bouillon 18 Temmuz 1100’de öldüğünde, Haçlı toprakları kuzeyde Taberiye’den güneyde Hebron’a, doğuda Eriha’dan batıda Yafa’ya uzanıyordu². Ele geçirdikleri topraklarda azınlık olan Haçlıların kazanımlarını yitirmemeleri için kayda değer bir insan gücüne ve sağlam bir ekonomiye ihtiyaçları vardı. Bu ihtiyaç ise Fâtımîlere ait liman şehirlerinin ele geçirilip Avrupa’yla lojistik ve ticarî bağlantının sağlanmasıyla giderilebilirdi. Nitekim Dük Godfrey’in ölümünden sonra 25 Aralık 1100’de taç giyen kardeşi Kudüs Kralı I. Baudouin de Boulogne’nin ilk eylemleri arasında liman kentlerinin ele geçirilmesi vardı. Baudouin 1101 ilkbaharında gelen bir Ceneviz filosuyla anlaşarak önce Arsuf’u (15 Nisan) ardından Kaysâriye’yi (17 Mayıs) ele geçirdi. Fâtımîler bu kayıpları telafi etmek için 1101 sonbaharında Askalân’a bir ordu gönderdiler. Kudüs Krallığı’na giren bu Fâtımî ordusunu Kral Baudouin Remle yakınlarında karşıladı. 7 Eylül 1101’de gerçekleşen savaşı güçlükle de olsa Haçlılar kazandılar. Ancak Fâtımîler yeni bir ordu kurmayı başardılar ve bu ordu 1102 ilkbaharında Mısır’dan Filistin’e geldi. 17 Mayıs 1102’de yine Remle yakınlarında gerçekleşen savaşı bu sefer Fâtımîler kazandılar. Kral Baudouin yanındaki az sayıdaki adamla birlikte güçlükle Remle’ye çekilebildi. Sonrasında orada güvende olmadığı için kaçıp alelacele yeni bir ordu topladı ve 27 Mayıs 1102’de Fâtımîleri mağlup etmeyi başardı. Fâtımîler tüm bu harekâtlarında filolarını da kullanarak

² Simon John, *Godfrey of Bouillon: Duke of Lower Lotharingia, Ruler of Latin Jerusalem, c. 1060-1100*, (Abingdon: Routledge, 2018), 195, 202.

Haçlıları gerçekten zor durumda bırakmışlardı³. Saewulf tam da bu olaylardan altı ay sonra Kudüs Krallığı'na geldi.

2. SAEWULF'UN KİMLİĞİ VE SEYAHATİNİN TARİHLENDİRİLMESİ

Ne yazık ki Saewulf'un kim olduğuna, nerede yaşayıp nerede öldüğüne ya da mesleğine dair ayrıntılı bilgilerden yoksunuz. Bu hususta kullanabileceğimiz yegâne materyal ise seyahatnamesidir. Tarihçiler Saewulf'un adından hareketle onun muhtemelen İngiltere'den ve Anglosakson kökenli olduğunu düşünmektedirler⁴. Ortaçağ İngilteresine ait kaynaklarda, 10. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar 'Saewulf' ismine ve bu ismin farklı yazılış şekillerine rastlanmaktadır⁵. Bu da onun Anglosakson olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Yazarın İngiltere'den olduğunu gösteren kanıtlardan birisi de seyahatnamesinde bulunmaktadır. Saewulf kısım (§) 2'de, Azize Mildred Yortusu'nda Monopoli'de gemiye bindiklerini söylemektedir ki Azize Mildred 700 yılı dolaylarında İngiltere'nin güney doğusundaki Kent şehri civarında bulunan bir manastırda yaşadığı kabul edilen Anglosakson başrahibedir⁶. Seyahatnamenin yer aldığı yegâne el yazmasının İngiltere'de bulunması da Saewulf'un İngiltere'de yaşamış olma ihtimalini güçlendirmektedir.

12. yüzyılın ilk yarısında yaşamış İngiliz keşiş Malmesburyli William 1118-1125 yılları arasında kaleme aldığı *Gesta Pontificum Anglorum* adlı eserinde, günahlarından arınmak için Worcester Piskopsu Wulfstan'dan tavsiye isteyen ve keşiş olması tavsiye edilen 'Seuulfus' adında hasta bir tüccardan bahsetmektedir⁷. Malmesburyli William, Seuulfus'un keşiş olup olmadığına dair herhangi bir bilgi vermemektedir. Bu kaydı esas alan kimi tarihçiler seyahatnameyi yazan Saewulf'un, William'in bahsettiği bu tüccar Seuulfus olduğunu kabul etmişlerdir. Ancak öyle olsa dahi ileriki yaşlarında keşiş olmuş ana dili Latince olmayan

³ Susan B. Edgington, *Baldwin I of Jerusalem, 1100-1118*, (Abingdon: Routledge, 2019), 114-119, 129-132, 134-141; Steven Runciman, *A History of the Crusades*, II, (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 72-80; Malcolm Barber, *The Crusader States*, (New Haven ve Londra: Yale University Press, 2012), 67; Aydın Çelik, *Fâtımîler Devleti Tarihi (909-1171)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018), 395-397.

⁴ M. d'Avezac, "Relation des Voyages de Saewulf", *Recueil de Voyages et de Mémoires*, Cilt: 4, (Paris: La Societe de Géographie, 1839), 818-819; R. B. C. Huygens, *Peregrinationes Tres: Saewulf, Iohannes Wirziburgensis, Theodericus*, *Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis CXXXIX*, (Turnhout: Brepols, 1994), 5,7 [Aktaran: Margaret Elizabeth Garnett, "The Longer-for Place": *Saewulf and Twelfth-Century Pilgrimage to the Holy Land*, Lisans Tezi, (Virginia: College of William and Mary, Nisan 2000), 5 dn. 12.]; John Wilkinson vd., *Jerusalem Pilgrimage 1099-1185*, (Londra: the Hakluyt Society, 1988), 6; Thomas Wright, *Early Travels in Palestine*, (Londra: Henry G. Bohn, 1848), XIX. M. d'Avezac, Saewulf'un adının çok gezmesinden ötürü bir takma ad (*deniz-kurdu*) olabileceğini aynı yerde ifade etmektedir.

⁵ Saewulf, Seuulf, Saulf, Saolf, Saulfus gibi imlalarla yazılmaktadır; bk. William George Searle, *Onomasticon Anglo-Saxonicum: A List of Anglo-Saxon Proper Names from the Time of Bede to that of King John*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1897), 408, 409, 574. Margaret Elizabeth Garnett da bu duruma değinir; bk. Garnett, "The Longer-for Place", 8.

⁶ David Hugh Farmer, *The Oxford Dictionary of Saints*, (Oxford: Oxford University Press 2003), 370.

⁷ William of Malmesbury (Willelmi Malmesbiriensis), *Monachi de Gestis Pontificum Anglorum Libri Quinque*, IV:146, ed. N. E. S. A. Hamilton, (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 286-287.

Anglosakson bir tüccarın, Kutsal Kitap'tan ve diğer dini eserlerden alıntılarının yer aldığı, kutsal mekânlar anlatılırken dinî referansların verildiği ve Latincesi düzgün bir metni yazması son derece zor gözükmetedir⁸. Tam da bu nedenlerden ötürü o, büyük ihtimalle bir din adamıydı. Geriye hakkında çok fazla bilgi kalmaması alt düzeyden bir rahip ya da keşiş olabilme ihtimalini akla getirmektedir.

Saewulf, kendisi hakkında bilgi vermediği gibi, seyahatini tam olarak hangi yıllarda gerçekleştirdiğini de açık bir şekilde belirtmemektedir. Ancak metin içerisindeki çeşitli yerlerde dinî bayramlara atıfta bulunması, seyahatinin net bir şekilde tarihlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Özellikle dönüş yolculuğunda birbirinden bağımsız bir şekilde verdiği bilgilerden ve bahsettiği dinî günlerden, yolculuğunu hangi yıllarda ve tarihler arasında gerçekleştirdiği tespit edilebilmektedir.

Yazar kısım 27'de Yafa, Arsuf, Kaysâriye ve Hayfa'nın Kudüs Kralı I. Baudouin'e, Antartus'un ise Toulouse Kontu Raymond'a ait olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla diğer şehirler henüz Müslümanların ellerindeydi ve Haçlılar tarafından ele geçirilmemişti. Antartus, Kont Raymond tarafından 1102 Şubat'ı ortasında alınmıştı⁹. Saewulf'un dönüş yolunda dolaylı olarak Müslümanların elinde olduğunu ifade ettiği şehirlerden, Haçlılar tarafından ilk önce ele geçirilecek olan ise Akkâ'ydı; şehir 26 Mayıs 1104'te Kudüs Kralı I. Baudouin tarafından ele geçirilecekti¹⁰. Dolayısıyla Saewulf'un Mart 1102-26 Mayıs 1104 arasındaki bir tarihte dönüş yolculuğuna başlamış olması gerekmektedir. Bu sınırlar doğrultusunda yazarın bize verdiği bilgilerden işimize yarayacak olanı; Hamsin Yortusu'nda Yafa'da gemiye bindiklerini belirtmesidir. Hamsin Yortusu 1102 yılında 25 Mayıs'a, 1103 yılında 17 Mayıs'a, 1104 yılında 5 Haziran'a denk gelmekteydi. 1104 yılının Hamsin Yortusu, Akkâ'nın Haçlılar tarafından alınışından sonraki bir tarih olduğu için bu noktada elenmektedir. Sonuç olarak Saewulf, ya 1102 yılının ya da 1103 yılının Hamsin Yortusu'nda dönüş yoluna koyulmuş olmalıdır. Bu iki tarihten hangisinin olduğunun cevabıysa yazarın seyahatnamenin başında verdiği bir bilgide saklıdır. Saewulf, Kudüs Krallığı'na gelmek üzere İtalya'dan gemiye 13 Temmuz Pazar günü bindiklerini söylüyor; yani 1101 yılının ya da 1102 yılının 13 Temmuz'unda. İki tarih kontrol edildiğinde 13 Temmuz 1101'in cumartesi gününe, 13 Temmuz 1102'nin ise pazar gününe denk geldiği görülmektedir. Böylece Saewulf'un seyahatinin hangi tarihler arasında gerçekleştiği ortaya çıkmış bulunmaktadır; 13 Temmuz 1102 Pazar günü

⁸ Malmesbury'li William'ın kroniğinde yer alan tüccar Seuulfus'un, seyahatnamenin yazarı Saewulf olamayacağına dair ayrıntılı bir değerlendirme için bk. Garnett, "The Longer-for Place", 6-16.

⁹ Runciman, *A History of the Crusades II*, 58; Barber, *The Crusader States*, 86.

¹⁰ Barber, *The Crusader States*, 68. Steven Runciman Akkâ'nın ele geçirilişiyle ilgili herhangi bir tarih vermez; bk. Runciman, *A History of the Crusades II*, 87-88.

Kutsal Topraklara gitmek üzere Monopoli'de gemiye binmiş ve 17 Mayıs 1103'te Yafa'dan deniz yoluyla memleketine geri dönmek üzere ayrılmıştır¹¹.

3. SAEWULF'UN İZLEDİĞİ GÜZERGÂHLAR

3.1. Saewulf'un Gidiş Güzergâhı

Saewulf, gidiş yolculuğunu İtalya'dan itibaren anlatmaya başlamaktadır. Onun beyanına göre Doğu'ya gitmek üzere ilk olarak Monopoli'den denize açıldılarsa da kaza geçirerek tekrar karaya dönmek zorunda kalmışlardır. Bunun üzerine yeniden gemiye binmek üzere karadan Brindisi'ye ilerlemişler ve burada tamir edilmiş olan aynı gemiye binmişlerdir. Brindisi'den ilk olarak Korfu'ya, oradan da Kefalonya'ya gelmişlerdir. Saewulf, Kefalonya Adası'ndan sonra Polipolis'e geldiklerini bildiriyor ki burasının neresi olabileceğine dair tartışma bulunmaktadır. M. d'Avezac, Polipolis'in ya *Palaepolis*'in yanlış yazımı olduğunu ya da Yunanca 'antik şehir' anlamına geldiğini belirtiyor¹². Brownlow ise Patras Körfezi'nde *Palaio Achaia* (Tr. Eski Ahaya) adında bir yerleşim yeri olduğunu ve burasının Saewulf'un izlediği güzergâhın üzerinde yer aldığını söylüyor¹³. Ancak günümüzde böyle bir yerleşim yeri bulunmamaktadır. Neyse ki Nathan Hale'den *Palaio Achaia*'nın Patras'ın batısında, yaklaşık dört saatlik bir mesafedeki bir köy olduğunu öğreniyoruz¹⁴. Burası günümüzdeki *Kato Akhaia* (Tr. Aşağı Ahaya) olmalıdır. Saewulf'un Kato Akhaia'dan Rodos'a kadar izlediği güzergâh ise Ege Adalarından geçmektedir.

Saewulf'un Rodos-Yafa arasındaki ilk durağı Patara'ydı. Yazar kısım 5'te oradan, *Azize Meryem'in Magronissi'si* olarak kaydettiği ve Latince karşılığının 'Uzun Ada' olarak verdiği bir yere geldiklerini söylemektedir. Rahip Brownlow bu yerin Yunancadaki doğru şeklinin *Makronisos* (Tr. Büyükada) olabileceğini ve Kekova Adası olmasının muhtemel olduğunu belirtiyor¹⁵. M. D'Avezac da burasının Kekova Adası olabileceğini ve muhtemelen adada Meryem Ana'ya ithaf edilmiş yıkık bir kilise olabileceğini ifade etmektedir¹⁶. Fakat ben burasının başka bir ada olduğunu düşünüyorum. Öncelikle Saewulf, Patara-Myra arasında buraya uğradıklarını söylüyor. Ayrıca burada yaşamış ya da özellikle burayla özdeşleşmiş herhangi bir dinî şahsiyete atıfta bulunmamasından; uğrayışlarının nedeninin, herhangi bir kutsal yeri ziyaret amaçlı değil, bu adanın Patara-Myra deniz yolu üzerindeki herhangi bir durak olmasından kaynaklandığı anlaşılıyor. Dolayısıyla

¹¹ M. d'Avezac ve Rahip (*canon*) William Brownlow'un tarihlendirmeleri de bu yöndedir; bk. Avezac, "Relation des Voyages de Saewulf", 820-823; *Saewulf* (1102, 1103 A.D.), çev. Rev. Canon Brownlow, (Londra: Palestine Pilgrims' Text Society, 1892), VI-VII.

¹² Avezac, "Relation des Voyages de Saewulf", 825-826.

¹³ *Saewulf*, 2 d.n. 7.

¹⁴ Nathan Hale, *The History of Modern Greece, With A View of the Geography, Antiquities, and Present Condition of That Country*, (Boston, 1827), 419.

¹⁵ *Saewulf*, 4 d.n. 3.

¹⁶ Avezac, "Relation des Voyages de Saewulf", 827-828.

Saewulf'un uğradığı bu adanın Patara ile Myra'ya hemen hemen eşit mesafede olması akla yatkındır. Hâlbuki Kekova Adası Myra'ya oldukça yakındır. Neden Hristiyanlar için önemli bir merkez olan Myra'ya bu kadar yaklaşmışken hiçbir neden olmaksızın duraksasınlar ki? Bence Saewulf'un Magronissi dediği ada günümüzdeki Meis Adası'dır. Çünkü ilk olarak bu adanın Yunanca ismi "büyük, uzun, geniş" anlamına gelen *Megiste'*dir (Μεγίστη). Nitekim Saewulf da adanın isminin Latince "Uzun Ada" olduğunu ifade etmektedir. Meis Adası'nın yukarı kalesinde, M. D'Avzac'ın tahminine uygun bir şekilde Meryem Ana'ya ithaf edilmiş bir kilise olması Saewulf'un burayı neden "Azize Meryem'in Magronissi'si" olarak adlandırdığını açıklamaktadır. Üstelik Meis Adası, Patara ile Myra arasındaki deniz yolunun neredeyse tam ortasında bulunmaktadır. Ek olarak Saewulf bu adaya Türkler tarafından *Alexandria'*dan sürülmüş olan Hristiyanların yerleşmiş olduğunu ifade etmektedir. Brownlow başka birisinin sözlü beyanına dayanarak Saewulf'un atıfta bulunduğu Alexandria'nın günümüzdeki İskenderun şehri olduğunu söylemekteyse¹⁷ de ben bu varsayım hakkında şüpheliyim. Stephanus Byzantinus tarafından 6. yüzyılda hazırlanmış olan *Ethnica* adlı coğrafya sözlüğünün *Alexandreia* maddesinde yazar, bu isimle anılan şehirleri sıralıyor. Stephanus, *Alexandreia* isimindeki onuncu şehrin Karya bölgesindeki Beşparmak (Latmos) Dağı'nda bulunduğunu ve bu şehirdeki Adonis Tapınağı'nda, meşhur heykeltraş Praxiteles tarafından yapılmış bir Afrodite heykelinin yer aldığını ifade ediyor¹⁸. Stephanus Byzantinus'un işaret ettiği bu yerleşim yerinin Alinda kenti olabileceği öne sürülmüştür¹⁹. Diğer yandan mesafeler göz önüne alındığında Saewulf'un bahsettiği Alexandria'nın, Hatay'daki İskenderun'a nazaran Karya bölgesindeki bu Alexandria adlı yerleşim yerinin olması çok daha olasıdır.

Saewulf'un yazdıklarından Meis Adası'ndan sonra izlenen güzergâh tartışmaya yer vermeyecek derecede açıktır. Saewulf'un da içerisinde yer aldığı geminin kaptanı Meis Adası'ndan doğuya doğru açılıp Anadolu'nun güney sahillerini izleyerek Myra ile Beş Adalar'a uğradıktan sonra Kıbrıs'ın güneybatısındaki Baf şehrine gelmiştir. Sonrasında buradan da zorlu bir deniz

¹⁷ *Saewulf*, 4 d.n. 3.

¹⁸ *Stephani Byzantii Ethnica*, Cilt: I, haz. ve çev. Margarethe Billerbeck, (Berlin: Walter de Gruyter, 2006), 145.

¹⁹ Kimi arkeologlar Stephanus Byzantinus'un işaret ettiği bu kentin Alinda antik kenti olduğunu belirtmektedirler; bk. Mükerrrem Anabolu, "Alinda (Karpuzlu)", *Türk Arkeoloji Dergisi* XIV, Yıl: 1965, 1967:88; Vecihi Özkaya ve Oya San, "Alinda: An Ancient City with Its Remains and Monumental Tombs in Caria", *Reveu des Études Anciennes* 105/1, 2003:105. Diğer taraftan bazı arkeologlar ise daha temkinli yaklaşarak henüz bu iddiayı destekleyecek tarihî ya da arkeolojik kesin bir delilin bulunmadığını ifade etmektedirler; bk. Gabriele Bockisch, Peter Ruggendorfer ve Lilli Zabran, "Temple and Altars for Greek and Carian Gods: New Evidence for Religious Life in Alinda During the Late Classical and Hellenistic Period", *Varia Anatolica* XXVIII, ed. Olivier Henry, (İstanbul: Institut Français d'Études Anatoliennes ve Georges Demézil, 2013), 129-134.

yolculuğuyla hedefe, yani Yafa'ya ulaşmayı başarmışlardır. Saewulf'un Monopoli'de başlayıp Yafa'da biten bu yolculuğu toplamda 91 gün sürmüştür.

3.2. Saewulf'un Kudüs Krallığı'ndaki Seyahati

Saewulf'un Kutsal Topraklara dair anlatısı kısım 9'dan başlayıp kısım 26'ya kadar gelmektedir ve bu hacmiyle seyahatnemenin büyük bir çoğunluğunu teşkil etmektedir. Aslında bu bölümler bir seyahatnameden ziyade, yazarın hac yapacak kişilere hangi yerde ne gibi kutsal mekânın olduğunu tanıtmak için hazırladığı bir el kitapçığı gibidir. Saewulf bu kısımlarda ziyaret ettiği yerlerin tasvirlerinden ve önemlerinden bahsetmekte yer yer de coğrafyaları hakkında bilgiler vermektedir²⁰.

Saewulf, her ne kadar Kudüs Krallığı'na geliş ve ayrılış tarihini açık bir şekilde belirtse de bu iki tarih arasında hangi şehre veya kutsal mekâna ne zaman uğradığına dair hiçbir ipucu vermemektedir. Hatta bu durum, Doğu'ya geliş ve evine dönüş yolculuğunu iyi bir şekilde tarihlendiren birine göre biraz garip gözükmemektedir. Doğrusu yazar bu kısımlarda kendi şahsını ve seyahatini soyutlayarak tüm gücünü dinî mekânların önemine ve o anki durumuna hasretmek istemiştir. Dolayısıyla Saewulf'un bu çabası, onun hac yolculuğunda izlediği sırayı kesin olarak görmemizi engellemektedir. Lakin bu mekânların bazılarında kutlanan önemli dinî yortular-bayramlar, hangi yeri ne zaman ziyaret ettiğini tespit etmemize yardımcı olmaktadır.

Saewulf'un uğradığı yerlere baktığımızda Kudüs merkezli olarak kabaca üç ana hac rotasını izlediği karşımıza çıkmaktadır; Kudüs-Hebron doğrultusundaki güney rotası, Kudüs-Eriha arasındaki doğu rotası ve son olarak Kudüs-Nâsıra istikametindeki kuzey rotası. Yazar üç yolculuğuna da Kudüs'ten başlayıp Kudüs'e geri dönerek tamamlamıştır. Bu noktada sorulması gereken soru, Saewulf'un 12 Ekim 1102'de Yafa'da karaya çıkıp Kudüs'e geldikten sonra ilk olarak hangi rota üzerindeki yeri/yerleri ziyaret ettiğiidir.

Yazarın gelişinden sonra Kudüs dışında kutlanan en yakın yortu, 25 Aralık'ta Beytülahm'daki Doğuş Kilisesi'nde kutlanan Hz. İsa'nın doğuş bayramıydı. Dolayısıyla önce 25 Aralık 1102'de Beytülahm'a gelerek Doğuş Bayramı'nı kutlamıştır. Bu tarihten sonraki en yakın önemli dinî gün ise 6 Ocak'ta Hz. İsa'nın Ürdün Nehri'nde vaftiz oluşunun kutlandığı Epifani Bayramı'ydı. Dolayısıyla 25 Aralık'ta Beytülahm'da olan Saewulf buradan Kudüs'e geri dönerek doğuya, Eriha'ya doğru gitmiş ve 6 Ocak 1103'te Ürdün Nehri'nde Epifani Bayramı'nı kutlamış olmalıdır. Bu sıra onun anlatış sırasına da uygun düşmektedir. Nitekim Saewulf'tan üç yıl önce Urfa Kontu I. Baudouin'le birlikte

²⁰ Örneğin kısım 21'de Yahudiye ve Arabistan bölgelerinin neresi olduğunu açıklarken, kısım 26'da Ürdün Nehri'nden bahsetmektedir. Yazar hac rehberinin kısım 18'e kadar olan kısmını Kudüs ve çevresindeki dinî yapılara ayırmıştır. Kısım 19 Beytülahm (veya Beytlehem); kısım 20 Beytanya, Beytfaci ve Eriha; kısım 22 Hebron hakkındadır. Saewulf kısım 23, kısım 24 ve kısım 25'i ise Kudüs'ün kuzeyinde yer alan Nâsıra, Nablus, Tabor Dağı ve Taberiye Gölü çevresinde bulunan yerlere ayırmıştır.

hac için Urfa'dan Kudüs'e gelen rahip Fulcherius Carnotensis de diğer Hristiyanlarla birlikte aynı sırayı izlemiştir; Fulcherius, Kudüs'ü ziyaret ettikten sonra Hz. İsa'nın doğuşunu kutlamak üzere Beytülahm'a gittiklerini, oradan Kudüs'e geri dönüp sonrasında Ürdün Nehri'ne ve Eriha'ya gittiklerini belirtmektedir²¹. Epifani'yi kutladıktan sonra Kudüs'e dönen Saewulf böylece doğu rotasını tamamlamıştı. Sonrasında Kudüs'ten Hebron'a gidip gelerek Kudüs'ün güneyinde yer alan kutsal mekânları da ziyaret etmiş oluyordu²². Elbette Hebron ile Ürdün Nehri'nin ötesinde hayli meşhur ziyaretgâhlar vardı lakin o sıralarda Kudüs Krallığı'nın hâkimiyet sahası doğuda ve güneyde ancak buralara kadar uzanmaktaydı.

Saewulf'un Kudüs'ün kuzeyine tam olarak ne zaman gittiğini kestirmek zor fakat kesin olan 25 Mart 1103'te Nâsıra'da olduğudur; çünkü 25 Mart, Hz. İsa'nın doğacağına Nâsıra'da bir melek tarafından Meryem Ana'ya bildirildiği günün anısına Nâsıra'daki Müjde Kilisesi'nde kutlanan Müjde Yortusu'ydu. Saewulf, Nablus, Tabor Dağı ve Taberiye Gölü çevresindeki yerleri yüksek ihtimalle Müjde Yortusu'ndan önce ziyaret etmiş olmalıdır. Eğer buralara uğramadan 25 Mart'ta Kudüs'ten Nâsıra'ya gelseydi tüm bu yerleri ziyaret etmek ve Kudüs'e Paskalya'yı kutlamak üzere geri dönmek için sadece dört günü olacaktı. Bu nedenle Nablus, Tabor Dağı ve Taberiye Gölü çevresindeki yerleri 25 Mart 1103'ten önce ziyaret etmiş olmalıdır. Sonrasında Nâsıra'dan Kudüs'e dönen Saewulf, Kudüs'te 29 Mart 1103'te Paskalya'yı kutladıktan sonra geri dönüş yolculuğu için hazırlanmış ve Kudüs'ten Yafa'ya gelerek 17 Mayıs 1103'te gemiye binmiştir²³.

Saewulf'un kutsal mekânları anlatım sırası, yaptığı seyahat sırasıyla büyük oranda örtüşmektedir. Fakat Kudüs'teki kutsal mekânları peyderpey mi yoksa tek seferde mi gezdiği metinden anlaşılamamaktadır. Çünkü Saewulf bütünlüğü bozmamak için düzenli bir sıra takip etmiştir²⁴. Ancak Kudüs ve çevresindeki yerleri farklı zamanlarda ayrı ayrı ziyaret etmiş olması daha olasıdır.

3.3. Saewulf'un Dönüş Güzergâhı

Saewulf, haccını tamamladıktan sonra geri dönüş yolculuğuna Yafa'dan kuzeye doğru denize açılarak başladıklarını ifade ediyor. Her ne kadar o tarihlerde Yafa'nın kuzey kıyısında yer alan üç önemli liman şehri Arsuf, Kaysâriye ve Hayfa Haçlı hâkimiyetindeyse de Saewulf'un yazdıklarından bu şehirlere uğramadıkları anlaşılmaktadır. Saewulf Yafa'dan denize açıldıktan sonra karaya çıktıkları Kıbrıs

²¹ Fulcheri Carnotensis *Historia Hierosolymitana*, I:XXXIII:17-20, 332-335; Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, I:XXXIII, 114-115.

²² Saewulf'un güney ve doğu hac rotalarındaki yolculuğu şu şekildedir: Kudüs→Beytülahm (Doğuş Bayramı)→Kudüs→Eriha (Epifani Bayramı)→Kudüs→Hebron→Kudüs.

²³ Saewulf'un kuzey hac rotasındaki yolculuğu şu şekildedir: Kudüs→Nablus→Tabor Dağı→Taberiye Gölü çevresi→Nâsıra (Müjde Yortusu)→Kudüs (Paskalya).

²⁴ Bir istisna teşkil eden kısım 17 için 6.2 numaralı bölüme bakınız.

Adası'nın kuzeydoğu ucundaki Aziz Andreas limanına kadar Suriye sahilinde yanından geçtiklerini ifade etmektedir.

Kısım 27'de belirttiğine göre Saewulf ve yanındakiler, Aziz Andreas Limanı'ndan sonra Antakya'nın limanı olan Samandağ'ı ve *Azize Meryem Limanı*'ni geçip Antiocheia ad Cragum kentine gelmişlerdir. Saewulf'un "Azize Meryem Limanı" olarak ifade ettiği yerin neresi olabileceğine dair M. d'Avezac ve Brownlow herhangi bir tahminde bulunmuyorlar. Saewulf'un bazı yerleşim yerlerini, o yerdeki dinî yapının adandığı kişiyle özdeşleştirerek aktardığı örnekler bulunmaktadır; "Azize Meryem'in Magronissi'si" ya da "Aziz Andreas Limanı" örneklerinde olduğu gibi bu yapı bir kilise veya manastır olabilmektedir. Dolayısıyla uğradıkları bu yerde, Meryem Ana'ya ithaf edilmiş bir yapı olmalıdır. Saewulf'un beyanından anladığımıza göre yanından geçtikleri yer Samandağ'ın batısında, Antiocheia ad Cragum kentinin doğusunda yer almalıdır. Bu aralık için en olası ihtimaller iki büyük liman olan Silifke veya Korykos'tur (günümüzde Kız Kalesi). Korykos'un kuş uçuşu dört kilometre batısında yer alan Cennet Obruğu'nun dibinde, Meryem Ana'ya ithaf edilmiş bir kilise bulunmaktadır ve kilisenin giriş kapısındaki dört satırlık kitabeden 5. yüzyılda Pavlus adlı bir kişi tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir²⁵. Kilise apsisinin kubbesi ve iç duvarları 12. yüzyılda fresklerle süslenmiştir²⁶. Dolayısıyla kilisenin o yüzyıla kadar kullanıldığını kabul edebiliriz. Dolayısıyla Saewulf'un yanından geçtiği ve yazarın "Azize Meryem limanı" şeklinde kaydetmiş olduğu yerleşim yeri Korykos olmalıdır.

Yazarın bildirdiğine göre Antiocheia ad Cragum'dan sonra Anadolu kıyılarını takip ederek Rodos'a ulaşmışlardır. Sonrasında oradan İstanbulya Adası'na ve Sisam Adası'na uğradıktan sonra Sakız Adası'na gelmişlerdir. Saewulf burada bazı insanlarla birlikte Yafa'dan geri dönüş yolculuğuna çıktıkları kişilerden ayrılarak ibadet etmek amacıyla İstanbul'a yöneldiklerini söylemektedir. Saewulf ve beraberindekiler Sakız Adası'ndan demir alarak kuzeye doğru Batı Anadolu kıyılarını takip etmişlerdir. İzmir'in yanından geçip Midilli Adası'na uğrayarak Bozcaada'ya gelmişlerdir. Sonrasında Bozcaada'dan, Gelibolu'da olduğunu anlaşılan *Aziz Femius* adını verdiği yerleşim yerine gelmişlerdir. Hem M. D'Avezac hem de Brownlow, Saewulf'un 'Aziz Femius' olarak andığı bu yerin adının Azize Euphemia ile ilişkili olduğunu düşünmekte fakat neresi olabileceğine dair herhangi bir tahminde bulunmamaktadırlar²⁷. Lakin metinde açıkça aziz (*sanctus*) denmektedir azize (*sancta*) değil. Üstelik Saewulf bir sonraki cümlede de Aziz Femius'tan piskopos olarak söz etmektedir. Ben burasının, Gelibolu'daki

²⁵ <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10354/cennet-ve-cehennem-obruklari--mersin.html> (Erişim Tarihi: 9.6.2020)

²⁶ <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/TurizmAktiviteleri/cennet-cehennem> (Erişim Tarihi: 9.6.2020)

²⁷ Avezac, "Relation des Voyages de Saewulf", 831; *Saewulf*, 80 d.n. 1.

Hisarlık Burnu'nun yaklaşık 30 metre yukarısında yer alan Elaius yerleşimi²⁸ olduğunu ve Saewulf'un oldukça yabancı olduğu bu yerin adını kulaktan duyma not aldığını düşünüyorum. Gerçekten burada M. D'Avezac'ın ve Rahip Brownlow'un tahmin ettikleri gibi Azize Euphemia'ya adanmış bir manastır ya da kilise bulunuyor olabilir ancak henüz böyle bir bilgi bulunmamaktadır. Diğer yandan Saewulf, Çanakkale Boğazı'nın hemen girişinde, Aziz Femius olarak andığı Gelibolu'daki yerleşim yerinin hemen karşısında, Anadolu yakasında *Samthae* adında bir yerleşim yerinin bulunduğunu belirtmektedir. M. d'Avezac, Saewulf'un *Samthae* olarak andığı bu yerleşim yerinin Aeantium şehri olabileceğini ifade ediyor²⁹. Bizans kaynaklarında Aiantion, Aiantios vs. gibi çeşitli şekillerde anılan bu yerleşim yerinin, günümüzde Çanakkale'nin yaklaşık 20 kilometre güneyinde bulunan İntepe'deki (Erenköy) Karanlık Liman veya Karanlık Koy denilen yerde olduğu tahmin edilmektedir³⁰. Bu tahmini lokasyon, iki şehrin Çanakkale Boğazı'nın girişinde ve iki yakada karşılıklı olarak konumlandıklarını söyleyen Saewulf'un tarifine uymaktadır. Elaius şehrinden İstanbul'a doğru ilerleyen Saewulf ve yanındakilerin sonraki durakları Tekirdağ ve Marmaraereğlisi olmuştur. Yazar en son kaydettiği bilgi olan Marmaraereğlisi'ne ulaştığında, Yafa'dan geri dönüş yolculuğuna başlayalı 130 günden fazla olmuştur.

4. SAEWULF VE AKDENİZ

Saewulf'un Akdeniz'de yaptığı geliş ve dönüş seyahati arasında bazı farklar bulunmaktadır. Kalkış ve varış durakları dâhil olmak üzere toplamda 32 duraktan oluşan geliş yolculuğu 91 gün sürerken; sadece 12 duraktan oluşan dönüş yolculuğu 130 günden fazla sürmüştür. Gerek Akdeniz'deki coğrafi etmenlerin (hâkim rüzgârlar-akıntılar) ve gerekse dönemin gemi teknolojisinin fark üzerinde büyük etkisi olmuştur. Saewulf'un çeşitli fırtınalara ve korsan saldırılarına maruz kaldığı bu deniz yolculuklarını ayrıca incelemek gerekmektedir.

4.1. Saewulf'un Geliş Yolculuğu

Akdeniz'de hâkim rüzgârlar kuzeybatı-kuzeydoğu aralığında değişmektedir. Bu durum kuzeyden güneye veya batıdan doğuya doğru yapılacak yolculukların daha hızlı olmasına yol açarken, tam tersi istikametteki seyahatlerin daha yavaş gerçekleşmesine neden oluyordu. Batı'dan Doğu'ya gidecek gemiler rüzgârı daha elverişli kullanabilmek için Provence'dan ya da İtalya'dan denize açılıyorlardı ki rüzgâr en çok ekim ortasından mayıs ortasına kadar esmekteydi. Lakin kışın seyahat tehlikeli olduğu için Batı'dan Kutsal Topraklara giden

²⁸ Elaius hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Andreas Külzer, *Tabula Imperii Byzantini 12: Ostthracien (Europe)*, (Vienna: Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2008), 345-346.

²⁹ Avezac, "Relation des Voyages de Saewulf", 831.

³⁰ Klaus Belke, *Tabula Imperii Byzantini 13/1: Bithynien und Hellespont*, (Vienna: Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2020), 380.

gemilerin büyük bir bölümü mart sonu-nisan başı gibi yola koyuluyorlardı³¹. İtalyan limanlarının bu coğrafi avantajına Doğu ile yapılan deniz trafiğindeki tecrübeleri de eklenince Saewulf'un Kutsal Topraklara gitmek üzere İtalya'ya gelmesi anlamlıdır. Fakat Saewulf İngiltere'den İtalya'ya gelmek üzere muhtemelen 1102 ilkbaharı ortasında yola koyulduğu için İtalya'ya ancak yaz ortasına doğru ulaşabilmiştir. O vakitlerde gemilerin büyük çoğunluğu çoktan Haçlı devletlerine ulaşmak üzere İtalya'dan ayrılmış olduklarından, Saewulf geldiğinde kısım 1'de ifade ettiği üzere gemi bulmakta zorlanmıştır. Yazar ve diğer hacılar Monopoli'de bir gemi buldularsa da kaza yaptıkları için karaya yeniden döndüler ve kara yoluyla Brindisi'ye gidip burada aynı gemiye tekrar bindiler. Kefalonya'ya gelen geminin normalde Kefalonya'dan Mora Yarımadası'nın batı sahilleri boyunca güney istikametini izlemesi gerekirdi. Fakat gemi doğuya, Patras Körfezi'ne doğru yönelmiştir. Bu durum Saewulf ile diğerlerinin, bulabildikleri doğuya giden ilk gemiye bindiklerini göstermektedir. Anlaşılan geminin varış noktası Korint'ti ve onlar da sonrasında başka bir gemiye binmek üzere bu gemiye binmişlerdir. Saewulf'un kısım 1'de Akdeniz'i doğrudan geçemediğini ifade etmesi de bunun bir göstergesidir. Yazar İtalya'da nihai varış noktası Kutsal Topraklar olan bir gemi bulamamıştır.

Yazar ve beraberindeki diğer hacılar Korint Körfezi'nde karaya çıkıp Tebai üzerinden Eğriboz Adası'na gelmişlerdir. Eğriboz, Doğu'ya giden gemileri bulabilecekleri bir adaydı³². Nitekim Saewulf'un kısım 3'te belirttiği üzere buldular da. Saewulf ile yol arkadaşları burada bindikleri gemiyle Ege Adalarına uğrayarak Rodos'a geldiler ve oradan da Anadolu kıyılarını izleyerek Kıbrıs'ın güneybatısındaki Baf şehrine geldiler. Bu rota Saewulf ve arkadaşlarını memnun etmiş olmalıdır zira Patmos, Patara ve Myra gibi Hristiyanlar için önemi yüksek yerleşim yerlerine de uğrama imkânına sahip olmuşlardır. Ayrıca yazar Akdeniz'in Rodos'un doğusunda kalan kısmını Adriyatik Denizi (*Mare Adriaticus*) olarak adlandırmaktadır. M. D'Avezac bu durumu "Adriyatik Denizi" ifadesinin tüm Doğu Akdeniz'i kapsayacak şekilde kullanıldığını belirterek açıklamaktadır³³.

Saewulf kısım 6'da Baf-Yafa arasında seyrederken bir hafta süren bir fırtınanın içerisinde kaldıklarını ve bir sabah Yafa limanını beklemedik şekilde görünce hayli sevindiklerini ifade etmektedir. Yafa çevresinde denizden

³¹ John H. Pryor, *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş*, çev. Füsün Tayanç ve Tunç Tayanç, (İstanbul: Kitap Yayınevi, Eylül 2004), 21, 98. Yine de bu durum kış aylarında hiç seyrüsefer yapılmadığı anlamına gelmez. 7. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar ekim-mart ayları arasında Akdeniz'deki denizcilik faaliyetlerini ele alan bir çalışma için bk. T. M. P. Duggan, "From Mid-October to the End of March – Voyaging in the Medieval Mediterranean", *CEDRUS: Akdeniz Uygarlıkları Araştırmaları Dergisi* III, 2015:277-310.

³² Ebü'l-Fidâ, 1321 yılında tamamladığı coğrafya eseri *Takvîmü'l-Bıldân*'da Eğriboz adasında üretilen gemilerin meşhur olduğunu ifade etmektedir; bk. *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvîmü'l-Bıldân)*, haz. ve çev. Ramazan Şeşen, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, Eylül 2017), 176.

³³ Avezac, "Relation des Voyages de Saewulf", 828.

görülebilecek bir yükselti bulunmadığı için Saewulf ile arkadaşları ve bindikleri geminin kaptanı için şehrin limanını uzaktan tespit etmek son derece zordu. Nitekim 1437 yılında onun gibi Ba' tan Yafa'ya gelen İspanyol seyyah Pero Tafur "tüm ülke engebesiz olduğundan Yafa Limanı'nın girişi [denizden] görünmez." diyerek bu zorluğu net bir şekilde belirtmektedir³⁴. Diğer taraftan Yafa limanı yolcu ve yük taşıyan büyük gemilerin karaya yanaşması için yeterli genişlikte değildi. 1432 yılında Yafa'ya gelen Fransız seyyah Bertrandon de la Broquière şehrin limanının sığ olduğunu ifade etmektedir³⁵. Ondan 62 yıl sonra deniz yoluyla Yafa'ya gelen Pietro Casola ise karaya yanaşamadıkları için Yafa'da liman olmadığını zannetmekte ve gemilerinin şehrin yakınlarına demirlediğini söylemektedir³⁶. Yafa limanının büyük gemiler için elverişsizliğinin yanı sıra limanın yakınlarında büyük bir kayalık bulunmaktaydı. Denizcilerin karaya yanaşmaları için tehlike teşkil eden bu kayalık, söyleneceye göre, Andromeda'nın zincire vurulduğu yerdi³⁷. Bu şartlar altında Yafa'ya gelen büyük gemiler denizin açıklarında demirler ve yolcular ile yükler karaya teknelerle taşınırdı. Nitekim Saewulf da Yafa önlerine geldikleri gün vakit kaybetmeden bir tekne kiralayarak karaya çıkmıştır.

Saewulf Yafa'ya geldiği günün ertesinde büyük bir fırtınaya şahit olmuştur. Hâkim rüzgârlar her ne kadar batıdan doğuya yapılan yolculukları kolaylaştırıyorsa da rüzgâr altı limanlar için bu durum son derece tehlikeliydi. Mesela 1102 Nisan sonu-Mayıs başı civarında Yafa'dan Avrupa'ya gitmek üzere denize açılan Blois Kontu Etienne ve diğerleri, ters esen rüzgâr nedeniyle Yafa'ya geri dönmek zorunda kalmışlardı³⁸. Ters rüzgârların fırtınaya yol açtığı durumlarda, geniş ve güvenli bir limanı olmayan Yafa gibi sahil şehirlerinin açıklarında demirlemek son derece tehlikeliydi³⁹. Saewulf'un Yafa'ya geldiği günün ertesinde karşılaştığı fırtına da tam olarak buydu. Yazarın kısım 7'de anlattığı olaydan, benzer fırtınaların dehşetinin ve zararlarının boyutları net bir şekilde anlaşılmaktadır.

4.2. Saewulf'un Gemileri

Saewulf metin boyunca seyahat ettiği gemiler hakkında ayrıntılı bilgiler vermemektedir. Sadece kısım 28'de dönüş yolculuğunda bindiği gemi türünün dromon olduğunu söylemektedir. Buna karşın kısım 7'nin sonunda, Yafa

³⁴ Pero Tafur *Seyahatnamesi*, çev. Hakan Kılıç, (İstanbul: Kitap Yayınevi, Kasım 2016), 88.

³⁵ C. H. Schefer, *Le Voyage d'Outremer de Bertrandon de la Broquière*, (Paris, 1892), 10.

³⁶ M. Margaret Newett, *Canon Pietro Casola's Pilgrimage to Jerusalem in the Year 1494*, (Manchester: University of Manchester Press, 1907), 221.

³⁷ Pliny: *Natural History*, V:XIV, Cilt: II, ed. H. Rackham, the Loeb Classical Library, (Londra: Harvard University Press, 1961), 272. Filistin'e 1217 yılında gelen Katolik hacı Thietmarus bu efsaneye atıfta bulunmaktadır; bk. *Mag. Thietmari Peregrinatio*, ed. J. C. M. Laurent, (Hamburg, 1857), 24.

³⁸ *Fulcheri Carnotensis Historia Hierosolymitana*, II:XVIII:3, 437.

³⁹ Bertrandon de la Broquière Yafa'daki bu tehlikeye değinmektedir; bk. Schefer, *Le Voyage d'Outremer*, 10.

açıklarına demirlemiş otuz büyük gemiden ve bunların türlerinden söz etmektedir; *dormundi*, *gulafri* ve *catti*.

Saewulf'un *dormundi* olarak adlandırdığı gemiler dromondur. Kaynaklarda ortaya çıkışı 6. yüzyıla kadar gitse de dromon, 10. yüzyılda savaş gemilerinin genel bir adıydı. Her ne kadar en yaygın *bireme* denilen çift sıralı olanlarıysa da üç sıralı kürekçiden oluşan ve bu nedenle *trireme* denilen dromonlar da mevcuttu⁴⁰. Latin kaynaklarında dromona zaman zaman *cattus* ve *gulafrus* denmekteydi⁴¹. *Cattus* türü gemiler, ilk olarak Bizanslılar tarafından kullanılan ve sonrasında onlardan Müslüman denizcilere geçen bir gemi çeşidiydi. Adı ise hafif ticaret kadirgası için Yunancada kullanılan *akatos/akationdan* (ἄκατος/ἄκάτιον) gelmekteydi⁴². Müslümanlar bu gemi çeşidine Arapçada *qit'a* (قطع) demişlerdi. Akdeniz'de 12. yüzyıldan itibaren geniş bir savaş gemisini ya da bazen filodaki nakliye gemisini tanımlamak için bu ifade kullanılmıştı. Latin kaynaklarında *cattus* veya *gattus* olarak adlandırılan bu gemi türü, 11. yüzyıl sonunda ve 12. yüzyılda kasaraları olan son derece güçlü bir triremeyi ifade ediyordu. Bu tür gemiler her iki yanında sıralı 16-17 kürekçiden oluşmaktaydı ve 11. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar en geniş kadirgalar bunlardı⁴³. *Cattus* türü gemilerin dromondan daha büyük olduğu anlaşılırken, dromon ile *gulafrus* arasındaki farklılıkların nasıl ve hangi boyutta olduğu tam olarak bilinmemektedir.

4.3. Saewulf'un Dönüş Yolculuğu

Saewulf'un dönüş yolunda kullandığı gemiye ait bilgiler kısım 28'de bulunmaktadır. Yazar zaten bindiği geminin dromon olduğunu kendisi söylemektedir. Ancak Saewulf'un bu paragrafta anlattığı olaylar bu dromonun *cattus/gattus* olarak adlandırılan türden olduğunu göstermektedir. Bunun en iyi göstergesi yazarın atlattıkları tehlikeden bahsederken verdiği bilgilerdir. Saewulf'un belirttiğine göre dromonları Hayfa ile Akkâ arasında yirmi altı gemiden oluşan bir Fâtımî filosu tarafından kuşatıldığı zaman hemen gemideki 200 kişi silahlanmıştı. Bu rakama şüphesiz geminin mürettebatı da dâhilken, silah

⁴⁰ George Makris, "Ships", *The Economic History of Byzantium: From the Seventh to the Fifteenth Century*, Cilt:3, ed. Angeliki E. Laiou, (Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 2002), 92.

⁴¹ John H. Pryor, "From Dromon to Galea: Mediterranean Bireme Galleys AD 500-1300", *The Age of the Galley: Mediterranean Oared Vessels Since Pre-Classical Times*, ed. Robert Gardiner, (New Jersey: Chartwell Books Inc., 2000), 108.

⁴² John H. Pryor ve Elizabeth M. Jeffreys, *The Age of the Δρομων: The Byzantine Navy ca. 500-1204*, (Leiden: Brill, 2006), 164.

⁴³ Pryor, "From Dromon to Galea", 107, 109; Dionisius A. Agius, *Classic Ships of Islam: From Mesopotamia to the Indian Ocean*, (Leiden: Brill, 2008), 352. 11.yüzyılın kronik yazarlarından Geoffrey Malaterra, Normanların 1061 yılında Messina Boğazı'ndan geçişini engellemek için Sicilya'nın Müslüman emirinin Palermo'dan Faro'ya çeşitli gemiler gönderdiğini ifade ediyor. Sicilya emirinin gönderdiği gemi türleri arasında Saewulf'un bahsettiği üç gemi çeşidi de bulunuyor. Bu kayıttan *cattus*, *gulafrus* ve dromon tipi gemilerin Saewulf'un zamanında İtalya'da oldukça yaygın olduğu anlaşılmaktadır; bk. Geoffrey Malaterra, *The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of His Brother Duke Robert Guiscard*, 2.8, çev. Kenneth Baxter Wolf, (Ann Arbor: the University of Michigan Press, 2005), 89-90.

kullanamayacak daha az sayıdaki kadınlar ile yaşlılar hariçti. Bu da gemide ortalama 300-400 kişinin bulunduğunu göstermektedir⁴⁴. Ayrıca Saewulf'un aynı kısımda bindikleri geminin, Yafa'dan beraber ayrıldıkları diğer iki gemiye nazaran daha büyük olduğunu söylemektedir. Fâtımî filosunun Saewulf'un içerisinde olduğu gemiye saldırmamasının nedeni de büyük bir gemiyi açık denizde ele geçirmenin zorluklarından kaynaklanmaktadır⁴⁵.

Saewulf'un dönüş yolculuğunda bindiği gemi Suriye ve Anadolu sahillerini takip ederek Rodos'a kadar gelmiştir. Burada neden geliş yolculuğundaki gibi Baf üzerinden Rodos'a gitmedikleri sorgulanabilir. Saewulf kısım 27'de Müslüman denizcilerin saldırısından korktukları için Suriye sahilini izlediklerini ifade etmektedir. Lakin dönemin gemi teknolojisi ve su ihtiyacı zaten Fâtımî denizcilerinin kıydan uzakta uzun süre kalmalarına müsaade etmemekteydi. Saewulf'un bindiği dromonun kaptanının dönüşte yolu uzatmak adına böyle bir güzergâh izlenilmesinin temel nedeni, hâkim rüzgârların ve akıntıların bu rotayı seyir için güvenli kılmasıdır⁴⁶. Yazar Samandağ ile Antiocheia ad Cragum arasında, yani Kilikya sahillerinde korsan saldırılarına uğradıklarını ifade etse de bu hususta zarar görmediklerini belirtmekle yetinmektedir. Toroslar'dan gelen güçlü rüzgârların fırtınaya dönüşme olasılığının son derece yüksek olduğu Antalya Körfezi'nde ise Saewulf'un bindiği gemi de zor anlar yaşamıştır⁴⁷.

Saewulf kısım 29'da Rodos'tan İstanbul'a daha hızlı ilerlemek adına daha küçük bir gemi kiraladıklarını ifade etmektedir. Bu önleme rağmen yaklaşık 450 mil olan Rodos-Tekirdağ arası 100 günde gidebilmişlerdir. İzledikleri güzergâha göre yaklaşık 770 mil olan Yafa-Rodos yolculuğunu daha büyük ve yavaş bir gemiyle 38 günde tamamladıkları göz önüne alınırsa aradaki farkın çarpıcılığı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Rodos-Tekirdağ arasındaki yolun daha uzun sürmesinin nedenleri coğrafi şartlardan kaynaklanmaktadır. Öncelikle Saewulf'un bindiği geminin izlediği rota üzerinde irili ufaklı adalar ile adacıkların bulunması düz bir rotada seyretmelerini zorlaştırmaktaydı. Ayrıca Ege Denizi'nde kuzeydoğudan esen hâkim rüzgârlar, güneyden kuzeye yapılan seyahatler için sıkıntı yaratmaktaydı. Marmara'dan gelip Ege'ye dökülen ters akıntıya bu seyahati zorlaştıran bir başka nedendi⁴⁸. Denizdeki dezavantajlı durumlara bir de

⁴⁴ Bu sayı dönemin büyük gemileri için geçerli olan ortalama yolcu sayısı ile uyumaktadır. Albertus Aquensis, 21 Aralık 1102 civarında Yafa'dan Avrupa'ya gitmek üzere denize açılan filonun 300 gemi ve 140.000 hacidan oluştuğunu söylemektedir; bk. Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, IX:18, ed. ve çev. Susan B. Edgington, (Oxford: Clarendon Press, 2007), 658. Bu her gemide ortalama 466 kişi olduğunu gösterir ki Saewulf'un bindiği dromondaki tahmini sayıya yakındır.

⁴⁵ Pryor, *Akdeniz'de Coğrafya*, 126-127.

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Pryor, *Akdeniz'de Coğrafya*, 103-104, 124-126.

⁴⁷ Antalya Körfezi'ndeki bu tehlikeli duruma Fulcherius Carnotensis de değinmektedir; bk. *Fulcheri Carnotensis Historia Hierosolymitana*, III:LIX:1, 811-812; Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, III:LIX, 274.

⁴⁸ Pryor, *Akdeniz'de Coğrafya*, 106.

daha küçük bir gemiyle seyahat etmeleri eklenince, Rodos-Tekirdağ yolculuğunun neden bu kadar uzun sürdüğü açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

5. SAEWULF SEYAHATNAMESİ'NDE KUDÜS KRALLIĞI'NIN SORUNLARI

Saewulf'un gelişine kadar Kudüs Haçlı Krallığı'nın siyasi tarihi birinci bölümde özetlenmişti. Bu bölümde ise kısaca Haçlıların o yıllardaki problemlerinin Saewulf'un seyahatnamesine yansımaları üzerine odaklanılacaktır.

Şüphesiz ilk bahsedilmesi gereken, yukarıda ayrıntılı bir şekilde ifade edilen Yafa limanının fiziki yetersizliği ve barındırdığı güçlüklerdir. Kral I. Baudouin Avrupa'yla deniz bağlantısını sağlamak istiyorsa daha iyi sahil şehirlerine sahip olması gerektiğinin farkındaydı. Sahil şehirlerinin ele geçirilmesi, Fâtımîlerin elindeki kentlerde üslenen Müslüman denizcilerin Batı'dan gelen gemilere yaptıkları saldırıları önlemek için de önemliydi. Nitekim Saewulf'un gidişinden sadece on beş yıl sonra 1118 yılında Kral I. Baudouin öldüğünde, Askalân ile Sûr arasındaki tüm sahil kentleri Kudüs Krallığı tarafından ele geçirilmişti⁴⁹. Ve artık Yafa değil, 1104 yılında ele geçirilen ve daha elverişli limana sahip olan Akkâ kayda değer bir gemi trafiğine sahne olmaya başlamıştı⁵⁰.

Saewulf'un seyahatnamesinde, kısım 8'de yansımaları gördüğümüz bir başka problem de Kudüs Krallığı'nın kuruluş devrinde kara yollarının güvensiz olmasıdır. Saewulf sadece Yafa-Kudüs arasındaki yola değinir lakin bu yolda zengin-fakir herkesin tehlike içerisinde olduğunu belirtmesi durumun vahametini göstermesi açısından son derece önemlidir. Öte yandan diğer yollar da bu tehlikeden uzak değildi; Fulcherius Carnotensis 1125 yılında dahi Fâtımî ve Selçuklu güçlerinin kuzeydeki ve güneydeki yollarda tehlike oluşturduğunu belirtmektedir⁵¹. Saewulf'un metninde görülen yolların güvenliği sorunun çözümüyle alakalı Haçlıların attığı adımlardan birisi Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nın kurulması oldu. Kuruluşunun ardından hayli ün ve servet kazanacak olan tarikatın aslî amacı, yollardaki Hristiyan hacıların korunmasıydı⁵². Tapınak

⁴⁹ Alan V. Murray ve Helen Nicholson, "(Latin) Kingdom of Jerusalem", *The Crusades: An Encyclopedia*, Cilt: II, ed. Alan V. Murray, (California: ABC-CLIO, 2006), 665.

⁵⁰ David Jacoby, "Ports of Pilgrimage to the Holy Land, Eleventh-Fourteenth Century: Jaffa, Acre, Alexandria", *The Holy Portolano: the Sacred Geography of Navigation in the Middle Ages*, ed. Michele Bacci ve Martin Rohde, (Berlin, Münih ve Boston: Walter de Gruyter, 2014), 54.

⁵¹ Fulcheri Carnotensis *Historia Hierosolymitana*, III:XLII:4, 763; Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, III:XLII, 254.

⁵² Malcolm Barber, *Yeni Şövalyelik: Tapınak Tarikatının Tarihi*, çev. Berna Ülner, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, Şubat 2006), 19-21; Ebru Altan, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", *Bellefen* LXVI/245, 2002: 90. "Kudüs topraklarının savunması ve hacıların himayesi amacıyla" (*ad defensionem terra Ierusalem peregrinorumque custodiam*) 1137'de Tapınak Tarikatı'na yapılan bir bağış belgesi için bk. Marquis D'Albon, *Cartulaire Général L'Ordre du Temple 1119?-1150*, Belge No: CXLI, (Paris: 1913), 99.

Şövalyeleri Tarikatı özellikle Kudüs Krallığı'nın sınırlarında ve ana hac rotaları üzerinde yer alan kaleleri kullanarak bu görevi yerine getirmeye çabaladılar⁵³.

6. SAEWULF'UN METNİ

6.1. Usûl ve Üslûp

Yazarın yolculuğu esnasında aldığı notlarla metni inşa ettiği neredeyse kesin gibidir. Uğradığı yerlerin tek tek isimlerini vermesi, gidişte-dönüşte hangi tarihte nereye uğradıklarını belirtmesi, Kudüs Krallığı'nda ziyaret ettiği yerleri birer birer anlatması buna delildir. Zaten seyahatnamenin hemen başında da gidiş yolculuğunda uğradıkları yerleri not etmeye karar verdiğini kendisi belirtmektedir. Açıkça anlaşılmaktadır ki yazar bu not alma işlemini yolculuğu boyunca sürdürmüştür.

Saewulf metnini üç ana bölüm şeklinde tasarlamış gibi gözükmektedir; kısım 1'den kısım 8'e kadar olan birinci bölüm, kısım 9'dan kısım 26'ya kadar gelen ikinci bölüm ve kısım 26'dan kısım 30'a kadar gelen üçüncü bölüm. Birinci bölüm Saewulf'un Kudüs'e kadar olan yolculuğunu kapsar ve yazar bu bölümdeki cümlelerinde daha çok 'biz' öznesini kullanır. Buna karşın Kudüs ile çevre yerleşim yerlerindeki kutsal yerlerin durumunu ve önemini anlattığı ikinci bölümde öznel ifadeler kullanmaktan kaçınmıştır. Tamamlanmamış halde kalan üçüncü bölümde ise birinci bölümdeki üslubuna geri dönmüştür. Bölümler arasındaki bu üslup farklılığından ötürü, ikinci bölümü Saewulf'un kaleme almadığı ya da başka bir eseri kopyaladığı iddia edilmiştir⁵⁴. Ancak kısım 27'de yazar Kudüs ve çevresindeki ziyaret yerlerine bizzat uğradığını ifade etmesinin dışında bu yerlerin kendi zamanındaki hallerini de belirtmesi bu iddiayı çürütmektedir.

Diğer taraftan John Wilkinson, Saewulf'un Tanrı'nın Tapınağı'nın (Kubbetü's-sahre) içerisine konulan eşyalardan bahsederken Fulcherius Carnotensis'in eserinden yararlandığını ve ayrıca kutsal mekânlara dair anlatısında keşiş Beda'ya (ö. 735) atfedilen *De Locis Sanctis* adlı esere dayandığını iddia etmektedir⁵⁵. Wilkinson'un ilk iddiasına baktığımız zaman; iki metin arasında aynı konudan bahsetmeleri gereği birkaç ortak ifade gözlense de büyük oranda bir benzerlikten söz etmek mümkün değildir:

Fulcherius (I:XXVI:7)	Carnotensis	Saewulf (§13)
Cum <i>in templi medio</i> , quando prius intravimus et postea per XV fere annos, <i>rupes</i> quaedam ibi nativa		<i>In cuius templi medietatem rupes</i> conspicitur alta et manga et subtus concavata, in qua erant Sancta

⁵³ David Nicolle, *Crusader Castles in the Holy Land 1097-1192*, (Oxford: Osprey Publishing, 2004), 41.

⁵⁴ J. G. Davies'in bu görüşünü aktaran: Garnett, "The Longer-for Place", 22.

⁵⁵ Wilkinson vd., *Jerusalem Pilgrimage 1099-1185*, 7.

habetur, in qua divinabant esse <u>arcam foederis</u> Domini cum urna et <u>tabulis</u> Moysi sigillatim conclusam, eo quod Iosias, rex Iuda, poni eam iussit dicens. ⁵⁶	Sanctorum. Ibi imposuit Salomon <u>Archam federis</u> , habens manna et virgam Aaron quae ibidem floruit et fronduit et amigdalum protulit, et duas <u>tabulas</u> testamenti. ⁵⁷
---	--

İki metnin bu kısımlarından ne önceki ne de sonraki cümleleri örtüşmektedir. Tabloda görülebileceği üzere iki anlatı arasında yalnızca kelime benzerlikleri vardır. Bu durum ise aynı konudan bahsetmelerinden ve daha da önemlisi ikisinin aynı kaynağı, Kutsal Kitap'ı referans almasından kaynaklanmaktadır⁵⁸. Wilkinson'ın ikinci iddiasını kontrol etmek için onun İngilizce çeviri metin üzerinde Saewulf'un *De Locis Sanctis*'ten alıntı yaptığını işaret ettiği yerleri kontrol ederek Latince metinleri karşılaştırdım⁵⁹. Ne yazık ki Wilkinson'un bu iddiasını kabul etmek kesinlikle mümkün değildir. Çünkü cümleler arasında bir çakışma yoktur. Aynı konudan bahsedilmesi nedeniyle kelime benzerlikleri bulunmaktadır. Üstelik Saewulf'un kutsal mekânları anlatım sırası ile *De Locis Sanctis*'in anlatım sırası da birbirinden farklıdır.

Saewulf, ikinci bölümü yazmak için Kutsal Topraklardaki ziyaretgâhları anlatan başka eserlerden yararlanmıştır. Nitekim kısım 10 ve kısım 11'de, yararlandığı iki yazılı kaynağa atıfta bulunmaktadır. Ancak bu bölümü kaleme alırken sadece *De Locis Sanctis*'e dayandığını söylemek gerçekten uzak bir yorumdur. İkinci bölümün usûlünün ve üslûbunun diğer iki bölümden farklı olmasının temel nedeni de Saewulf'un bu bölümü yazarken ayrı bir yöntem takip etmesinden kaynaklanmaktadır. Yazar ziyaret ettiği kutsal mekânların önemi ve hikâyeleri hakkında çeşitli yazılı kaynakları kullanarak anlatısını inşa etmiştir. Bu mekânların önemini anlatmak için başka eserlerden yararlanırsa da o dönem için ahlaken bir sorun olmamasına rağmen birebir alıntılar yapmamış ve bu mekânların kendi zamanındaki durumlarını da belirterek orijinal bir anlatı ortaya koymuştur. Son olarak Saewulf'un ikinci bölümü diğer bölümlerden daha önce ya da daha sonra kaleme almış olma ihtimali, bölümler arası üslûp farkını etkilemiş olabilir⁶⁰.

⁵⁶ Fulcheri Carnotensis *Historia Hierosolymitana*, I:XXVI:7, 287-288. (Vurgular bana ait.)

⁵⁷ Vurgular bana ait.

⁵⁸ Bk. 1.Krallar 6: 16-28; 2.Tarihler 3:8-14; İbraniler 9:2-5.

⁵⁹ Bu karşılaştırmada *De Locis Sanctis*'in şu neşri kullanılmıştır: J. Fraipont ed., "Beda Venerabilis De Locis Sanctis", *Itineraria et Alia Geographica*, Corpus Christianorum Series Latina CLXXV, (Turnhout: Brepols, 1965), 251-280.

⁶⁰ Margaret Elizabeth Garnett, Saewulf'un ikinci bölümü önce yazmış olabileceğini belirtiyor; bk. Garnett, "The Longer-for Place", 23. Ancak hem ikinci bölümün gayet düzenli olması hem de kimi yazılı kaynakların incelemesinden sonra kaleme alınması gerektiği için, ikinci bölümün diğer bölümlerden sonra yazılmış olması daha muhtemel gözükmektedir.

6.2. Şüpheli Bir Kısım: 17

Saewulf'un anlatısı bir bütün olarak ele alındığı zaman, kısım 17 ile kısım 23, kısım 24 ve kısım 25'in bahsettiği yerler açısından örtüştüğü görülmektedir. Öte yandan her ne kadar kısım 17 sonraki diğer üç kısmın bir özeti gibi dursa da içerik ve üslûp bakımından farklıdır. Bu durum kısım 17'nin ayrıca analiz edilmesini gerektirmektedir.

Kısım 17 ilginç bir şekilde çok basit yanlışları barındırıyor. Bu yanlışlardan ilki, bir bölge olan Celîle'den şehir olarak bahsedilmesidir. Bunun hemen ardından Nâsıra şehri Taberiye Gölü'nün kıyısında yer alıyormuş gibi anlatılmaktadır. Yine bu kısmın hemen başında, ikinci cümle içerisinde, Nâsıra ile Taberiye şehirleri Tabor Dağı'na göre aynı yönde kalıyormuş gibi verilmiştir. Gerçekte ise Tabor Dağı Nâsıra ile Taberiye şehirlerinin arasında bulunmakta ve Nâsıra Tabor'un batısında kalırken Taberiye kuzeydoğusunda kalmaktadır. Ayrıca yine burada Celîle Gölü ile Taberiye Gölü iki farklı gölmüş gibi anlatılmaktadır. Tüm bu coğrafi hatalar silsilesinden sonra bir de Hz. İsa'nın beş ekmekle ve iki balıkla binlerce kişiyi doyurduğu Matta İncili'nde geçen mucizeyle alakalı bir yanlış yapılmaktadır. İncil'de doyurulan kişi sayısı beş bin olarak verilirken, bu kısımda sayı dört bin olarak verilmektedir.

İlk bakışta bu yanlışlara sıradan hatalar gözüyle bakılabilirdi. Lakin metnin devamında yer alan kısım 23, kısım 24 ve kısım 25 okunduğu zaman kısım 17'de yapılan tüm bu yanlışların orada tekrarlanmadığı, tam aksine tüm bu yanlışların doğru bir şekilde verildiği görülüyor. İlk olarak kısım 23'te yazarın Celîle'nin bölge olduğunu bildiğini anlıyoruz. Kısım 23, kısım 24 ve kısım 25 okunduğundaysa Nâsıra ile Taberiye şehirlerinin ve Tabor Dağı'nın konumunu gayet doğru verildiği görülüyor. Yine Matta İncili'nde yer alan mucizede doyurulan kişi sayısı kısım 25'te dört bin kişi olarak doğru bir şekilde veriliyor. Aynı kısımda yazarın, Celîle Gölü'nün veya Taberiye Gölü'nün aynı göl olduğunun farkında olduğunu anlıyoruz. Ayrıca Tabor Dağı ve Nâsıra şehri Kudüs'e hemen hemen eşit uzaklıkta bulunmasına karşın, kısım 17'de Tabor Dağı'nın Kudüs'e olan uzaklığı üç günlük yolculuk mesafesi olarak verilirken kısım 23'te Nâsıra'nın Kudüs'e olan uzaklığı dört günlük yolculuk mesafesi olarak verilmiştir.

Tüm bu çelişkiler kısım 17'yi kaleme alan kişi ile kısım 23, kısım 24 ve kısım 25'i yazan kişinin farklı kişiler olduğunu göstermektedir. Öncelikle kısım 17'yi yazan kişi, bahsettiği yerlere çok kısa değinmektedir. Oysa kısım 23, kısım 24 ve kısım 25'i kaleme alan kişinin bahsettiği yerleri ziyaret ettiği anlatısının ayrıntılı olmasından açıkça anlaşılmaktadır. Diğer yandan kısım 17, metnin katı bir şekilde ilerleyen düzeniyle ve üslûbuyla da çalışmaktadır. Kısım 9'dan kısım 16'ya kadar Kudüs ile çevresindeki yerler anlatılırken, kısım 17'de birdenbire Tabor Dağı ve

çevresinden bahsedilmeye başlanır. Kısım 18'de ise anlatının odak merkezi yeniden Kudüs çevresine döner. Kutsal Topraklardaki dinî mekânların tasvir edilmeye başlanıldığı kısım 9'dan kısım 27'ye kadar devam eden bölümde, birinci tekil şahıslı cümlelerin bulunduğu yegâne kısım da yine kısım 17'dir. Bu sapmalara veya çelişkilere metnin başka bir yerinde/yerlerinde de rastlansaydı, kısım 17'deki bu tuhaflığın Saewulf'un dikkatsizliğinin ya da bilgi eksikliğinin yansıması olduğu kabul edilebilirdi. Fakat kısım 17'nin Saewulf tarafından yazılmadığını, daha sonra Saewulf'un anlatısını kopyalayan müstensih⁶¹ tarafından metne eklendiğini düşünüyorum. Nitekim kısım 17'nin sonundaki birinci tekil şahıslı "Ancak başladığım [iş]e geri döneceğim"⁶² cümlesi de müstensihe ait olmalıdır. Çünkü Saewulf bu ifadeden önce hiçbir yerde özellikle herhangi bir şeye başladığını söylememektedir. Müstensih bu ifadeyle metni kopyalamaya devam etmeyi kastetmiş olmalıdır.

6.3. Mesafeler

Saewulf metinde mekânlar ve yerleşim yerleri arasındaki uzaklıklarla alakalı dört ölçü kullanmaktadır: Günlük yolculuk mesafesi, ok atımı, *mil* ve *leuga*. Saewulf ok atımı için dört yerde arbalet okunu (*arcubalista*), iki yerde de klasik yaylı okunu (*sagitta*) esas almaktadır.

Ortaçağ arbaletlerinin menzili yüzyıldan yüzyıla, kullanım amaçlarına ve kullanan kişinin yeteneğine göre değişmekteydi. Lakin ortalama bir arbaletin menzili 250 metreydi⁶³. Bu mesafe Saewulf'un kullandığı örneklerde de uymaktadır; örneğin Saewulf, Kutsal Kabir Kilisesi ile Harem-i Şerif bölgesi arasında iki arbalet oku atımı mesafe olduğunu söylemektedir ki bu uzaklık doğrudur. Diğer yandan Saewulf'un işaret ettiği yaylı okunun ne kadar bir mesafeyi kapsadığı muğlâk gözükmemektedir. Lakin yazarın Anglosakson olmasından yola çıkarak İngiltere'de kullanılan yayların menzilinini işaret ettiğini varsayabiliriz. Her ne kadar uzun yay (*longbow*) İngiltere'de Geç Ortaçağ'da yaygınlaşacak olsa da bize Saewulf'un kullandığı ölçüye dair bir fikir vermesi açısından faydalı olabilir. Bu yayla oklar ortalama 200 metre uzaklığa kadar etkili bir şekilde atılabiliyordu⁶⁴. Saewulf, Zeytindağı'nda olduğunu söylediği Kutsal Ruh Kilisesi'nin Kudüs surlarına olan uzaklığını bir ok atımı olarak vermektedir. Lakin bu kilisenin yeri günümüzde bilinmediği için Saewulf'un verdiği bu mesafeyi sınamak mümkün değildir. Saewulf'un diğer kullandığı mesafe ölçülerinden 1 mil 1500 metre, 1 leuga 2250

⁶¹ Saewulf'un anlatısının metni, 12.yüzyılın sonunda el yazmasına kopyalanmıştır; bk. Huygens, *Peregrinationes tres*, 7. (Aktaran: Garnett, "The Longer-for Place", 3 d.n. 2.)

⁶² "Sed ad inceptum revertar." bk. Avezac, "Relation des Voyages de Saewulf", 846; Saewulf, 44.

⁶³ Ralph Payne-Gallwey, *The Book of the Crossbow*, (New York: Dover Publications, 1995), 20, 22-23.

⁶⁴ Mike Loades, *The Longbow*, (Oxford: Osprey Publishing, 2013), 65.

metredir⁶⁵. Öte yandan insan adımını temel alan bu iki ölçü birimi için yazarın yaklaşık rakamlar verdiğini unutmamak gerekir.

Saewulf'un yerleşim yerleri ve mekânlar arasındaki mesafelere dair mil ile leuga cinsinden verdiği sayılar birkaç istisna dışında doğru gözükmektedir. Yazar seyahati esnasında bunları not almış olmalıdır. Sadece Nâsıra ile Akkâ ve Beytülahm ile Hebron arasındaki mesafeleri belirtirken hata yapmıştır. Kısım 23'te Nâsıra ile Akkâ arasındaki mesafenin 8 mil olduğunu söyler lakin doğru mesafe bu rakamın neredeyse üç katıdır. Yazarın bu hatası bizzat bu yolu gitmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Kısım 22'de ise Beytülahm ile Hebron arasını 4 leuga olarak verir ki gerçekte iki yerleşim arasındaki mesafe bu rakamın iki katından daha fazladır. Saewulf Beytülahm ile Hebron arasındaki mesafeyi yanlış not almış olmalıdır.

6.4. Ötekiler

Saewulf'un 'öteki' olarak gördüğü gruplara karşı bakış açısına dair metinden oldukça az bilgi edinilmektedir. Yine de bu sınırlı ifadeler Türklere, Bizanslılara, Doğulu Hristiyanlara ve Müslümanlara dair tutumu ile bilgi düzeyi hakkında ip uçları barındırmaktadır.

Saewulf iki yerde, satır arasında Türklere (*Turci*) bahsetmektedir ki ikisinde de kastettiği Anadolu'daki Türklere, Yazar ilk olarak kısım 5'te, sonrasında kısım 29'da Türklere bahseder. Kısım 5'te söylediğine göre Karia bölgesindeki Alexandria şehrinde yaşayan Hristiyanlar, Türklere tarafından yurtlarından edilmişlerdir ve bunun sonucunda bu insanlar Meis Adası'na kaçmışlardır. Kısım 29'da ise İstanbul'daki aynı isimli şehrin Türklere tarafından yıkılmış olduğunu ifade etmektedir. Saewulf'un verdiği bu bilgiler, Malazgirt Savaşı sonrasında Türk akınlarının uzandığı sınırları ve bu akınların meydana getirdiği sonuçların bir yüzünü göstermesi açısından kıymetlidir. Öte yandan İstanbul'daki yıkımın Türk akınlarının bir neticesi olup olmadığı ayrıca incelenmelidir.

Saewulf'un seyahatinden on yıllar önce Türk denizcisi Çaka Bey İzmir civarında bir hâkimiyet tesis ettiği gibi 1090 yılı civarında hâkimiyetini Midilli, Sakız, Sisam ve Rodos adaları ile diğer adalara kadar genişletmişti. Bölgede önemli bir güç haline gelen ve Bizans başkentini tehdit eder hale gelen Çaka Bey, 1095 yılında Bizans İmparatoru I.Aleksios Komnenos'un teşvikiyle Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan tarafından öldürüldü⁶⁶. Onun ölümünün ardından diğer Türk beyleri İzmir çevresindeki ve adalardaki hâkimiyetlerini sürdürdüler. Bölgedeki

⁶⁵ J. F. Niermeyer, *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, 1, (Leiden: Brill, 1976), 597.

⁶⁶ Mücteba İlgürel, "Çaka Bey", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 8, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınevi, 1993), 187-188.

Bizans hâkimiyeti 1098'de yeniden sağlanabildi⁶⁷. Her ne kadar Çaka Bey ve ona bağlı diğer denizci Türklerin İstanbul'a kadar akın yaptıklarına dair kaynaklarda bir bilgi bulunmasa da Saewulf'un söylediği gibi adadaki bu yıkım Türk akınlarının bir neticesi olabilir. Lakin kısa süreli de olsa Türk hâkimiyetine giren adalardan yalnızca İstanbul'da böyle bir durumun olması tuhaftır. Bu olaylardan kısa süre sonra, 1099 yılında Ege adalarına Pisalılar tarafından yağma amaçlı bir saldırı düzenlenmesi ise bu hususta başka bir ihtimali gündeme getirmektedir.

Papa II. Urbanus'un Birinci Haçlı Seferi ordusuna liderlik etmesi için Kilise temsilcisi (*legatus*) olarak tayin ettiği Le Puy Piskoposu Adhemar, 1 Ağustos 1098'te Antakya'da ölmüştü. Bunun üzerine Papa Urbanus, Adhemar'ın yerine aynı makama Pisa Başpiskoposu Daimbert'i getirmişti⁶⁸. Başpiskopos Daimbert 1098 yılı sonunda yanında son derece geniş bir Pisa filosuyla birlikte Doğu'ya doğru denize açıldı. Fakat filo Akdeniz'i geçerken Bizans İmparatorluğu'na ait adaları da yağmalayarak yoluna devam ediyordu ki 1099 ilkbaharı sonunda, Rodos yakınlarında kendilerine karşı İstanbul'dan gönderilen Bizans donanmasıyla karşılaştı. İki taraf arasındaki çarpışma kesin olarak bir tarafın üstünlüğüyle neticelenmemiş olsa da Pisalılar fırsatını buldukları anda Lazkiye'ye doğru yollarına devam ettiler⁶⁹. Bu olayı aktaran yegâne kaynağın yazarı Bizans prensesi Anna Komnene, Pisalıların İstanköy'e de uğramış olduklarını -yani yağmaladıklarını belirtmektedir⁷⁰. Pisa filosu İstanköy'ün batısında yer alan İstanbul Adası'na da uğramış ve adanın aynı isimli şehrini yağmalamış olmalıdır. Saewulf'un İstanbul'da karşılaştığı bu yıkımın Pisa akınının bir neticesi olması akla daha yatkındır.

Saewulf'un bahsettiği bir diğer halk Yunanlar (*Greci*) dediği Bizanslılardır⁷¹. Yazar onlara gidiş yolculuğunu anlatırken kısım 6'da, Kudüs Krallığı'ndayken kısım 18'de ve dönüş yolculuğundan bahsederken kısım 29 ile kısım 30'da değinmektedir. Kısım 6'da belirttiğine göre Saewulf, Bizanslılar tarafından gidiş yolculuğu esnasında kendilerine gösterilen misafirperverlikten ve kendilerine konaklamaları için sunulan mekânlardan memnun kalmamıştır. Öte yandan 1099

⁶⁷ Anna Komnena, *Alexiad*, 11:V:1-6, çev. Bilge Umar, (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1996), 336-339.

⁶⁸ Steven Runciman, *A History of the Crusades*, I, (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 252, 299.

⁶⁹ Anna Komnena, *Alexiad*, 11:X:1-6, 350-352; Runciman, *A History of the Crusades*, I, 299-301.

⁷⁰ Anna Komnena, *Alexiad*, 11:X:3, 351.

⁷¹ Aslında modern literatürde Bizanslılar dediğimiz toplum her zaman kendisini "Romalı" olarak tanımladı. Bu kullanım Erken Ortaçağ'da Batı dünyası tarafından da sürdürüldü. Ancak Avrupa'da Roma mirası üzerine hak iddia etmeye başlayan siyasi güçlerin ortaya çıktığı 8. yüzyılın ortalarından itibaren, Batı'da *Romani* (Romalılar) kelimesi yerine Latin yazınında ihanet, efeminelik, korkaklık vb. olumsuzluklarla ilişkilerindirilen *Greci* (Grekler) kelimesi bilinçli bir şekilde tercih edilmeye başlandı; bk. Anthony Kaldellis, *Romanland: Ethnicity and Empire in Byzantium*, (Cambridge: the Belknap Press of Harvard University Press, 2019), 12.

yılındaki Pisa saldırısı göz önünde alındığında özellikle Ege adalarındaki Bizanslıların Latinlere karşı mesafeli davranmış olmaları kuvvetle muhtemeldir. Saewulf kısım 18'de Kudüs'te bulunan Aziz Sabas Manastırı'ndan bahsetmekte ve bu manastırda Bizanslı keşişlerin bulunduğunu yazmaktadır. Söylediğine göre manastır önceleri şehir surlarının dışındayken Müslümanların buraya saldırımları üzerine keşişler burayı terk ederek sur içindeki bir mevkiye taşınmışlardır. Yazar kısım 29 ile kısım 30'da Truva efsanesiyle alakalı verdiği bilgilerin kaynağı olarak Bizanslıları göstermektedir. Bu kayıtlar dönemin Bizans toplumunun kültürel belleğinde Truva efsanesinin yaşadığını göstermesi bakımından önemlidir.

Yazarın sıkça bahsettiği grupsa Suriyeliler (*Assirii* veya *Assyrii*⁷²) olarak andığı Filistin'in yerli Hristiyanlarıdır. Saewulf, Kudüs'teki bazı kutsal mekânların hikâyelerine değinirken sık sık bu Hristiyanların beyanlarını aktarmıştır. Anlaşılan yazar bu yerleri ziyaret ederken bizzat onlardan bilgi alma çabasına girmiştir. Metnine eklediği bu rivayetleri herhangi bir sınamaya tabi tutmadan ve üzerine olumsuz bir yorum eklemekten uzakta vermektedir. Bu nedenle Saewulf topladığı bu bilgilere inanmış gözükmektedir. Ayrıca metin boyunca yerli Hristiyanlara karşı herhangi bir olumsuz tavır takınmamaktadır. Aslında Saewulf'un Kudüs Krallığı'na gelişinin hemen öncesine kadar Kudüs'teki yerli Doğulu Hristiyanların durumu iyi değildi. 1099'da Kudüs Patriği Arnulf, Katolik olmayan din adamlarını Kutsal Kabir Kilisesi'nden kovduğu gibi mallarına da el koydurmuştu. Onun halefi olan Patrik Daimbert ise daha da ileri giderek 1100'de onların Kudüs'teki tüm kutsal mekânlara girişlerini yasaklamıştı. Yerli Hristiyanların rahatsızlığının farkına varan Kudüs Kralı I. Baudouin, 1101'de araya girerek Kutsal Kabir Kilisesi'nin anahtarlarını geri Bizanslı din adamlarına verdirdi ve burada Bizanslı alt düzey din adamlarının da hizmet vermelerini sağladı⁷³. Şüphesiz Saewulf'un bilgi aldığı ve "Suriyeliler" olarak andığı yerli Hristiyanlar arasında bu alt düzeyden din adamları da bulunmaktaydı.

Saewulf'un en sık ve en olumsuz andığı topluluksa Sarazenler (*Sarraceni*) dediği Müslümanlardır. Yazar Kudüs ve çevresinde terk edilmiş veya yıkılmış halde karşılaştığı her yapıdan ve yerleşim yerinden Müslümanları sorumlu tutmaktadır. Oysa 11. yüzyılın sonlarında Kudüs Fâtımîler ile Selçuklular arasında birkaç kez el değiştirmiş ve en nihayetinde 1099'da Haçlılar kenti Fâtımîlerden almışlardı⁷⁴. Bu çatışmalar yüzünden yapılar da zarar görmüştür. Anlaşılan kısa süreli hâkimiyetler sırasında zarar gören yapıların onarılması için gereken imkân

⁷² 3 yerde *Assirii* ve 2 yerde *Assyrii* olarak yazılmıştır.

⁷³ Runciman, *A History of the Crusades II*, 86.

⁷⁴ Kudüs, 1071 başlarında Selçuklu Emiri Atsız tarafından Büyük Selçuklu idaresine girmiştir. Ancak Fâtımî Veziri el-Efdal, 1096 Ağustosunda kenti Selçuklulardan geri almıştır; bk. Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000), 65-66, 169; Çelik, *Fâtımîler Devleti Tarihi*, 326-327.

ve vakit olmamıştır. Örneğin ilk Kudüs Kralı I. Baudouin'in rahibi Fulcherius Carnotensis, Haçlılar tarafından Süleyman Mabedi olduğu zannedilen ve kutsal sayılan Mescid-i Aksâ'nın parasızlıklarından ötürü ilk zamanlar bakımsız kaldığını ifade etmektedir⁷⁵. Burası kraliyet sarayının bir parçası olarak kullanılmasına rağmen bu durumdaydı ve 1120 civarında Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'na verilene kadar durumunda kayda değer bir değişiklik olmadı⁷⁶. Bu durumun müsebbibi olarak Müslümanları suçlaması nedeniyle Saewulf'un bölgedeki gelişmelere yabancı olduğu söylenebilir. Yazarın bu tavrı Müslümanların inançları hakkındaki bilgisinde de görülür; çünkü Sarazenler olarak andığı Müslümanlardan dört yerde "paganlar" (*pagani*) olarak bahsetmektedir.

7. SAEWULF SEYAHATNAMESİNİN BULUNDUĞU EL YAZMASI

Seyahatnamenin mevcut tek kopyası Cambridge Üniversitesi bünyesinde yer alan Corpus Christi College'de, temelini Canterbury Başpiskoposu Matthew Parker'a ait (ö. 1575) el yazmalarının oluşturduğu Parker Kütüphanesi'ndeki bir el yazmasındadır. Saewulf'un anlatısının yer aldığı yazma *Corpus Christi College, Cambridge, MS 111* tasnif numaralıdır. Yazmanın içerisinde farklı zamanlara ait Latince ve Eski İngilizce pek çok döküman bulunmaktadır. Bu dökümanlar yedinci yüzyıldan başlayıp on altıncı yüzyıla kadar uzanmaktadır. Çeşitli anlaşmalar, mektuplar, fermanlar, Bath Manastırı'na ait kayıtlar ve bu manastırda bulunan röliklerin listesi gibi resmî belgelerin yanı sıra, Eski İngilizceye çevrilmiş dört İncil ve hatta Eski İngilizce-Latince on bir sayfalık mini bir sözlük yer almaktadır⁷⁷. Saewulf Seyahatnamesi'nin bulunduğu kısımdaki her sayfa, biri sağ (A) ve diğeri sol (B) olmak üzere iki sütun halinde yazılmıştır. El yazmasının otuz yedinci sayfasındaki B sütununun altıncı satırında başlayan ve kırk altıncı sayfasındaki B sütununun on yedinci satırında biten seyahatnamenin metni, 12. yüzyılın sonunda kopyalanmıştır⁷⁸.

8. SAEWULF SEYAHATNAMESİNİN EDİSYONLARI VE ÇEVİRİLERİ

Saewulf Seyahatnamesi'nin Latince orijinal metnini 1839 yılında ilk kez yayımlayarak bilim dünyasına tanıtan kişi Marie-Armand Pascal d'Avezac'tır⁷⁹.

⁷⁵ Fulcheri Carnotensis *Historia Hierosolymitana*, I:XXVI:10, 291; Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, I:XXVI, 101.

⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Adrian J. Boas, *Jerusalem in the Time of the Crusades: Society, Landscape, and Art in the Holy City under Frankish Rule*, (Londra: Routledge, 2001), 91, 92; Barber, *Yeni Şövalyelik*, 148-149.

⁷⁷ Bu el yazmasının içeriği hakkında ayrıca bk. Montague Rhodes James, *A Descriptive Catalogue of the Manuscripts in the Library of Corpus Christi College Cambridge*, Cilt: I, (Cambridge: Cambridge University Press, Cambridge, 1912), 236-247.

⁷⁸ Huygens, *Peregrinationes tres*, 7. (Aktaran: Garnett, "The Longer-for Place", 3 d.n. 2.)

⁷⁹ Avezac, "Relation des Voyages de Saewulf", 833-854. Aynı metin aynı sene M. d'Avezac tarafından iki ayrı yerde tekrar yayımlanmıştır; bk. M. D'Avezac, *Relation des Voyages de Saewulf*, (Paris: 1839), 21-42; M. d'Avezac, "Relation des Voyages de Saewulf", *Relations des Voyages de Guillaume de Rubruk: Bernard le Sage et Saewulf*, yay. Francisque Michel ve Thomas Wright, (Paris: La Société de Géographie, 1839), 253-274.

Bunun ardından 1892 yılında *Palestine Pilgrims' Text Society* tarafından seyahatnamenin Latince metninin yeni bir neşri gerçekleştirilmiştir⁸⁰. Son edisyonu ise R. B. C. Huygens tarafından 1994'te yapılmıştır⁸¹.

Seyahatname İngilizceye dört kez çevrilmiştir. İlki Thomas Wright tarafından 1848'de yayımlanan çeviridir⁸². İkinci çeviri, daha sonra Clifton Piskoposu olan William Brownlow tarafından 1892 yılında yapılmıştır ve *Palestine Pilgrims' Text Society* tarafından seyahatnamenin Latince metniyle birlikte yayımlanmıştır⁸³. John Wilkinson ise William Brownlow tarafından yapılan çeviriyi temel alarak 1988 yılında seyahatnamenin yeni bir çevirisini yapmıştır⁸⁴. Son olarak Anthony Bale ile Sebastian Sobeci de Thomas Wright tarafından yayımlanan İngilizce çeviriye dayanarak 2019 yılında yeni bir çeviri yayımlamışlardır⁸⁵. Saewulf'un metni 1977 yılında Arapçaya⁸⁶, son olarak 2020'de İtalyancaya çevrilmiştir⁸⁷.

9. TÜRKÇE ÇEVİRİ METİN

9.1. Çeviride Kullanılan Yöntem ve Terminoloji

Seyahatnamenin Türkçe çevirisinde Latince metin esas alınmıştır. Türkçe çeviri metin, seyahatnamenin çeşitli tarihlerde yapılan ilk üç İngilizce çevirisiyle de karşılaştırılmıştır. Öte yandan yazmadaki metin müstensih tarafından bölümlere ve kısımlara ayrılmadan kopyalanmıştır. Fakat 1839'da ve 1892'de yayımlanan Latince metinlerde yayımcılar metni akışına göre kısımlara ayırmışlardır. Ben de Türkçe çeviride bu usulü takip ettim ve bu kısımları köşeli parantez içerisinde [] numaralandırdım. Metin böylece üzerinde çalışılması daha kolay bir hale gelirken diğer yandan okuyucu için de karmaşadan uzak ve daha rahat okunabilir bir hâl kazandı. Ayrıca kısımların konu bütünlüklerini gözeterek metni üç ana bölüme ayırdım ve uygun başlıklar eklediğim bu bölümleri yine köşeli parantez içerisinde belirttim.

Latince metindeki yer isimlerini çevirirken Türkçe literatürde yaygın olarak kullanılan karşılıklarını tercih ettim. Ancak Saewulf, Kutsal Kitap'ta geçen bir yere atıfta bulunduğu zaman buralar için Kitabı Mukaddes Şirketi tarafından yapılan Kutsal Kitap'ın Türkçe çevirisindeki yazılışları tercih ettim. Aynı durum, birkaç

⁸⁰ Saewulf, 31-52.

⁸¹ Huygens, *Peregrinationes Tres*, 59-77.

⁸² Wright, *Early Travels*, 31-50.

⁸³ Saewulf, 1-30.

⁸⁴ Wilkinson vd., *Jerusalem Pilgrimage, 1099-1185*, 94-116.

⁸⁵ Anthony Bale ve Sebastian Sobeci, *Medieval English Travel: A Critical Anthology*, (Oxford: Oxford University Press, 2019), 67-90.

⁸⁶ *Vasf Rihletü'l-Hacc Seyvulf: Li-Beytü'l-Makdis ve'l-Erâzi'l-Makdise m. 1102-1103*, terc. D. Said Abdullah el-Bişavi, (Amman: Darü's-Şuruk, 1977). (Bu eserin künyesini oluşturmamdaki yardımı için sayın Doğan Mert Demir'e teşekkür ederim.)

⁸⁷ *Tre Pellegrinaggi in Terrasanta: Saewulf, Giovanni di Würzburg, Teodorico*, çev. Silverio Franzoni ve Elisa Lonati, (Turnhout: Brepols, 2020), 57-81.

istisna haricinde, dinî kişi isimleri için de geçerlidir. Tarihî kişileri Latince metinde yazıldığı şekliyle verdim ve kim olduklarına dair dipnotlarda kısa açıklamalarda bulundum. Saewulf'un Kutsal Kitap'tan alıntılacağı ayetlerin Türkçe karşılıklarında, Latince metinle anlamca bir uyumsuzluk olmadığı takdirde, Kitabı Mukaddes Şirketi'nin çevirisini alıntılanmayı tercih ettim.

Buna karşılık bazı kelimelerin Türkçe karşılıklarında özel durumlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yazarın Hz. İsa'nın adıyla birlikte sık sık kullandığı *dominicus* kelimesidir. Kelime etimolojik olarak *dominus* (Tr. Tanrı, efendi) kelimesine *-icus* aitlik takısı getirilerek oluşturulmuştur. Dilimize doğrudan "Tanrı'ya ait", "Tanrısal" olarak çevrilebilir. İnançları doğrultusunda Hristiyanlar tarafından Hz. İsa'ya yakıştırılan kelimelerden birisidir. Çünkü Saewulf'un mensup olduğu inanca göre Hz. İsa (Oğul) ile Tanrı (Baba) aynı özendir. Kelimenin bağlamını göz önünde bulundurarak, doğrudan Tanrı'yı niteleyen aynı ifadelerle karışmaması amacıyla; bu kelime, Hz. İsa'yı nitelediği zaman 'efendimiz' şeklinde çevirmeyi uygun gördüm. Saewulf'un dinî şahsiyetlerin isimleriyle birlikte andığı *venerabilis* sıfatını 'muhterem', *beatus* sıfatını 'mübarek', *sanctus* sıfatını 'aziz' olarak çevirdim. Kutsaliyet mertebeleri diyebileceğimiz bu sıfatlar Katolik Kilisesi tarafından her ne kadar 13. yüzyıldan sonra hiyerarşik bir düzene (*sanctus* > *beatus* > *venerabilis*) oturtulmuş olsa da çeviride bu standardı takip ettim. Nitekim Saewulf da herhangi bir hiyerarşi gözetmeden bu sıfatları kullanmıştır. Ancak eğer *sanctus* sıfatı bir yeri, nesneyi veya Tanrı'yı niteliyorsa o zaman 'kutsal' olarak çevirdim. Açıklanması gereken bir diğer kelime de *oraculum*'dur. Kelimenin kendisi küçük bir ibadethaneye işaret ettiği için bu kelimeyi 'küçük bir mabet' olarak çevirmeyi uygun gördüm. Diğer yandan yazar, Hristiyanlıktaki kimi dinî şahsiyetleri *propheta* olarak adlandırmaktadır. Kutsal Kitap'ın Türkçe çevirilerinde bu kelime 'peygamber' olarak karşılanmasına rağmen, İslâmiyetteki peygamber kavramıyla karışmaması amacıyla çeviri metinde *propheta* için kelimenin anlamını ve Hristiyanlıktaki içeriğini gözeterek 'kâhin' karşılığını tercih ettim. Ayrıca okuyucu çeviri metin içerisinde, İslâmiyette 'peygamber' olarak bilinen İbrahim, İshak ve Yakup'un 'patrik' olarak anıldığını görecektir. Bu durumsa yazarın inancı doğrultusunda bu üç ismi *patriarcha* olarak kaydetmesinden kaynaklanmaktadır. Metne sadık kalmak amacıyla *patriarcha* kelimesini 'peygamber' olarak değil doğrudan 'patrik' olarak çevirmeyi uygun gördüm. Lakin bu terimin bugün kullanılan patrik kavramıyla aynı olmadığı da akıldan çıkartılmamalıdır⁸⁸. Yeni Ahit'in ilk dört kitabını oluşturan Matta, Markos, Luka ve Yuhanna kitaplarına Latincece bir bütün olarak *evangelium* denilmektedir. Bu kitapları kaleme alan kişiler de *evangelista* olarak anılmaktadır. Bu iki kavramdan ilkinin 'İncil', ikincisini

⁸⁸ 'Kâhin', 'kehânet' ve 'patrik' kavramlarının Hristiyanlıktaki yeri hakkında ayrıca bk. F. L. Cross, *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, (New York: Oxford University Press, 1997), 1231, 1336-1337.

'İncil yazarı' şeklinde Türkçe'ye çevirdim. Çeviri metindeki bazı cümlelerde anlamı berraklaştırmak adına köşeli parantez içerisinde kelimeler ekledim. Saewulf'un ifadelerine başka bilgiler ekleme, açıklama yapma ya da işaret edilen kişiyi/yeri netleştirme ihtiyacı duyduğum kısımlarda dipnotlara başvurdum.

9.2. Çeviri Metin

KUDÜS'ÜN KONUMU HAKKINDA GÜVENİLİR BİR ANLATI BAŞLIYOR

[I. Bölüm: Monopoli'den Yafa'ya]

[§1] Ben Saewulfus. Değersiz ve günahkâr olsam da efendimizin kabrinde⁸⁹ dua etmek amacıyla Kudüs'e gidiyordum. Oraya giden başkalarıyla birlikte doğru yoldan gitmeme rağmen ya günahlarımın yükünün zorlamasından ya da gemi yetersizliğinden ötürü, açık denizi doğrudan geçemedim. [Bunun neticesinde] yalnızca geçtiğim adaları ve isimlerini yazmaya karar verdim.

[§2] Kimisi Bari'den, kimisi Barletta'dan, kimisi Siponto'dan veya Trani'den ve hatta kimisi Apulia'nın en ucundaki liman olan Otranto'dan denizi geçmek üzere gemiye bindi. Fakat biz Bari'den bir günlük yolculuk mesafesinde olan Monopoli'de, bir pazar günü Temmuz'un on üçünde⁹⁰ Azize Bakire Mildred Yortusu'nda gemiye bindik. Sonradan bize gösterildiği üzere uğursuz bir gündü⁹¹ ve eğer Tanrı'nın merhameti bizi korumamış olsaydı hepimiz boğulmuş olurduk. Çünkü o gün, denizde, limandan uzak bir mesafedeyken dalgaların şiddeti yüzünden savrulup kaza yaptık. Ancak Tanrı'nın lütfuyla sağ salim kıyıya geri döndük.

[§3] Bunun üzerine Brindisi'ye gittik. Ve orada tekrar uğursuz bir günde⁹² aynı gemiye bindik lakin gemi bir şekilde onarılmıştı. Böylece Aziz Havari Yakup [Yortusu'nun] arifesinde⁹³ Yunanistan'ın bir adasında, ada ile birlikte Korfu denilen şehirde karaya ayak bastık. Oradan, büyük bir fırtınayla sürüklenmiş halde ağustosun ilk günü Kefalonya denilen adaya geldik. Rodbertus Gwiscard⁹⁴ burada ölmüştü ve bizimkiler[den bazıları] da öldüler ki bu yüzden hayli hüznüldük. Sonrasında oradan yeniden hareket edip Polipolis'te karaya çıktık. Akabinde güzel Patras Adası'na⁹⁵ geldik ki orada eziyet edilen ve oraya gömülen lakin sonradan [kemikleri] İstanbul'a taşınan mübarek Havari Andreas'a ibadet etmek için şehrine girdik. Patras'tan, mübarek Havari Pavlus'un Tanrı'nın kelamını vaaz ettiği ve [orada Hristiyan yaptığı] bazı kişilere mektup yazdığı Korint'e, Aziz Laurentius [Yortusu'nun] arifesinde⁹⁶ geldik. Orada bazı aksiliklere

⁸⁹ Kutsal Kabir Kilisesi

⁹⁰ 13 Temmuz 1102

⁹¹ Metinde *hora egyptiaca*, yani "Mısırlı vakitte". Bir işe başlamak için kötü bir zaman olduğuna inanılan günler için söylenen bir ifadedir ki 13 Temmuz ve 22 Temmuz da bu günlerdendi. Ayrıntılı bilgi için bk. Avezac, "Relation des Voyages de Saewulf", 822-825; *Saewulf*, VII.

⁹² 22 Temmuz 1102. Ancak bu sefer metinde *die egyptiaca* (Tr. Mısırlı günde) yazılmıştır.

⁹³ 24 Temmuz 1102

⁹⁴ Norman lider Robert Guiscard.

⁹⁵ Patras ada değildir. Brownlow, Ortaçağ seyyahları tarafından deniz yoluyla gelinen yerlerin sık sık ada olarak adlandırıldıklarını belirtmektedir; bk. *Saewulf*, 2 d.n. 8.

⁹⁶ 9 Ağustos 1102

maruz kaldık. Oradan Hosta limanına⁹⁷ denizden geçtik⁹⁸ ve böylece kimisi yaya kimisi de eşeklerle iki gün gidip, halk arasında Stivae denilen Tebai'ye geldik⁹⁹. Ertesi gün, Aziz Havari Bartholomaeus [Yortusu'nun] arifesinde¹⁰⁰ Eğriboz'a ulaştık. Burada başka bir gemi kiraladık. Doğrusu, Havari Pavlus'un vaaz verdiği Atina, Korint'ten iki günlük yolculuk mesafesindedir. Mübarek Dionysius orada¹⁰¹ doğdu, eğitim gördü ve sonrasında mübarek Pavlus tarafından Tanrı'ya döndürüldü¹⁰². Orada, bir kandilin içerisinde daima yanan ancak asla azalmayan zeytinyağının bulunduğu mübarek Bakire Meryem Kilisesi vardır.

[§4] Sonrasında Petalion¹⁰³ denilen adaya geldik. Oradan da kıymetli saten ile ipeğin ve ipekli diğer kumaşların yapıldığı Andros'a geldik. Oradan Tinos'a, sonrasında Siros'a, ardından Mikonos'a ve Naksos'a geldik ki [Naksos'un] yanında harikulade Girit Adası vardır. Oradan Keros'a, Amorgos'a, Sisam'a, Sakız'a ve Midilli'ye geldik. Akabinde havari ve İncil yazarı mübarek Yuhanna'nın Caesar Domitianus¹⁰⁴ tarafından sürgüne gönderildiği ve Apocalypsis'i¹⁰⁵ yazdığı Patmos'a ulaştık. [Yuhanna'nın] mezarında yaşamaya başladığı¹⁰⁶, İzmir'in yakınında bir günlük mesafede olan Efes [diğer] yandadır¹⁰⁷. Ayrıca Havari Pavlus da Efeslilere bir mektup yazdı. Sonrasında İlyoz ile Kelemez adalarına, akabinde Yunanlar arasındaki en saygın hekim olan Galienus'un doğduğu İstanköy'e geldik¹⁰⁸. Oradan Aziz Havari Pavlus'un öğrencisi Titus'un vaaz verdiği yıkık haldeki Lydo şehrinin¹⁰⁹ limanının yanından geçtik. Buradan [ismi Latinceye] Gümüş olarak çevrilen Asum'a¹¹⁰ geldik.

⁹⁷ Korint Körfezi'nde, Plataea'nın 13 kilometre batısındadır. Kaynaklarda adı zaman zaman *Rivedostre*, *Rivadostris*, *Hostie riparia* veya *Ostrie riparia* olarak da geçer. Ayrıntılı bilgi için bk. Johannes Koder ve Friedrich Hild, *Tabula Imperii Byzantini 1: Hellas und Thessalia*, (Viyana: Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1976), 252.

⁹⁸ 20 Ağustos 1102

⁹⁹ 22 Ağustos 1102

¹⁰⁰ 23 Ağustos 1102. Saewulf'un Tebai ile Hosta limanına geliş tarihi, Eğriboz Adası'na geliş tarihlerinden geriye doğru gidilerek oluşturulmuştur.

¹⁰¹ Korint

¹⁰² Yani Hristiyan oldu.

¹⁰³ Günümüzde Megalonisos Petalion.

¹⁰⁴ 81-96 yılları arasında Roma imparatoru. Tam adı: Caesar Domitianus Augustus Germanicus.

¹⁰⁵ Yeni Ahit'in son bölümü olan Vahiy kitabı.

¹⁰⁶ Ortaçağ Hristiyanları, havariler de dahil olmak üzere azizlerin Kutsal Ruh'un içerilerinde yaşadığı kişiler olduklarına inandıkları için öseler bile kalıntıları (rölikler) aracılığıyla canlı olmaya, yaşamaya devam edeceğine inanmaktaydılar; bk. Alfred J. Andrea ve Paul I. Rachlin, "Holy War, Holy Relics, Holy Theft: The Anonymous of Soissons's De terra Iherosolimitana: An Analysis, Edition, and Translation", *Historical Reflections / Réflexions Historiques* 18/1, 1992:152.

¹⁰⁷ Yani Anadolu'da

¹⁰⁸ Galenus, İstanköy'de (Kos) değil Bergama'da (Pergamon) doğmuştur. Antikçağ'ın bir diğer meşhur hekimi olan Hippokrates'in Kos'ta doğduğu düşünülüyordu. Saewulf, Galenus ile Hippokrates'in doğum yerlerini karıştırmıştır.

¹⁰⁹ Knidos; bk. Avezac, "Relation des Voyages de Saewulf", 826-827.

¹¹⁰ Sömbeki Adası; bk. Avezac, "Relation des Voyages de Saewulf", 827; *Saewulf*, 4 d.n. 1.

[§5] Sonrasında son derece meşhur olan Rodos'a geldik. Dünyanın yedi harikasından birisinin, yüz yirmi beş ayak yüksekliğindeki heykelin, -yani Colossus'un [eskiden] burada bulunduğu söylenir ki Persler İspanya'ya giderlerken neredeyse Roma eyaletinin tamamıyla birlikte [o heykeli de] mahvettiler. Bu Colossaelılara mübarek Havarî Pavlus bir mektup yazdı¹¹¹. Buradan bir günlük yolculukla mübarek Başpiskopos Nicholaus'un doğduğu Patara şehrine günün geç vaktinde büyük bir fırtına tarafından sürüklenmiş halde geldik. Ertesi sabah demir alıp tamamen terkedilmiş Azize Meryem'in Magronissi'si¹¹² denilen şehre geldik ki [adı Latinceye] Uzun Ada olarak çevrilir. Kiliselerinden ve diğer binalardan anlaşıldığı üzere burada, Türkler tarafından Alexandria'dan¹¹³ sürülmüş olan Hristiyanlar yaşıyorlardı. Oradan Myralıların şehrine geldik ki burada Aziz Nicholaus [zamanında orasının] başpiskoposluğunun en üst noktasını yönetiyordu¹¹⁴. İstanbul Ege Denizi'nin bir limanı iken, orası¹¹⁵ Adriyatik Denizi'nin bir limanıdır. Azizin¹¹⁶ onuruna kutsal kabrinde ibadet ettikten sonra elverişli bir rüzgârla Xindacopos¹¹⁷ denilen adaya geldik ki [adanın isminin] Latince karşılığı, denizin zorlamasından ötürü Altmış Kürek'tir. O bölgeyle birlikte Finike denilen liman [Xindacopos'un] yakınındadır. Buradan üç gün sonra, Adriyatik Denizi'nin en geniş kısmından geçip, Kıbrıs Adası'nın bir parçası olan Baf şehrine geldik. Efendimizin göğe yükselişinin ardından tüm havariler [Kudüs'te] toplandılar ve orada halledilmesi gereken meselelere dair bir konsil¹¹⁸ düzenlediler. Ve oradan Aziz Havarî Barnaba'yı vaaz vermesi için [Kıbrıs'a] yolladılar ki onun ölümünden sonra Aziz Petrus Yafa'dan buraya¹¹⁹ geldi ve Antakya'nın başpiskoposluk makamına çıkmadan evvel burada Tanrı kelamının tohumunu ekti.

[§6] Kıbrıs Adası'ndan yolumuza ilerlerken [Yafa] liman[ın]a ulaşabilmemizden evvel denizde yedi gün boyunca fırtınalar yüzünden sallanıyorduk. O kadar büyüktü ki geceyin ters ve güçlü bir rüzgâr tarafından zorla Kıbrıs'a geri götürülüyorduk. Acilen yaptığımız naçiz pişmanlığımız sayesinde değil, ona hakiki bir şekilde seslenen herkesin yakınında olan Tanrı'nın merhameti sayesinde arzuladığımız [rotay]a tekrar döndük. Ama neredeyse hepimiz kurtuluş umudunu yitirdiğimizden yedi gece boyunca süren hayli fırtına

¹¹¹ Saewulf, Yeni Ahit'te yer alan Pavlus'un Koloselilere gönderdiği mektuba atıfta bulunuyor. Fakat Colossae şehri günümüzde Denizli sınırları içerisindedir. Saewulf, Colossus heykeli ile Colossae antik kentinin arasında isim benzerliğinden kaynaklanan yanlış bir bağ kuruyor.

¹¹² Meis Adası. Günümüzde adanın adı Kastellorizo'dur.

¹¹³ Muhtemelen Alinda kenti

¹¹⁴ Yani başpiskopostu.

¹¹⁵ Myra

¹¹⁶ Aziz Nicholaus

¹¹⁷ Günümüzde Beş Adalar; bk. Avezac, "Relation des Voyages de Saewulf", 828; *Saewulf*, 5 d.n. 1.

¹¹⁸ Kudüs Konsili

¹¹⁹ Kıbrıs'a

ve tehlike yüzünden alt edilmiş haldeydik. Diğer yandan bir sabah güneş doğarken, Yafa limanının sahili gözlerimizin önünde belirdi. Ve [atlattığımız] tehlikenin büyük sıkıntısından dolayı perişan bir halde canımız sıkın olduğu için bu beklenmedik ve umulmayan şey sevincimizi ve neşemizi yüz kat arttırdı. Böylece her daim ya deniz dalgalarının üzerinde ya da Yunanlar misafirperver olmadıkları için adalarda kulübelerde ve barakalarda kaldıktan sonra, Monopoli’de bir pazar günü gemiye bindiğimiz gibi, on üç hafta sonra [yine] bir pazar günü büyük bir sevinçle şükrederek Yafa limanına yanaştık¹²⁰.

[§7] Şimdi size, hepinize yalvarıyorum çok sevgili arkadaşlarım, ellerinizi yukarıya doğru açıp alkışlayın. Tüm zorlu yolculuğumda bana merhamet ettiği için benimle birlikte aynı anda şükür çığılığı atarak tek Tanrı’ya haykırın. Onun adı şu andan sonsuza kadar aziz olsun! Çok değerli arkadaşlarım, kulaklarınızı açın ve kullarının en naçizi olmama rağmen bana ve bana ait olanlara ilahi şefkatiyle nasıl bir merhamet verdiğini işitin. Karaya yanaştığımız o gün, Tanrı’nın harekete geçirdiğine inandığım birisi bana “Efendim, şimdi karaya çıkın. Bu akşam ya da seher vakti fırtına çıkabilir ve karaya çıkamayabilirsiniz” dedi. Bunu duyunca derhal karaya çıkma isteğine kapıldım. Bir tekne kiraladım ve bana ait olan her şeyle birlikte karaya çıktım. Diğer yandan ben karaya çıkarken deniz kabarıyordu. Dalgalanma arttı ve şiddetli bir fırtına çıktı. Fakat Tanrı’nın destekleyici lütfuyla zarar görmeden kıyıya ulaştım. Ayrıca neler mi oldu? Epeydir süren zahmeti atlatmış ve ayrıca bitap düşmüş halde konaklama amacıyla şehre girdik ve kendimize gelip dinlendik. Gel gör ki sabahleyin¹²¹ kiliseden gelirken denizin gürültüsünü [ve] insanların çığılıklarını duyduk. [O esnada] herkes daha önce işitmedikleri bu [sesler] yüzünden koşuşturuyordu ve hayrete düşüyordu. Öte yandan bizler korkup koşarak diğerleriyle birlikte sahile geldik. Oraya vardığımızda fırtınayı dağların tepesine doğru yükselirken gördük. Kadın-erkek boğulmuş sayısız insanın son derece berbat bir şekilde sahilde yatan cesetlerine baktık. Aynı zamanda devrilip küçük parçalara ayrılmış gemileri gördük. Fakat kim denizin uğultusundan ve gemilerin parçalanışından başka bir şey işitebilirdi ki? [Bunlar] insanların bağırıışlarından ve tüm kargaşanın gürültüsünden bile daha yüksekti. Diğer yandan son derece geniş ve sağlam olan ve ayrıca çok miktarda tahılla, başkaca mallarla, gelen-giden hacılarla dolu olan bizim gemimiz, her ne kadar çapaları ile halatları sayesinde açık denizin üstünde direniyor olsa da aynı şekilde dalgalar tarafından savruluyordu. Böylece [insanlar] musibetin dehşetine duçar oluyorlardı. Bu şekilde mallar [etrafa] saçılıyordu. Hangi göz [bunu] görüp de gözyaşlarını tutabilecek kadar çok sert ve taşlaşmıştır ki? Uzun bir süre geçmemişti ki dalgaların veya deniz sularının şiddetiyle [gemilerin] çapaların[ın]

¹²⁰ 12 Ekim 1102

¹²¹ 13 Ekim 1102

kırıldığını gördük. Halatları koparılıyordu. Diğer yandan dalgaların şiddetiyle mahvolan gemiler, tüm umudu yitirmiş halde, [dalgalar tarafından] kâh yukarı doğru kaldırılıyor, kâh dibe çekiliyor [ve] peyderpey [denizin] derinliklerinden en nihayetinde kumsala ya da kayalara doğru fırlatılıyorlardı. [Gemiler] orada çok acınası bir şekilde bir taraftan diğer tarafa çarptırılıyorlardı [ve] fırtına tarafından orada birer birer parçalanıyorlardı. Ne rüzgârların şiddeti yüzünden hasarsız bir şekilde açık denize dönebilirlerdi ne de kumsalın yüksekliği onlara kıyıya zarar görmeden ulaşmalarına izin verirdi. Lakin tüm umut yittiği halde hâlâ kimisi gemilere, kimisi gemi direklerine, kimisi serenlere, kimisi çapraz gemi kirişlerine tutunan denizcilerin ve hacıların acıklı hallerini anlatmanın ne yararı var? Daha ne söyleyeyim ki? Sersemleyerek mahvolan bazıları hemen boğuldu; kendi gemisinin [parçalarına] tutunan bazıları [tutundukları] keresteler yüzünden kesilerek öldüler ki bu birçok kişiye inanılmaz görünebilir [ancak] ben gördüm. Diğer yandan bazıları asılıp çektikleri gemi kalaslarından dolayı tekrar denizin dibine doğru çekiliyorlardı. Nasıl yüzüleceğini bilen bazıları ise bilerek kendilerini dalgalara bıraktılar ve çoğu bu şekilde can verdi. Doğrusu kendi gücüne güvenen pek az kişi sağ salim sahile ulaştı. Bunun üzerine ben sahilden ayrılmadan önce, kimisine Dormundi, kimisine Gulafri, kimisine genellikle Catti denilen [ve] hepsi hacı veya mal yüklü otuz büyük gemiden sadece yedi tanesi hasar görmemiş halde duruyordu. O gün kadın-erkek binden fazla insan öldü. Doğrusu hiçbir göz tek bir gün içerisinde daha büyük bir ızdırabı izlemedi. Öte yandan ezelden ebediyete şanın ve övgünün sahibi olan Tanrı tüm lütfuyla beni kurtardı. Amin.

[§8] Yafa'dan iki günlük yolculuk mesafesindeki Kudüs şehrine doğru, çok çetin ve çok tehlikeli dağlık bir yol üzerinden tırmanışa geçtik¹²². Çünkü her zaman Hristiyanlara tuzaklar kurup saklanan Sarazenler, dağların mağaralarında ve kayalıkların oyuklarında saklanırlar. Gece gündüz teyakkuz hâlinde kalarak her daim saldırabilecekleri kişileri yahut ya az sayıdaki bir kabileyi ya da yorgunluk yüzünden kafilenin gerisinde ihmalkâr davrananları etraflıca incelerler. Bir anda her yerde görülür ve birden yok olurlar. Bu yolculuğu yapan herkes bunu görebilir. Vahşi hayvanlar tarafından tamamen lime lime edilmiş sayısız insan cesedi yolda ve yolun yakınında nasıl da yatıyor! Hristiyanların cesetlerinin orada gömülmemiş halde yatmasına birisinin şaşırması muhtemeldir. Ancak buna şaşırılmasın. Çünkü orada toprak azdır ve kayalık kolayca kazma imkânı sunmaz. Ayrıca orada toprak olsaydı da kim kafilesini terk edecek ve orada yalnız bir

¹²² Kudüs şehri denizden yaklaşık 800 metre yüksektedir. Kudüs'e batıdan, Yafa'dan başlayıp Remle üzerinden gelen yol önce bir ovoidan geçer. Fakat yolun Remle'den sonra Kudüs'e kadar olan kısmı dağlardan geçmektedir. Aynı durum kuzeyden, güneyden ya da doğudan gelen yollar için de geçerlidir. Nitekim 10. yüzyılın önemli coğrafya eseri yazarlarından olan İbn Havkal, kitabı *Sûretü'l-Arz*'da bu durumu şöyle ifade etmektedir: "Kudüs Filistin'in en yüksek noktasındadır. Her taraftan buraya tırmanılarak gelir." bk. İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, çev. Ramazan Şeşen, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, Eylül 2017), 168.

şekilde yol arkadaşı için mezar kazacak kadar aptaldır ki? Eğer biri bunu yaparsa yol arkadaşından ziyade kendisi için bir mezar hazırlar. O yolda şüphesiz sadece fakirler ve güçsüzler değil aksine zenginler ve güçlüler [dâhi] tehlike içerisindedir. Çoğu Sarazenler tarafından öldürülür¹²³. Doğrusu daha fazlası sıcaklık ve susuzluktan, pek çoğu içecek kıtlığı yüzünden, ancak daha da fazlası aşırı derecede içmekten ölür. Öte yandan biz tüm kabilemizle birlikte hasreti çekilen yere zarar görmeden ulaştık. Duamı geri çevirmeyen ve lütfunu benden esirgemeyen Tanrı'ya övgüler olsun! Amin.

[II. Bölüm: Kutsal Mekânların Tasviri]

[§9] Kudüs şehrinin girişi batıda, Kral Davud hisarının¹²⁴ bitişiğinde Davud Kapısı¹²⁵ denilen bir kapıdandır. İlk önce martyrium¹²⁶ denilen Kutsal Kabir Kilisesi'ne gidilmesi gerekir. Sadece caddelerin düzeninden dolayı¹²⁷ değil aynı zamanda diğer tüm kiliselerden daha meşhur olduğu için ve aziz kâhinlerin dünyanın dört bir yanında kurtarıcımız İsa Mesih hakkında önceden söylemiş ve yazmış oldukları her şey hakiki bir şekilde hepten orada tamamlandığı için uygun olan ve doğru olan budur. Efendimizin haçı¹²⁸ bulununca Başpiskopos Maximus bu kiliseyi İmparator Constantinus ile annesi Helena'nın yardımıyla şahane ve harika bir şekilde inşa etti. Diğer yandan bu kilisenin ortasında çok sağlam bir duvarla çevrili olan efendimizin kabri vardır ve kilisenin üzeri açık olduğu için yağmur kutsal kabrin üzerine yağmasın diye [kabrin] üstü örtülüdür. Bu kilise tıpkı şehir gibi Siyon Dağı'nın yamacındadır. Lakin Roma hükümdarları Titus ve

¹²³ Saewulf'un seyahati esnasında Kudüs'te olan rahip Fulcherius Carnotensis de sahil şehirlerinde yaşayan Müslümanların, Remle-Kudüs yolu çevresindeki dağlarda mağaralarda gizlenerek yoldaki hacılara saldırdıklarını ifade etmektedir bk. *Fulcheri Carnotensis Historia Hierosolymitana*, II:IV:3, 373-374; Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, II:IV, 127. Yine aynı yazarın 1107 Kasım'na tarihlediği bir olaya göre; Askalân şehriden gelen Fâtîmî askerleri aynı yol üzerinden Kudüs'e gitmekte olan Haçlı askerlerine saldırı düzenlemişlerdir bk. *Fulcheri Carnotensis Historia Hierosolymitana*, II:XXXVII:2-5, 514-518; Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, II:XXXVII, 172-173. 12. yüzyılda Şeyzer'i yöneten Münkizilere mensup emir ve edip Üsâme ibn Münkiz, hatıralarını anlattığı *Kitâbü'l-İ'tibâr* isimli eserinde bu tür yağma akınlarına katılmış Bedi es-Süleyhi adlı bir emirden bahseder. Üsâme, Emir Bedi'ye yüzündeki iki yara izini sorunca şu cevabı alır: "Gençken yağmalara piyade olarak Askalân'dan katıldım. Bir gün, belki bazı Frenk hacıları düşünerek Kudüs yoluna doğru gittim. Onlardan bir grupla karşılaştık. İçlerinden mızrak taşıyan birisiyle çarpıştım. Karısı ahşaptan yapılmış içi su dolu küçük bir testiyle adamın arkasında duruyordu. Bu ilk mızrak yarasını o adam yaptı ki tam o anda ona vurdum ve onu öldürdüm. Sonrasında karısına doğru ilerledim. Kadın ahşap testiyle yüzüme vurdu ve diğer yarayı yaptı. Her iki yara da yüzümde iz bıraktı." bk. *An Arab-Syrian Gentleman and Warrior in the Period of the Crusades: Memoirs of Usâmah Ibn-Munqidh (Kitâb al-İ'tibâr)*, çev. Philip K. Hitti, (New York: Columbia University Press, 1929), 158.

¹²⁴ Kudüs şehrinin iç kalesi.

¹²⁵ Diğer adlarıyla; Yafa Kapısı veya el-Halil Kapısı.

¹²⁶ Hristiyanlıkta, inancı uğruna zorluklara katlanan ve bu uğurda hayatını kaybedenlere Latince *martyr* denilmektedir. Bu kişilerin mezarlarını veya kalıntılarını barındıran kiliseler de *martyrium* olarak adlandırılmaktadır. Diğer taraftan nadiren de olsa bir *martyre* adanan kiliselerin de bu şekilde adlandırıldığı görülmüştür; bk. Cross, *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, 1046.

¹²⁷ Kutsal Kabir Kilisesi, Saewulf'un şehre giriş yaptığı Yafa Kapısı'na çok yakındır.

¹²⁸ Hristiyanlar tarafından Hz.İsa'nın çarmıha gerildiğine inanılan haç.

Vespasianus'dan¹²⁹ sonra Tanrı'nın intikamıyla tüm Kudüs şehri temellerine kadar yıkılmıştı ki böylece efendimizin Kudüs'e yaklaştığı sırada kente bakarken onun için ağlayarak "Keşke bugün sen de bilseydin. Senin için öyle günler gelecek ki, düşmanların seni setlerle çevirecek, kuşatıp her yandan sıkıştıracaklar. Seni de, bağrındaki çocukları da yere çalacaklar. Sende taş üstünde taş bırakmayacaklar."¹³⁰ vs. deyip dile getirdiği kehaneti gerçekleştirilmişti. Efendimizin şehir kapısının dışında acı çektiğini biliyoruz¹³¹. Fakat Aelius denilen İmparator Hadrianus¹³², Kudüs şehrini ve Tanrı'nın Tapınağı'nı yeniden inşa etti. Ve Zeytindağı'ndan bakan herhangi birisinin şehir surlarının batıdaki önceki bitiş yerini ve sonradan ne kadar genişletilmiş olduğunu görebileceği üzere, şehri eskiden kentten hayli uzakta olan Davud Kulesi'ne kadar her yandan genişletti. İmparator [Hadrianus] kenti kendi ismiyle, Tanrı'nın Evi [şeklinde] çevrilen Aelia¹³³ olarak adlandırdı. Öte yandan kimileri, tıpkı şimdiki haliyle Tanrı'nın Tapınağı'nın olduğu gibi, şehrin Iustinianus imparatorken onarılmış olduğunu söylüyor. Fakat bunu ikincil bir hakikat olarak değil, ikincil bir tahmin olarak söylüyorlar. Çünkü ilk zulümden¹³⁴ beri ataları o memleketin sakini olan Suriyeliler, efendimizin çilesinden¹³⁵ sonra şehrin yedi kez ele geçirildiğini ve tamamen olmasa da tüm kiliseleriyle birlikte yıkıldığını söylüyorlar.

[§10] Efendimizin Kabri'nin Kilisesi'nin ana salonunda bazı son derece kutsal yerler ziyaret edilir. Şöyle ki; Suriyelilerin beyanına göre, efendimiz İsa Mesih'in yakalanışından sonra hapsedildiği zindan [buradadır]. Sonraki, biraz daha yukarıda, diğer haçlarla birlikte Kutsal Haç'ın bulunduğu, akabinde Kraliçe Helena¹³⁶ adına inşa edilen fakat sonrasında paganlar tarafından temellerine kadar

¹²⁹ Vespasianus 69-79 yılları arasında, Titus ise ondan sonra 79-81 yılları arasında imparator olarak hüküm sürmüştür.

¹³⁰ Luka 19:41-44.

¹³¹ İbraniler 13:12.

¹³² 117-138 yılları arasında hüküm süren Roma İmparatoru Hadrianus. Doğduğunda kendisine verilen adıyla; Publius Aelius Hadrianus.

¹³³ Tam olarak *Aelia Capitolina*. M.S. 1. yüzyılın ikinci yarısı ile 2. yüzyılın başları arasında Kudüs şehri Yahudi ayaklanmaları nedeniyle birkaç defa Romalılar tarafından tahrip edildi ve en nihayetinde Yahudiler kentten sürüldüler. İmparator Hadrianus zamanında şehir yeniden imar edildi ve şehre bu yeni isim verildi. *Aelia* İmparator Hadrianus'un "*nomen gentiliciumu*" olan Aelius'tan gelmektedir. *Capitolina* ise kent yeniden ayağa kaldırılırken Romalılar tarafından şu an Harem-i Şerif olarak anılan yerde inşa edilen Iupiter Capitolinus Tapınağı'ndan adını almaktadır; bk. Shlomit Weksler-Bdolah, *Aelia Capitolina – Jerusalem in the Roman Period*, (Leiden ve Boston: Brill, 2020), 1-5, 51. Erken dönem Ortaçağ İslam coğrafyacıları da "Beytü'l-Mukaddes" olarak andıkları Kudüs'ü zaman zaman Aelia'nın bozulmuş hali olan "İliya" şeklinde anmışlardır. İbn Hurdâzbih'in *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik* adlı eserinde ve Ya'kûbî'nin *Kitâbü'l-Büldân*'ında bu durum görülebilir bk. İbn Hurdâzbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, çev. Murat Ağarı, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008), 73; *The Works of Ibn Wâḍih al-Ya'qûbî: An English Translation*, Cilt:1, ed. Matthew S. Gordon vd., (Leiden ve Boston: Brill, 2017), 165, 166.

¹³⁴ M.S. 67 yılında Roma İmparatoru Nero'nun Hristiyanlara uyguladığı baskılar.

¹³⁵ Hz.İsa'nın Son Akşam Yemeği ile çarşıdaki ölümü arasında çektiğine inanılan acılar "çile" olarak adlandırılır. Yeni Ahit'teki kitaplarda bu sürecin anlatıldığı kısımlar da aynı isimle anılmaktadır.

¹³⁶ Roma İmparatoru I.Konstantinus'un annesi

yıkılan büyük bir kilisenin olduğu yer görülür. Daha aşağıda, zindandan çok uzak olmayan [bir yerde], efendimiz İsa Mesih'in [Roma] vali[si]nin ikâmetgâhında bağlanıp son derece sert kırbaçlarla dövüldüğü mermer sütun göze çarpar. Efendimizin askerler tarafından elbiselerinin çıkarıldığı yer [bu sütunun] yakınındadır. Sonraki yer, ona askerler tarafından mor bir elbisenin giydirildiği, dikenli bir tacın takıldığı ve [askerlerin] kura çekip onun elbiselerini paylaştıkları yerdir. Buradan hemen sonra Patrik İbrahim'in bir sunak inşa ettikten sonra Tanrı'nın buyruğuyla büyük oğlunu kurban etmek istediği Calvarium Dağı'na çıkarsın. Daha sonra aynı yerde, [geleceği] önceden haber verilen Tanrı'nın Oğlu, dünyanın [günahlarının] kefareti için Tanrı Baba'ya bir adak olarak kurban edildi. Diğer taraftan bu dağın kayası, efendimizin haçının koyulduğu büyük yarığa yakın olduğu için efendimizin çilesinin şahididir; kendi yaratıcısının katline yarılmadan katlanamadığı için çilede okunduğu üzere "*kayalar yarıldı.*"¹³⁷ Golgotha denilen yer altındadır. Efendimizin çilesinde okunduğu üzere, orada [gömülü olan] Adem'in efendimizin kanının üzerine şiddetle akmasıyla dirildiği söylenir: "*Ölmüş olan birçok kutsal kişinin cesetleri dirildi.*"¹³⁸ Ancak Mübarek Augustinus'un *Görüşleri*'nde; onun¹³⁹ Hebron'a gömüldüğü, hatta oraya daha sonra eşleriyle birlikte üç patriğin -İbrahim ile Sare'nin, İshak ile Rebeka'nın, Yakup ile Lea'nın- ve İsrailoğullarının Mısır'dan kendileriyle birlikte getirdikleri Yusuf'un kemiklerinin gömüldüğü okunur¹⁴⁰. İçerisinde çarımıtan alınan efendimizin cesedinin gömülmeden önce baharatlandığı ve keten bir beze veya kefene sarıldığı yerin bulunduğu Kutsal Meryem Kilisesi Calvarium'un hemen yakınında bulunur.

[§11] Öte yandan Calvarium'a uzak olmayan bir yerde, Kutsal Kabir Kilisesi'nin sonuna doğru, duvarının dışarıya dönük tarafında Compas denilen bir yer vardır. Mezmurların yazarının "*Ama geçmişten beri kralımız olan ey Tanrı, yeryüzünün ortasında kurtuluş için çalıştın*"¹⁴¹ [şeklinde] beyan ettiği üzere,

¹³⁷ Matta 27:51.

¹³⁸ Matta 27:52.

¹³⁹ Adem'in

¹⁴⁰ Brownlow, *Augustinus'un Görüşleri*'nde böyle bir bilgi yer almadığını belirtir. Fakat Brownlow; Urhoy'lu Yakup'un (ö. 708), peygamber Nuh'un oğullarından olan Sam'ın Tufan'dan sonra Adem'in kafatasını Yahudiye'ye gömdüğünü belirttiğini ve 3. yüzyılda yaşamış olan kilise babalarından Tertullianus'un da *Marcion'a Karşı* (Lat. *Adversus Marcionem*) isimli eserinin ikinci kitabında Hz. İsa'nın kanının Adem'in üzerine aktığını söylediğini belirtir; bk. *Saewulf*, 11 d.n. 4. Diğer taraftan 1170'lerin başında Filistin'i ziyaret eden Yahudi seyyah Tudelalı Benjamin, Yusuf peygamberin kemiklerinin Nablus'a gömüldüğünü belirtiyor; bk. *Ortaçağ'da İki Yahudi Seyyahın (Tudela'lı Benjamin ve Ratisbon'lu Petachia) İslâm Dünyası Gözlemleri*, çev. Nuh Arslantaş, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, Ocak 2009), 47.

¹⁴¹ Burada alıntı yapılan ayet Mezmurlar 74:12'dir ve Kutsal Kitap'ın Türkçe çevirisindeki ayetle arasında ufak bir fark bulunmaktadır. Katolik Kilisesi'nin kullandığı ve Saewulf'un burada alıntı yaptığı Kutsal Kitap'ın Latince çevirisi olan Vulgata'daki ayetin metni şöyledir: "*Deus autem, rex noster ante saecula, operatus est salutem in medio terrae*". Diğer yandan Kutsal Kitap'ın Türkçe çevirisinde Yunanca ve İbranice metinler kullanıldığı için bu ayet şöyle çevrilmiştir: "Ama geçmişten bu yana kralım sensin, ey Tanrı, / Yeryüzünde kurtuluş sağladın."

efendimiz İsa Mesih dünyanın merkezi olan burayı eliyle işaretledi ve hatta ölçtü. Lakin bazıları efendimiz İsa Mesih'in, İncil yazarının naklettiği üzere¹⁴² ağlayarak kendisini ararken [ilk gördüğünde] onu bahçıvan sanan Mecdelli Meryem'e ilk kez burada görüldüğünü söylerler. Bu çok kutsal ibadet yerleri efendimizin kabri[nin bulunduğu kilise]nin ana salonunda, doğu kısmında bulunurlar. Öte yandan bizzat efendimizin çilesine ortak olup [çarmıha gerilirken] yanlarda durdukları için biri Azize Meryem'e ve diğeri Aziz Yuhanna'ya ithaf edilmiş çok seçkin iki şapel burada, kilisenin kenarlarında ona¹⁴³ yapışıklar. Diğer taraftan bu Azize Meryem Şapeli'nin batı duvarında, efendimizin annesinin dışı tamamen boyanmış tasviri göze çarpar ki Mısırlı Meryem¹⁴⁴ bir zamanlar tüm kalbiyle tövbe edip efendimizin annesinin yardımını diledi ve hatta *Hayatı*'nda¹⁴⁵ okunduğu üzere, Kutsal Ruh'un gücüyle olağanüstü bir şekilde konuşan bu tasvirdeki bir figür tarafından teselli edildi. Aziz Yuhanna Kilisesi'nin¹⁴⁶ diğer tarafı, içerisinde bir vaftizhanenin bulunduğu son derece güzel olan Kutsal Teslis Manastırı'dır. Kudüs'te piskoposluk koltuğunu ilk elde eden Aziz Havari Yakup'un [onuruna inşa edilen] şapel bunun bitişiğindedir. [Bu yapıların] hepsi öylesine ayarlanmış ve düzenlenmiştir ki bir kilisenin ucunda duran herhangi biri, diğer tüm beş kiliseyi kapı kapı çok net bir şekilde görebilir.

[§12] Kutsal Kabir Kilisesi'nin kapısının güneye bakan dış tarafı, orada keşişler tarafından [ayınlar] Tanrı'ya daima Latince yapıldığı için Latin denilen Azize Meryem Kilisesi'dir. Ve Suriyeliler efendimizin mübarek annesinin, oğlu efendimiz çarmıhtayken [şu an] bu kilisenin sunağının bulunduğu yerde bizzat durduğunu söylerler. Kilisenin¹⁴⁷ diğer bitişiği, [Tanrı tarafından dinî bir yaşama] tümüyle döndürülmüş olan rahibelerin ona¹⁴⁸ ve oğluna son derece adanmış bir şekilde ibadet ettiği Küçük denilen diğer bir Azize Meryem Kilisesi'dir. Bunun yanında, Aziz Vaftizci Yahya'nın onuruna adanmış seçkin bir manastırı olan Bakımevi¹⁴⁹ vardır.

¹⁴² Yuhanna 20:11-16.

¹⁴³ Kutsal kabre

¹⁴⁴ 5. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen tövbekar bir azize. Ayrıntılı bilgi için bk. Farmer, *The Oxford Dictionary of Saints*, 358-359.

¹⁴⁵ Mısırlı Meryem'in Filistinli bir keşiş olan Zosimas'a anlattığı hayatı, Kudüs Patriği Sophronius (ö. 638) tarafından Yunanca kaleme alınan bir *hagiography* içerisinde kalmıştır. Bu anlatı Latince *Vita de Santa Maria Aegyptiaca* (Tr. Mısırlı Azize Meryem'in Hayatına Dair) başlığıyla bilinmektedir.

¹⁴⁶ Birkaç cümle önce şapel olarak bahsedilen yer.

¹⁴⁷ Kutsal Kabir Kilisesi

¹⁴⁸ Meryem Ana

¹⁴⁹ *Hospitale*. Bu bakımevi, Amalfililer tarafından 1070 civarında kurulmuştu; bk. Jonathan Riley-Smith, *The Knights Hospitaller in the Levant, c. 1070-1309*, (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012), 17; Altan, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", 87-88. Saewulf'un ziyaretinden kısa bir süre sonra Hospitalier Şövalyeleri Tarikatı'nın kurulacağı ve tarikatın adını alacağı yer burasıdır.

[§13] Öte yandan Kutsal Kabir [Kilisesi]'nin doğu tarafındaki Tanrı'nın Tapınağı'na¹⁵⁰ [ulaşmak için] Efendimizin Kabri [Kilisesi]'nden iki arbalet oku atımı kadar aşağıya doğru gidilir. Pek çok kapıya sahip olan avlusu çok uzun ve geniştir. Ancak bununla birlikte zanaatının kalitesi ile renklerin çeşitliliğinden ötürü Gösterişli olarak adlandırılan ana kapı, tapınağın karşısındadır. Elçilerin İşleri'nde okunduğu üzere Petrus ve Yuhanna dokuzuncu dua saatinde Tapınak'a çıkarlarken Petrus orada sakat bir adamı iyileştirdi¹⁵¹. Süleyman'ın Tanrı'nın Tapınağı'nı inşa ettiği yere eskiden Beytel deniliyordu ki Yaratılış'ta¹⁵² okunduğu üzere Tanrı'nın emriyle Yakup oraya geldi, orada kaldı ve aynı yerde ucu göklere çıkan merdiveni ve meleklerin [üzerinden] inip çıktığını gördü ve "*Hakikaten bu yer kutsal.*" dedi. Burada işaret olarak bir taş dikti ve üzerine zeytinyağı dökerek bir sunak inşa etti. Krallar Kitabı'nda¹⁵³ okunduğu üzere, ondan sonra aynı yerde Süleyman, ilahi buyrukla, Tanrı için harikulade ve eşsiz ustalıkta tapınağı yaptı ve onu mükemmel bir şekilde her çeşit süsle donattı. [Tapınağın] yüksekliği çevredeki dağları bastırdı ve ün ile şan bakımından tüm müstahkem yerleri ve yapıları aştı. Tapınağın ortasında yüksek, geniş ve altı oyuk bir kaya¹⁵⁴ görülür ki Kutsalların Kutsalları oradaydı. Süleyman oraya içerisinde man testisinin, Harun'un çiçek açmış, filizlenmiş, badem vermiş değneğinin ve İki Ahit Levhası'nın bulunduğu Ahit Sandığı'nı koydu¹⁵⁵. Efendimiz İsa Mesih Yahudilerin alay edişinden yorulunca burada dinlenmeyi adet edindi. Öğrencilerinin¹⁵⁶ kendisine günah çıkarttığı yer oradadır. Melek Cebrail "*Al sana yaşlılığında bir oğlan!*" diyerek burada rahip Zekeriya'ya göründü. Berekyanın oğlu olan bu Zekeriya, Tapınak ile [Yakup'un yaptığı] sunak arasında öldürüldü. Çocuk İsa sekizinci gün burada sünnet edildi ve kurtarıcı anlamına gelen İsa denildi. Efendimiz İsa, Bakire Meryem Ana'yla birlikte ebeveynleri tarafından Arınma Günü'nde buraya takdim edildi ve [İsa] yaşlı Şimon tarafından kabul edildi¹⁵⁷. Ayrıca İncil'de okunduğu üzere, İsa'ya on iki yaşındayken öğretmenlerin arasında oturup onları dinlerken ve onlara soru sorarken burada rastlanıldı¹⁵⁸. Daha sonra "*Evime dua evi denilecek*"

¹⁵⁰ Kubbetü's-sahre.

¹⁵¹ Elçilerin İşleri 3:1-8.

¹⁵² Yaratılış 28:10-19.

¹⁵³ 1.Krallar 6:1-15.

¹⁵⁴ Müslümanlar tarafından da Hz. Muhammed'in Miraç'a yükseldiğine inanılan Muallak Kayası. Fulcherius Carnotensis, Haçlı ruhbanları tarafından kayanın üzerine bir sunak ve koro yeri yapıldığını belirtmektedir bk. *Fulcheri Carnotensis Historia Hierosolymitana*, I:XXVI:9, 289-290; Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, I:XXVI, 101.

¹⁵⁵ Hz. Süleyman'ın yaptırdığı Kutsallar Kutsalı oda ve içerisindeki eşyalar hakkında bk. 1.Krallar 6: 16-28; 2.Tarihler 3:8-14; İbraniler 9:2-5. Harun'un değneğinin yeşermesi hakkında bk. Çölde Sayım 17:1-11.

¹⁵⁶ Havariler

¹⁵⁷ Luka 2:21-35.

¹⁵⁸ Luka 2:41-46.

diyerek¹⁵⁹ öküzleri, koyunları ve güvercinleri oradan dışarı attı. Burada Yahudilere “Bu tapınağı yıkm, üç günde onu yeniden kuracağım.”¹⁶⁰ dedi. İncil’de okunduğu üzere, efendimizin, Yahudiler taşıdıkları taşları ona fırlatmasınlar diye tapınaktan çıkarken¹⁶¹ kendisinin yaptığı kayadaki ayak izi burada hâlâ görülür. Onu¹⁶² suçlayacak bir şey bulmak için Yahudiler tarafından zina yapan kadın burada İsa’nın huzuruna getirildi¹⁶³. Altın denilen şehir kapısı, Tapınak’ın doğu kısmındadır. Mübarek Meryem’in babası Ioachim, Tanrı’nın meleğinin buyruğuyla eşi Anna’yla burada karşılaştı¹⁶⁴. Efendimiz İsa, Palmiye [pazarı] gününde Beytfaci’den gelerek bu kapıdan, bir eşeğin üzerinde oturur halde çocuklar “Davud’un oğluna hozana!” diye şarkı söylerken Kudüs şehrine girdi¹⁶⁵. Muzaffer İmparator Heraclius, Pers ülkesinden efendimizin haçıyla birlikte geri dönünce aynı kapıdan [şehre] girdi¹⁶⁶. Ancak daha öncesinde birbiri ardına düşen taşlar kendisini¹⁶⁷ kapattı öyle ki [İmparator Heraclius] meleğin ihtarıyla tevazu gösterip atının üzerinden inene kadar sağlam bir duvar olarak kaldı. Ve nitekim giriş onun için açıldı. Olağanüstü genişlikteki Süleyman Tapınağı¹⁶⁸, Tanrı’nın Tapınağı’nın avlusunda güney taraftadır. Suriyelilerin beyanına göre onun¹⁶⁹ doğu kısmında, İsa

¹⁵⁹ Kitab-ı Mukaddes’in Türkçe çevirisinde bu ayet “Evim dua evi olacak” şeklindedir; bk. Luka 19:45-46.

¹⁶⁰ Yuhanna 2:19.

¹⁶¹ Yuhanna 8:59.

¹⁶² Hz. İsa’yı

¹⁶³ Yuhanna 8:3-11.

¹⁶⁴ Hz. Meryem’in anne ve babasının adları, nasıl tanıştıkları vs. Yeni Ahit’te geçmez. Ancak Hz. İsa’nın kardeşi Yakup’a atfedilen ve kiliseler tarafından dört İncil’e göre ikincil derecede görülen (apokrif) İncil’in 4. ve 5. bölümlerinde, Anna ile Joachim’in tanışması ve Hz. Meryem’in doğuşu anlatılmıştır; bk. J. K. Elliott, *The Apocryphal New Testament*, (Oxford: Clarendon Press, 2005), 58-59.

¹⁶⁵ Matta 21:1-9.

¹⁶⁶ 614 yılında Sasaniler Kudüs’ü ele geçirip, Hristiyanların Hz. İsa’nın çarmıha gerildiğine inandıkları Kutsal Haç’ı alarak Ktesiphon’a götürdüler. Bizans İmparatoru Heraclius uzun çabalardan sonra 630 yılında haçı tekrar Kudüs’e getirdi. Ayrıntılı bilgi için; bk. Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011), 88, 93-97. İmparator Heraclius’un bu çabaları daha sonra Haçlılar tarafından da ilgi görmüştür. Rahip Fulcherius Carnotensis kroniğinde bu olaya kısa bir atıfta bulunur; bk. *Fulcheri Carnotensis Historia Hierosolymitana*, III:VI, 632-633; Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, III:VI, 208. Hatta 12. yüzyılda yaşamış olan Sûr Başpiskoposu ve meşhur Haçlı kronikçisi William da Haçlı seferlerinin öncüsü olarak gördüğü Heraclius’un bu “Haçlı Seferi”ne eserinin başında değinmiştir; bk. *Willelmi Tyrensis Chronicon*, 1:1, ed. R. B. C. Huygens, *Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis LXIII*, (Turnhout: Brepols, 1986), 105; William of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, Cilt: 1, 1:1, çev. Emily Atwater Babcock ve A. C. Krey, (New York: Columbia University Press, 1943), 60; Ergin Ayan haz., *Willermus Tyrensis’in Haçlı Kroniği: Başlangıçtan Kudüs’ün Zaptına Kadar (I-VIII. Kitaplar)*, 1:1, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, Nisan 2016), 27.

¹⁶⁷ Kapıyı

¹⁶⁸ Mescid-i Aksâ. Saewulf ile aynı sıralarda Kudüs’te bulunan rahip Fulcherius Carnotensis, Mescid-i Aksâ’nın o sıralarda harabe bir halde olduğunu belirtmektedir; bk. *Fulcheri Carnotensis Historia Hierosolymitana*, I:XXVI:10, 291; Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, I:XXVI, 101.

¹⁶⁹ Süleyman Tapınağı

Mesih'in beşiği ile küçük banyosunun ve mübarek annesinin yatağının yer aldığı küçük bir mabet bulunur¹⁷⁰.

[§14] Tanrı'nın Tapınağı'ndan kuzeye doğru Mübarek Meryem'in annesi Azize Anna'nın kilisesine gidilir ki o burada kocasıyla birlikte yaşadı. Ayrıca orada kızını, tüm inananların kurtarıcısı çok sevgili Meryem'i doğurdu. İbranicede Beytesta adı verilen beş eyvanlı Koyun Havuzu¹⁷¹ buranın yakınındadır. İncil'de okunduğu üzere¹⁷² on iki yıldır kanaması olan ve hekimlerin iyileştiremediği kadının, o¹⁷³ sokakta kalabalık tarafından sıkıştırılırken efendimizin giysisinin ucuna dokunmasıyla iyileştirildiği yer buranın¹⁷⁴ biraz yukarisındadır.

[§15] Azize Anna [Kilisesi]'nden Yehoşafat Vadisi'ne açılan bir kapı aracılığıyla o vadide yer alan, [Meryem Ana'nın] vefatının ardından havariler tarafından gömülmek üzere hürmetle taşındığı Kutsal Meryem Kilisesi'ne gidilir. Münasip ve doğru olduğu üzere kabrine inananlar tarafından son derece hürmetle saygı gösterilir. Burada efendimiz İsa Mesih'e ve annesine gece gündüz ibadet eden keşişler vardır. Kidron Deresi oradadır. Yakalanma vaktinden önce efendimizin öğrencileriyle beraber Kidron Deresi'ni geçip Siyon Dağı'ndan geldiği Getsemani [Bahçesi] buradadır. Kendisinin "Burada kalın ve benimle birlikte uyanık durun."¹⁷⁵ diyerek Petrus, Yakup ve Yuhanna'yı bıraktığı, ilerleyip yüzüstü [yere] kapandığı, dua ettiği, [sonrasında] öğrencilerinin yanına geldiği ve onları uyurken bulduğu buradaki yerde küçük bir mabet vardır. Öğrencilerin her birinin tek başına uyuyakaldığı yerler burada hâlâ görülür. Getsemani, Zeytindağı'nın eteğindedir ve Siyon Dağı ile Zeytindağı arasındaki, iki dağın sınırymış gibi olan Kidron Deresi daha aşağıdadır. Öte yandan iki dağ arasındaki düzlüğe Yehoşafat Vadisi denilir. Zeytindağı'nın biraz yukarisında, efendimizin dua ettiği yerde küçük bir mabet vardır ki çilede okunduğu üzere: "Onlardan bir taş atımı kadar uzaklaştı ve derin bir acı içinde daha fazla isteyerek dua etti. Ve teri, toprağa düşen kan damlalarını andırıyordu."¹⁷⁶ Sonrasında efendimizi [ispiyonlamanın] bedeliyle

¹⁷⁰ Bu mabet Haçlılardan önce Müslümanlar tarafından mescit olarak kullanılmaktaydı. 1047 yılında Kudüs'ü ziyaret eden Nâsır-ı Hüsrev bizzat bulunduğu bu yeri ayrıntılı bir şekilde tarif etmektedir: "[Mescid-i Aksâ'nın] doğu tarafındaki duvarın güneyine düşen köşesi kabledir. Kuzey duvarının önünde yeraltına yapılmış bir mescit var. Bu mescide pek çok basamaklı bir merdivenden imek gerekiyor. Boyutları 20x15 arşın. Mermer sütunlar üstüne yapılmış bir tavanı var. Hz. İsa'nın beşiği oradadır. Taştan yapılmış o beşik, insanların üstünde namaz kılabilecekleri kadar büyüklükte. Ben de orada namaz kıldım. Beşiği zemine, yerinden oynamayacak şekilde sabitlemişler. Bu beşik Hz. İsa'nın çocukluğunda içinde yattığı ve insanlarla konuştuğu beşiktir. Beşiği mescidin mihrâbına yerleştirmişler. Meryem aleyhasselâm'ın mihrabı da bu mescidin doğu tarafında." bk. Nâsır-ı Hüsrev, *Sefername*, çev. A. Naci Tokmak, (İstanbul: Demavend Yayınları, Ocak 2020), 50-51. Burası günümüzde Mervan Cami'nin içerisinde yer almaktadır.

¹⁷¹ Yuhanna 5:24.

¹⁷² Luka 8:42-44.

¹⁷³ Hz. İsa

¹⁷⁴ Koyun Havuzu

¹⁷⁵ Matta 26:37-40.

¹⁷⁶ Luka 22:41/44.

Akeldama Tarlası satın alındı¹⁷⁷ ki bu [Akeldama Tarlası] da [Yehoşafat] Vadi[sı]'nın yakınında Zeytindağı'nın eteğinde, Getsemani'den üç-dört arbalet oku atımı güney istikametinde, ziyaret edilen sayısız mezarın olduğu yerdedir. Bu tarla aziz rahipler Adil Şimun ile efendimizi büyüten Yusuf'un kabirlerinin yakınındadır. Bu iki kabir kule şeklinde eskiden yapıldı, dağın kendi temelinde oyuldular. Sonrasında Akeldama'nın yakınındaki Şiloah Havuzu denilen bir çeşmeye inilir; burada efendimiz önce kendi tükürüğüyle çamur yapıp kör doğan bir adamın gözlerini ovaladı, [sonra adam] efendimizin tembihiyle gözlerini yıkadı¹⁷⁸.

[§16] Diğer yandan yukarıda bahsedilen Kutsal Meryem Kilisesi'nden sarp bir yol aracılığıyla doğuya doğru Zeytindağı'nın zirvesine, efendimizin öğrencilerinin gözleri önünde [göğe] yükseldiği yere tırmanılır. [Cennete yükseldiği] yerin üzerine, içeriye bir sunak yapıldıktan sonra aynı yer¹⁷⁹ küçük bir kulecikle çevrildi ve hürmetle hazırlandı. Ve ayrıca o [kulecik] de bir duvarla her yandan çevrildi. Meryem ana ile birlikte öğrencilerin onun [göğe] yükselmesine şaşırarak ayakta durdukları yer, Azize Meryem Kilisesi'nin sunağıdır. Burada beyaz elbiseler içerisindeki iki adam "Ey Celîleli adamlar, neden göğe bakıp duruyorsunuz?" vs. derken onların yakınında durdular¹⁸⁰. Suriyelilerin beyanına göre, buranın yakınında, yaklaşık bir taş atım mesafede efendimiz kendi parmaklarıyla mermer üzerine İbranice olarak Tanrımız Duası'nı¹⁸¹ yazdı. Burada güzel bir kilise¹⁸² inşa edildi lakin sonraları paganlar tarafından tamamen yok edildi. Tüm bu kiliselerin surların dışında bulunması gibi Kutsal Ruh Kilisesi de surların dışında Zeytindağı'nda, güney istikametinde bir ok atımı mesafededir. Havariler orada Hamsin Yortusu'nda Baba'nın vaadini, yani [Kutsal] Ruh Paraklit'in [geleceği haberini] aldılar. Orada [Hristiyanlığın] amentü[sün]ü oluşturdular. Bu kilisenin içerisinde, mübarek Meryem'in öldüğü yerde bir tane şapel vardır. Kilisenin öbür tarafında efendimiz İsa Mesih'in yeniden dirildikten sonra havarilere ilk kez görüldüğü yerin bulunduğu diğer bir şapel bulunur. Ve havarilere "Dirildikten sonra sizden önce Celîle'ye gideceğim." demesi uyarınca [bu şapele] Celîle denilir. Celîleliler denilen havariler sık sık burada saklı kaldıkları için bu yere Celîle deniliyordu.

¹⁷⁷ Anlatıya göre Havarî Yehuda, Hz. İsa'nın yerini Yahudi kâhinlere ispiyonlaması karşılığında onlardan 30 gümüş almıştır. Matta İncili'ne göre Yahuda her ne kadar pişman olup parayı geri iade etse de iş işten geçmiş ve Yahudi kâhinler bu parayla mezarlık olarak kullanılması için bir tarla satın almışlardır. İşte bu tarlaya "Kan Tarlası" (Akeldama) denilmiştir; bk. Matta 27:3-8.

¹⁷⁸ Yuhanna 9:1-7.

¹⁷⁹ Göğe yükseldiği yer

¹⁸⁰ Elçilerin İşleri 1:9-11.

¹⁸¹ Matta ve Luka İncillerinde Hz. İsa'nın havarilerine öğrettiği dua için; bk. Matta 6:9-13, Luka 11:2-4. *Pater noster* (Tr. Babamız) duası olarak da bilinir.

¹⁸² Pater Noster Kilisesi

[§17] Büyük şehir Celile Tabor Dağı'nın yakınlarında, Kudüs'ten üç günlük yolculuk mesafesindedir. Tabor Dağı'nın diğer tarafı Taberiye denilen şehirdir; sonrasında Celile Denizi ve Taberiye Denizi yakınında olan Kefarnahum ve Nâsıra gelir. [Taberiye Gölü] efendimizin dirilişinden sonra Petrus ve diğer havarilerin balık tutmaya gittikleri, efendimizin bizzat orada denizde açıkça görüldüğü¹⁸³ yerdir. Taberiye şehrinin yakınlarındaki bir alanda, İncil'de okunduğu üzere, efendimiz İsa beş ekmek ile iki balığı kutsadı ve sonrasında orada dört bin insanı doyurdu¹⁸⁴. Ancak başladığım [iş]e geri döneceğim¹⁸⁵.

[§18] Havarilerin Yahudilerin korkusundan dolayı bir odanın içerisinde kapılar kapalı halde saklandıkları Siyon Dağı'ndaki Celile [şapelin]de¹⁸⁶ İsa, "Size esenlik olsun!" derken onların ortalarında durdu¹⁸⁷. Ve Tomas parmaklarını onun böğrünün içerisine ve çivi yerlerine soktuğunda orada kendisini tekrar [onlara] gösterdi¹⁸⁸. Çileden önce öğrencilerle birlikte orada yemek yedi ve onların ayaklarını yıkadı¹⁸⁹. Üzerinde yemek yediği mermer masa hâlâ oradadır. Aziz Patrik Yuhanna¹⁹⁰ tarafından bulunmalarının ardından hürmetle oraya yerleştirilen Aziz Stephanus'un, Aziz Nichodemus'un, Aziz Gamaliel'in ve Aziz Abibo'nun kalıntıları oradadır¹⁹¹. Aziz Stephanus'un taşlanması surların dışarısında, kuzey tarafında yaklaşık iki yahut üç arbalet oku atımı mesafede gerçekleşti ki orada çok güzel bir kilise inşa edildi. Bu kilise paganlar tarafından tamamen yıkıldı. Tıpkı Kudüs'ten batı istikametinde, yaklaşık bir mil uzaklıktaki Kutsal Haç'ın yapıldığı yerin bulunduğu Kutsal Haç Kilisesi gibi; çok asil ve güzeldi lakin paganların yüzünden terk edildi. Ancak yine de çevresindeki binalar ve hücreler dışında çok fazla yıkık bir halde değildi. Şehir surlarının dış tarafının bitişiğinde, Siyon Dağı'nın yamacında Horozlar Öterken denilen Aziz Petrus Kilisesi vardır. [Petrus] efendimizi reddettikten¹⁹² sonra orada hâlâ görülebilen oldukça derin bir mahzende saklandı ve kabahati için acı acı ağladı. Efendimiz İsa Mesih'in yetmiş iki öğrencisinden¹⁹³ birisi olan Aziz Sabas'ın onuruna inşa edilmiş çok güzel ve çok büyük olan manastır, Kutsal Haç Kilisesi'nin batısında yaklaşık üç mil

¹⁸³ Yuhanna 21:1-2.

¹⁸⁴ Matta 14:14-21.

¹⁸⁵ Bu kısımdaki hatalar hakkında makalenin 6.2 numaralı bölümüne bakınız.

¹⁸⁶ Kısım 16'nın sonunda, Zeytindağı'nda anlatılan aynı isimli yerden farklı bir mevkidir. Saewulf, havarilerin burada da sıklıkla kalmalarına dayanarak Siyon Dağı'nda bulunan bu yere "Celile" diyor.

¹⁸⁷ Yuhanna 20:19.

¹⁸⁸ Yuhanna 20:26-27.

¹⁸⁹ Son Akşam Yemeği; bk. Yuhanna 13:1-5.

¹⁹⁰ Kudüs Piskoposu II. Yuhanna (ö. 417)

¹⁹¹ Brownlow, azizlerin kalıntılarının 415'te rahip Lucianus tarafından Kudüs'ten yaklaşık 20 mil uzaklıktaki Kefargamala'da (Ar. Beytü'l-Cemâl) bulunduğunu belirtmektedir; bk. *Saewulf*, 21 d.n. 1.

¹⁹² Yeni Ahit'e göre; Hz. İsa Son Akşam Yemeği'nde Petrus'a horoz ötmeden, yani sabah olmadan önce kendisinin havarisi olduğunu üç defa reddedeceğini söylemiş ve Hz. İsa'nın o gece yakalanmasından sonra bu durum gerçekleşmiştir.

¹⁹³ Luka 10:1-24.

mesafededir. Önceden burada üç yüzden fazla Yunan keşiş, kenobit bir yaşam sürüp¹⁹⁴ Tanrı'ya ve azize ibadet ederdi. Biraderlerinin çok büyük bir kısmı Sarazenler tarafından öldürüldü lakin [onlardan] bazıları şehir surlarının içerisindeki, Davud Kulesi'nin yakınlarındaki aynı azize [adanmış] başka bir manastırda sadakatle kulluk ederler. Öteki manastır tamamen terk edilmiş halde boşaltılmıştı.

[§19] Yahudiye'deki Beytülahm şehri, Kudüs'ten güney istikametinde altı mil uzaklıktadır. Orada, efendimizin annesi mübarek Bakire Meryem [adına inşa edilmiş] çok büyük ve seçkin manastır¹⁹⁵ hariç, Sarazenler tarafından yaşanılabilir hiçbir şey bırakılmadı, tıpkı Kudüs şehrinin surlarının dışındaki diğer tüm kutsal mekânlar gibi her şey mahvedildi. Bu kilisenin içerisinde, kilise korosunun şarkı söylediği yerin altında, neredeyse [kilisenin] orta[sın]da bir mahzen vardır ki [mahzenin] yaklaşık sol tarafında efendimizin doğduğu yer görülür. Daha aşağıda, efendimizin doğduğu yerin yakınında, sağ tarafta, efendimiz bebekken önlerinde yemliğe koyulduğunda¹⁹⁶ öküz ile eşeğin ayakta durduğu yemlik yer alır. Diğer taraftan presbiter¹⁹⁷ Aziz Ieronimus tarafından buradan Kudüs'e götürülen, kurtarıcımızın mezarında başının altına koyulan taş yemliğin içerisinde sıkça görülebilir. Aziz Ieronimus bu kilisenin kuzeyinde bulunan sunağın altında istirahat etmektedir¹⁹⁸. Bebek Mesih'in yerine Hirodes tarafından bebekken öldürülen masumlar, kilisenin güney kısmındaki bir sunağın altında istirahat etmektedirler. Son derece mübarek iki kadın, Paula ve kızı bakire Eustochium da aynı şekilde orada istirahat etmektedirler. Mübarek Bakire Meryem'in, armağanlarını sunarlarken üç magus¹⁹⁹ ile birlikte üzerinde yemek yediği mermer masa buradadır. Yıldızın içerisine düştüğü söylenen mahzen, efendimizin doğduğu mahzenin yakınında, kilisenin içerisinde²⁰⁰. Buranın ayrıca mübarek Bakire Meryem'in banyosu olduğu söylenir.

[§20] Lazarus'un efendimiz tarafından ölüyken diriltildiği Beytanya, [Kudüs] şehriden doğuya doğru yaklaşık iki mil uzaklıkta, Zeytindağı'nın öbür

¹⁹⁴ *Kenobit* keşişler belirli bir cemaat içerisinde, bir tarikata mensup bir şekilde ve çeşitli kurallar dahilinde yaşayan keşişlerdir. Buna karşın *ankorit* keşişler ise gezici bir yaşam sürerlerdi ve tamamen tecrit içerisinde hayatlarına devam ederlerdi.

¹⁹⁵ Doğu Kilisesi

¹⁹⁶ Luka 2:16.

¹⁹⁷ Yunancadaki *πρεσβύτερος* (Tr. yaşlı, ihtiyar) kelimesinin Latincedeki karşılığıdır. Yeni Ahit'teki kullanımlarından (Elçilerin İşleri 11:30/14:23/15:22, 20:17, 1. Timoteyus 1:5,7) Hristiyanlığın erken dönemlerinde yerel bir cemaati idare eden kişilere verilen, rahiplik seviyesine denk gelen bir unvan olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Cross, *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, 1322.

¹⁹⁸ Yani gömülüdür.

¹⁹⁹ Matta İncili'ne göre; Hz. İsa'nın doğduğu günlerde onun doğuşunun mucizevi alametlerini gören üç münecim (*magus*) ona tapınmak üzere Doğu'dan Filistin'e gelmişlerdir. Yahudiye Kralı Hirodes de bu münecimlerden "Yahudilerin kralının doğduğunu" öğrenince, krallıkta iki ve iki yaşından küçük tüm erkek çocukların öldürülmesini emretmiştir; bk. Matta 2:1-17.

²⁰⁰ Üç magusun takip ettiği yıldız hakkında bk. Matta 2:9-10.

tarafındadır. Onun ve pek çok Kudüs piskoposunun kabirlerinin görüldüğü Aziz Lazarus Kilisesi buradadır. Mecdelli Meryem'in gözyaşlarıyla efendimiz Mesih'in ayaklarını yıkadığı, saçlarıyla kuruladığı, onun ayaklarını öptüğü ve merhemle merhemlediği²⁰¹ yer, [Aziz Lazarus Kilisesi'nin] sunağın[in] altındadır. Efendimizin öğrencilerini önden şehre yolladığı²⁰² Beytfaci, Zeytindağı'ndadır fakat neredeyse görülecek hiçbir şey kalmamıştır. İbrahim'ın bahçesinin bulunduğu Eriha, Kudüs'ten on fersah uzaklıktadır. Ağaçlarla, her çeşit hurma ağaçlarıyla ve meyve ağaçlarıyla son derece bereketli bir diyardır. Kâhin Elişa'nın su kuyusu²⁰³ buradadır. Suyu içmek için çok acıydı ve çocuk sahibi olmak için hiç uygun değildi. [Elişa] onu kutsadı, içine tuz attı ve [suyu] tatlı oldu. Buranın ovanın tüm kısımlarının en güzeli olduğu aşikârdır. Buradan efendimizin kırk gün oruç tuttuğu ve sonrasında şeytan tarafından ayartılmaya çalışıldığı²⁰⁴ üç mil uzaklıktaki yüksek bir dağa tırmanılır.

[§21] Ürdün Nehri, Eriha'dan dört fersah doğu yönündedir. Ürdün Nehri'nin bu kısmından Adriyatik Denizi'ne, yani Yafa denilen limana kadar olan kısım Yahudiye denilen bölgedir. Buna karşın Ürdün Nehri'nin öteki yakası, Hristiyanlara son derece düşman olan ve Tanrı'ya ibadet eden herkes için son derece tehlikeli olan Arabistan'dır. Elişa'nın yanan bir atlı arabada göğe alındığı²⁰⁵ dağ oradadır. Tanrı'nın Musa'ya yanan bir çalı içerisinde görüldüğü²⁰⁶ ve sonrasında [Musa'nın] Tanrı'nın buyruğuyla tırmandığı²⁰⁷ Sina Dağı'na Ürdün Nehri'nden on sekiz günde gelinir. [Musa] orada kırk gün kırk gece oruç tuttu ve böylece İsrailoğullarına tabletlerin içeriğindeki yasayı ve buyruğu öğretmek üzere Tanrı'dan, Tanrı'nın parmağıyla yazılmış iki taş tablet aldı²⁰⁸.

[§22] Tıpkı yaratılmış ilk insan Adem'in istirahat ettiği gibi aziz patrikler İbrahim, İshak ve Yakup'un eşleriyle birlikte ayrı ayrı istirahat ettikleri yer olan Hebron²⁰⁹, Beytülahm'dan güneye doğru dört fersah uzaklıktadır. Kral Davud, Kudüs şehrini Kral Saul'un ailesinden almadan önce burada yedi yıl hüküm sürdü. Fakat oldukça büyük ve güzel olan Hebron kenti şu an Sarazenler yüzünden harabe haldedir. Aziz patriklerin mezarları, [kentin] doğu kısmındadır. Üç mezarın her biri tıpkı büyük bir kilise gibidir. Bir adam bir kadın olmak üzere çiftler lahitlere hürmete yerleştirildi. [Mezarlar] eski zamanlarda yapıldıktan sonra etrafları oldukça güçlü bir hisarla çevrildi. Diğer yandan günümüzde bile

²⁰¹ Luka 7:37-38.

²⁰² Matta 21:1; Markos 11:1-2; Luka 19:29-30.

²⁰³ 2.Krallar 2:19-21.

²⁰⁴ Matta 4:1-3.

²⁰⁵ 2.Krallar 2:11.

²⁰⁶ Mısır'dan Çıkış 3:1-4.

²⁰⁷ Mısır'dan Çıkış 24:12.

²⁰⁸ Mısır'dan Çıkış 31:18.

²⁰⁹ Diğer adıyla El-Halil

mezarların yakınında duranların burun delikleri, aziz cesetlere sürülmüş pelesengin ve çok değerli baharatların hoş kokusuyla dolar. İsrailoğullarının ona²¹⁰ yemin ettikleri üzere Mısır'dan yanlarında getirdikleri Yusuf'un kemikleri, neredeyse hisarın en uç kısmına, diğerlerinden daha mütevazı bir şekilde gömüldü. İbrahim'in gölgesinin altında dururken üç gencin kendisine doğru yoldan geldiğini gördüğü²¹¹ meşe ağacı, orada yaşayan insanlara göre hâlâ yeşillenir, filizlenir ve o hisardan çok uzakta değildir²¹².

[§23] Mübarek Bakire Meryem'in efendimizin doğuşunun selamını bir melekten aldığı²¹³ Celîle'nin Nâsıra şehri, Kudüs'ten yaklaşık dört günlük mesafededir. [Nâsıra'nın] yolu, bir Samiriye şehri olan [ve] şu an Nablus denilen Sihar'dan²¹⁴ geçer. Aziz Vaftizci Yahya orada Hirodes tarafından [verilen] kafasının kesilmesi hükmünün haberini aldı. Ayrıca İncil'de okunduğu üzere İsa'nın yolculuktan ötürü bitap düştükten, susadıktan sonra yanında oturduğu ve su çekmeye gelen Samiriyeli kadından su istemeyi uygun gördüğü Yakup kuyusu²¹⁵ da buradadır. Yol Sihar'dan Filistin Kaysâriyesi'ne²¹⁶, Kaysâriye'den

²¹⁰ Yusuf peygamber

²¹¹ Yaratılış 18:1-4.

²¹² Saewulf'un Hebron'da anlattığı bu yerler Müslümanlar için de önemli bir ziyaret yeri idi. Saewulf'tan önce aynı yeri ziyaret eden Nâsır-ı Hüsrev'in tasviri daha ayrıntılıdır: "[Hz. İbrahim'in] kabri köyün güneydoğu kıyısında. Kabrin etrafı yontma taştan yapılmış dört duvarla çevrilmiş. Bu duvarın yüksekliği yirmi kulaç, boyu seksen kulaç, eni kırk kulaç ve kalınlığı iki kulaç boyutlarında. Bu yapının içine, bir mihrap ve yapı genişliğinde güzel mihrapları olan bir türbe yapmışlar. Bu türbede, başları kible tarafında, yontulmuş taşlardan yapılmış bir adam boyu yüksekliğinde iki mezar var. Sağ taraftaki İbrâhîm'in oğlu İshâk'ın mezarı, öteki ise, onun karısının mezarı. İki mezar arasında on kulaç mesafe var. Türbenin duvarlarını ve zeminini ipekten daha güzel halılar ve mağrip hasırlarıyla bezeyip, kaplamışlar. Orada hasır bir seccâde gördüm. Mısır sultanının başkomutanı tarafından gönderildiğini, seccâde'nin Mısır'da otuz mağribî altın dinara alındığını söylediler (...). Türbelerin bulunduğu binadan çıkıldığında, kabrin bulunduğu alanda ortasında, kibleye bakan, iki tane türbe var. Sağ tarafta olan türbede İbrâhîm Halîl salavâtu'llâh-ı aleyh'in kabri var. Bu türbe büyük bir türbe. O türbenin içinde de etrafında dolaşmak mümkün olmayan küçük bir türbe var. Bu küçük türbenin dört penceresi var. Ziyaretçiler kabrin etrafında dolaşamazlar, sadece bu pencerelerden bakarak kabri görürler. Türbenin duvarları ve zeminine ipek halılar döşenmiş. Üç arşın boyunda taştan bir kabir yapmışlar, tavandan üstüne pek hoş gümüş kandil ve avizeler asmışlar. Kiblenin sol tarafına yapılmış olan türbede de İbrâhîm aleyhisselâm'ın karısı Sâre'nin mezarı var. Bu iki türbenin arasına, her ikisinin de kapısının açıldığı, dehlize benzer bir yol yapmışlar. Bu dehlize de pek çok kandil ve lamba asmışlar. Bu iki türbeyi de geçtikten sonra, birbirinin yanında iki tane daha türbe var. Sağ taraftakinde Yakûb peygamber aleyhisselâm'ın kabri, sol taraftakinde ise Yakûb'un karısının mezarı var. (...) Bu mezarlıkta altı kabir var. Bu dört duvarın dışında bir iniş var. Yakûb aleyhisselâm'ın oğlu Yûsuf'un kabri de orada. Onun için taş bir mezar; üstüne güzel bir kubbe yapmışlar."; bk. Nâsır-ı Hüsrev, *Sefername*, 63-64. 14. yüzyıl seyyahlarından İbn Battûta da buraya uğramıştır ve buradan hürmetle söz etmektedir; bk. Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, Cilt: I, çev. A. Sait Aykut, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Nisan 2004), 80. Fakat her ikisi de 1170'ten sonra 1187'den önce buraya uğramış olan Yahudi seyyahlar Tudelah Benjamin ve Ratisbonlu Petachia'nın anlattıklarından, bölgedeki Yahudilerin bu mezarların güvenilirliğinden şüphe duydukları anlaşılmaktadır; bk. *Ortaçağ'da İki Yahudi Seyyahın (Tudela'lı Benjamin ve Ratisbon'lu Petachia) İslâm Dünyası Gözlemleri*, 54, 166-167.

²¹³ Luka 1:26-28.

²¹⁴ Eski Ahit'te Şekem olarak da geçer; bk. Yeşu 21:21.

²¹⁵ Yuhanna 4:1-7.

Hayfa'ya ve Hayfa'dan Akkâ'ya gider. Nâsıra, Akkâ'dan doğuya doğru yaklaşık sekiz mil uzaklıktadır. Diğer yandan Nâsıra şehri Sarazenler tarafından tamamen tahrip edildi ve hatta yıkıldı. Ancak yine de [buradaki] çok seçkin bir manastır²¹⁷, efendimizin [doğuşunun] müjdesinin [bildiriliş] yerini gösterir. Öte yandan şehrin yakınlarından oldukça berrak bir su kaynağı fışkırır ve eskiden yapıldığı haliyle hâlâ her yandan mermer sütunlarla ve panellerle sağlamlaştırılmış haldedir. Çocuk İsa'nın diğer oğlanlarla birlikte annelerine yardım amacıyla sık sık buradan su çekti.

[§24] Efendimizin tırmanıp Petrus, Yuhanna ve Yakup'un önünde dağda dış görünüşünün değiştiği²¹⁸ fazlasıyla çimenli ve çiçekli olan Tabor Dağı, Nâsıra'dan doğru istikametinde yaklaşık dört mil uzaklıktadır. Hayli düz ve yeşil olan Celîle ovasının ortasında öylesine yükselir ki her ne kadar çevresindeki tüm dağlar uzakta olsalar da onları yükseklik bakımından aşar. Tepesinde eski zamanlarda inşa edilmiş, hâlâ mevcut olan üç manastır bulunur. Petrus "*Ya Rab, burada bulunmamız ne iyi oldu! İstersen burada üç çardak kurayım: Biri sana, biri Musa'ya, biri de İlyas'a.*"²¹⁹ dediği için birisi efendimiz İsa Mesih'e, diğeri Musa'ya ve üçüncüsü biraz daha uzakta İlyas'a adanmıştır.

[§25] On mil uzunluğa beş mil genişliğe sahip olan Celîle yahut Taberiye Denizi²²⁰, Tabor Dağı'ndan kuzeydoğu yönünde, yaklaşık altı mil uzaklıktadır. Diğer taraftan Taberiye şehri denizin kıyısının bir kısmında, Andreas ile Petrus'un şehri olan Beytsayda²²¹ ve Horazin [sahilin] diğer kısmındadır. İncil'de beyan edildiğine göre efendimizin balık tutarlarken havarilerine doğru geldiği²²² Ginnesar kasabası, Taberiye şehrinden kuzeye doğru yaklaşık dört mildir. Efendimiz İsa'nın beş bin kişiyi beş ekmek ve iki balıkla tika basa doyurduğu²²³ dağ, Ginnesar'dan doğuya doğru yaklaşık iki mil uzaklıktadır. Bu dağa yerliler tarafından Efendi'nin Masası denilir. Bu dağın eteğinde, terk edilmiş olmasına rağmen çok hoş olan Aziz Petrus Kilisesi bulunur. Efendimizin düğünde suyu şaraba dönüştürdüğü²²⁴ Celîle'deki Kana, Nâsıra'dan kuzeye doğru yaklaşık altı mil uzaklıkta, bir dağın üzerindedir. Burada Yemek Masasının Başı denilen

²¹⁶ Latince kaynaklarda *Caesarea Palaestinae* şeklinde geçtiği gibi *Caesarea Maritima* (Tr. Sahil Kaysâriyesi) şeklinde de geçer. Akdeniz'in kıyısında yer alan tarihî önemi büyük bir kenttir. Latince kaynaklarda *Caesarea Philippi* (Tr. Philippus Kaysâriyesi) olarak geçen Banyas kentiyle karıştırılmamalıdır.

²¹⁷ Müjde Kilisesi

²¹⁸ Matta 17:1-2; Markos 9:2-3; Luka 9:28-29.

²¹⁹ Matta 17:4.

²²⁰ Büyük ve geniş göllerin deniz olarak adlandırılmasına kaynaklarda sıklıkla rastlanır. Hatta "Hazar Denizi" bu adlandırmanın izini hâlâ günümüzde taşımaktadır.

²²¹ Yuhanna İncili'ne göre havariler Filipus, Andreas ve Petrus Beytsaydalıdır; bk. Yuhanna 1:44.

²²² Yuhanna 21:1-2.

²²³ Matta 14:14-20.

²²⁴ Yuhanna 2:1-10.

manastır²²⁵ dışında geriye hiçbir şey kalmamıştır. Nâsıra ile Celîle [Gölü] arasında, neredeyse tam ortada, sağında Nâsıra solunda Celîle [Gölü] bulunan Roma denilen bir kasaba vardır. Burada Akkâ'dan Taberiye'ye giden herkes ağırlanır.

[§26] Lübnan Dağı²²⁶, Taberiye'den kuzeye doğru bir günlük mesafedir. Ürdün Nehri onun eteğinden, birisine Ior diğerine Dan denilen iki pınar halinde fışkırır. Bu küçük pınarlar birleştikten sonra çok hızlı bir şekilde akan Ürdün denilen nehir oluşturur. [Nehir] Tetrark Filipus'un Kaysâriye'si²²⁷ kentinin yakınlarında doğar ki İncil'de anlatıldığına göre İsa o [kent]in dolaylarına gelerek öğrencilerine “İnsanlar insanoğlunun kim olduğunu söylüyor?” diyip²²⁸ soru sordu. Ürdün Nehri kaynağından süratle akarak Celîle Denizi'nin bir ucuna dökülür. [Gölün] diğer ucundan büyük bir hızla kendisine nehir yatağı açar ve böylelikle sekiz gün[lük yol mesafesince] aktıktan sonra Ölüdeniz'e dökülür. Öte yandan Ürdün Nehri'nin suyu diğer tüm sulardan daha beyazdır ve daha çok süte benzer ve bu yüzden Ölüdeniz'deki uzun nehir yatağı ayırt edilir.

[III. Bölüm: Yafa'dan Marmaraeğlisi'ne]

[§27] Kudüs şehrinin ve onun sınırları [içerisindeki yerler]in kutsal mekânlarını tek tek yapabildiğimiz kadar etraflıca inceledikten ve ayrıca ibadet ettikten sonra, Hamsin Yortusu'nda²²⁹ memlekete dönmek amacıyla Yafa'da gemiye bindik. Lakin Sarazenlerin korkusundan [ve] filolarının korkusundan gelirken yaptığımız gibi Adriyatik Denizi'nin açıklarından geçmeye cüret etmedik. Bu yüzden bazıları Frankların elinde olan, bazılarına hâlâ Sarazenlerin sahip olduğu sahil şehirlerinin yanından geçtik. Adları şunlardır: Yafa'nın en yakınında olan genellikle Arsuf ancak Latince Azotus denilen [şehir]. Buradan sonra Filistin Kaysâriyesi, onun sonrasında Hayfa gelir. Bu şehirlere kralların en seçkini olan Baldwinus²³⁰ sahiptir. Hemen sonra Accaron denilen [ve] son derece güçlü bir şehir olan Akkâ vardır²³¹. Sonrasında Sûr ve Saegete gelir ki bunlar Tyrus ve

²²⁵ 1047'de burayı ziyaret eden Nâsır-ı Hüsrev'in ifadelerinden, yapının o sıralarda Müslümanlar tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca belirttiğine göre bu bina Kana'nın güneyinde yer almaktadır. Yazar mabedin içerisinde Yunus peygamberin kabrinin bulunduğunu ve kapısında bir tatlı su kuyusunun yer aldığını söylemektedir; bk. Nâsır-ı Hüsrev, *Sefername*, s. 41.

²²⁶ Diğer adıyla Hermon Dağı

²²⁷ Banyas. M.S. 1.yüzyılda Yahudiye bölgesi, Roma'ya tabi olarak hüküm süren çeşitli tetrarklar tarafından yönetilmekteydi. Tetrark Filipus da Banyas merkezli topraklara hükmetmekteydi. Filipus'un bu şehirde büyük bir imar uygulaması nedeniyle kent daha sonraki Latince eserlerde *Caesarea Philippi* (Tr. Philippus Kaysâriyesi) adıyla anılmıştır; bk. John Francis Wilson, *Caesarea Philippi: Banias, the Lost City of Pan*, (Londra ve New York: I.B. Tauris, 2004), 19-22.

²²⁸ Matta 16:13.

²²⁹ 17 Mayıs 1103

²³⁰ Kudüs Kralı I. Baudouin

²³¹ Saewulf Kutsal Kitap'ta geçen Ekron (bk. 1. Makabeler 10:89) kentini Akkâ zannetmektedir.

Sayda'dır²³². Daha sonra Cebele, akabinde Beyrut ve sonra Dük Remundus'un²³³ sahip olduğu Antartus²³⁴ gelir. Bunların ardından Gilboa Dağları'nda bulunan Cübeyl, sonrasında Trablus ve Lazkiye gelir²³⁵. Yanlarından geçtiğimiz şehirler bunlardı.

[§28] Ancak Hamsin Yortusu'ndan sonraki çarşamba günü²³⁶, biz Hayfa ile Akkâ arasında denizde seyrederken, Chaldaealıların Kudüs Kralı'na karşı savaşına yardım etmek için orduyla birlikte Babil'e giden, Sûr ile Sayda şehirlerinin amiraline ait yirmi altı Sarazen gemisi gözlerimizin önünde belirdi²³⁷. Yafa'dan bizimle birlikte gelen hacılarla dolu gemilerden ikisi, gemimizi terk edip yalnız bıraktılar. Daha hafif oldukları için küreklerini kullanarak Kaysâriye'ye kaçtılar. Öte yandan Sarazenler gemimizin her taraftan etrafını sardılar, yaklaşık bir ok atımı mesafede uzunca bir süre pusuda beklediler ve böylesi bir ganimete sevindiler. Diğer taraftan bizimkiler, Mesih uğruna ölmeye hazırlandıktan sonra silahlarını aldılar ve zaman el verdiğince gemimizin kuleciğini silahlarla donattıktan sonra sağlamlaştırdılar. Çünkü dromonumuzda [onu] savunabilecek neredeyse iki yüz adam bulunuyordu. Lakin yaklaşık bir saatlik bir aranın ardından [düşman] ordu[su]nun komutanı istişare ettikten sonra denizcilerinden birisini, yaptığımız her şeyi tam olarak tespit edebilsin diye gemisinin direğinin en ucuna tırmanmasını emretti. [Komutan] ondan savunmamızın metanetini öğrenince yelkenleri açtıktan sonra açık denizin yolunu tuttu. Böylece Tanrı o gün şefkatiyle bizi düşmanlardan kurtardı. Fakat daha sonra bizimkilerin Yafa'dan yola çıkan gemilerinden üçünü ele geçirdiler ve onların ganimetleriyle zengin oldular.

[§29] Bize gelince, doğrusu yapabildiğimiz kadar Filistin Suriyesi'nin²³⁸ yakınından yol alarak sekiz gün sonra²³⁹ Kıbrıs Adası'ndaki Aziz Andreas

²³² Çeviri metinde yer isimlerinin Türkçe literatürdeki adlarının verileceğini ifade etmiştim. Burada bir istisna olmasının nedeni Saewulf'un aynı cümle içerisinde zaten Sûr demiş olmasıdır. Yani "...sonrasında Sur ve Saegete gelir ki bunlar Sûr ve Sayda'dır" şeklinde bir çeviri garip olacaktır.

²³³ Birinci Haçlı Seferi'nin liderlerinden Toulouse Kontu IV.Raymond

²³⁴ Kaynaklarda Tartus şeklinde de geçer.

²³⁵ Saewulf, Sayda ile Lazkiye arasında bulunan şehirlerin güneyden kuzeye doğru sıralanmasında hata yapmıştır. Doğru sıra şu şekilde olmalıdır: Sayda → Beyrut → Cübeyl → Trablus → Antartus → Cebele → Lazkiye.

²³⁶ 20 Mayıs 1103

²³⁷ Aslında bu cümle Saewulf'un bölgedeki siyasi olayların içeriği hakkında ne kadar az bilgi sahibi olduğunu net bir şekilde göstermektedir. Zira Sûr ile Sayda'dan yola çıkan bu Fâtımî filosu, o sıralarda Kudüs Kralı I. Baudouin'in kuşattığı Akkâ garnizonunun yardımına gidiyordu. Kral Baudouin'in başarısızlıkla sonuçlanan bu kuşatması hakkında bk. Runciman, *A History of the Crusades II*, 87. Diğer taraftan Saewulf'un Chaldaealılar olarak kastettiği Suriye'deki Müslümanlardır. Lakin yazarın Babil'den kastının neresi olduğu kesin olarak anlaşılamamaktadır.

²³⁸ Roma İmparatoru Hadrianus, Bar Kokhba İsyanı'nın bastırılmasından dört yıl sonra Yahudiye bölgesinin adını 139'da Filistin Suriyesi (Lat. *Syria Palaestina*) olarak değiştirmiştir. Bölgenin sınırları zaman zaman değişse de en önemli şehri sahildeki Kaysâriye kentiydi ve kuzeyinde Finike Suriyesi (Lat. *Syria Phoenice*) bölgesi bulunmaktaydı; bk. Kevin Butcher, *Roman Syria and the Near East*, (Londra:

limanında²⁴⁰ karaya çıktık. Ertesi gün²⁴¹ Roma topraklarına²⁴² doğru yelken açarak, Samandağ limanını ve Azize Meryem limanını²⁴³ geçip, hayli gün sonra Küçük Antakya'ya²⁴⁴ geldik. Diğer yandan bu yolculukta sık sık korsanların saldırısına uğradık ama Tanrı'nın bizi esirgeyen lütfu sayesinde o ana kadar ne düşmanların saldırısı ne de fırtınaların sarsıntısının gücü yüzünden herhangi bir kişiyi yitirdik. Sonrasında yolculuğu Roma topraklarının geniş kıyısı üzerinden yaparak Myra ve Mübarek Nicholas'un [kenti] Patara şehirlerinin yanından geçip Aziz Vaftizci Yahya [Yortusu'nun] arifesinden önce²⁴⁵ Rodos Adası'na güç bela ulaştık. Çünkü Tanrı'nın merhameti bizi esirgemeseydi Antalya şehrinin hava akımı bizi içerisinde yutuyordu. Daha hızlı ilerleyebilmek adına Rodos'ta daha küçük bir gemi kiraladık ve Roma topraklarına doğru tekrar yola koyulduk. Sonrasında, son derece güzel olan ancak Türkler tarafından tamamen yıkılmış olan İstanbulya şehrine²⁴⁶ geldik. Burada bir hayli gün güçlü ve ayrıca ters esen rüzgâr yüzünden alıkoşulduk. Sonrasında Sisam Adası'na geldik. Burada, tüm adalarda yaptığımız gibi, gereken yiyecekleri tedarik ettikten sonra Sakız Adası'nda karaya çıktık. Orada yol arkadaşlarımızla birlikte gemimizden ayrıldıktan sonra ibadet etmek amacıyla İstanbul yoluna koyulduk. Sonrasında büyük bir şehir olan İzmir'in yanından geçtik. Midilli Adası'na ve sonrasında Bozcaada'ya geldik. Roma topraklarında yer alan burada bir zamanlar çok eski ve hayli meşhur olan Troia kenti vardı. Yunanların beyanına göre inşa edilmiş binaları, millerce süren bir alan boyunca hâlâ görülür.

[§30] Sonrasında yolculuğa devam edip Aziz Georgius Kolu²⁴⁷ denilen, iki diyârı –yani Roma toprakları ile Makedonya'yı²⁴⁸ ayıran dar bir denize geldik. Yunanistan'ı²⁴⁹ sağ tarafa Makedonya'yı sol tarafa alıp oradan²⁵⁰ geçerek Aziz Femius'a²⁵¹ ulaştık. Ancak Piskopos Aziz Femius'un şehri kolun Makedonya'daki

the British Museum Press, 2003), 84-86. Saewulf burada bölgenin adını Kaysâriye'nin kuzeyindeki bölgeyi de içerisine alacak şekilde kullanıyor.

²³⁹ 28 Mayıs 1103

²⁴⁰ Kıbrıs'ın kuzeydoğu ucunda, Karpaz Yarımadası'nda yer alan Havari Andreas Manastırı'nın olduğu mevki.

²⁴¹ 29 Mayıs 1103

²⁴² Yani Anadolu

²⁴³ Korykos

²⁴⁴ Antalya'nın Gazipaşa ilçesi yakınlarındaki Antiocheia ad Cragum antik kenti; bk *Saewulf*, 28 d.n. 1.

²⁴⁵ 1103 yılının 23 Haziranı'ndan önce

²⁴⁶ Aynı isimli adanın baş şehri. Günümüzde Astipalaia Adası (Yunanistan); bk. Avezac, "Relation des Voyages de Saewulf", 830.

²⁴⁷ Çanakkale Boğazı. Diğer yandan *Aziz Georius Kolu* ile zaman zaman İstanbul Boğazı için de kullanılmaktadır.

²⁴⁸ Yani Trakya

²⁴⁹ Yazar Bizanslıları *Greci* (Grekler) olarak adlandırdığı için onlara ait topraklara da *Grecia* diyor. Saewulf'un burada kastettiği coğrafya ise Anadolu'dur.

²⁵⁰ Çanakkale Boğazı'ndan

²⁵¹ Gelibolu'daki Elaius kenti

yakasındadır. Samthae denilen diğer şehir²⁵² de Yunanistan'da, öteki yakadadır. Öyle ki bir şehirden diğer şehre iki ya da üç arbalet oku atımı mesafe vardır. Bunlara, İstanbul'un anahtarları denilir. Sonrasında Gelibolu'nun, Agios Georgios'un²⁵³, Barbaros'un ve Makedonya'daki diğer seçkin kasabaların yanlarından gemiyle geçip Aziz Michael Yortusu'ndan sonra²⁵⁴ Tekirdağ'a ulaştık. Daha sonra buradan devam edip mümtaz bir şehir olan Marmaraereğlisi'ne geldik. Yunanların beyanına göre Helena, Paris Alexander tarafından buradan kaçırılıp götürüldü.

²⁵² Aentium kenti

²⁵³ Tekirdağ'ın Şarköy ilçesine bağlı Kızılcaerzi Köyü'nden kuş uçuşu yaklaşık 4 kilometre güneyde, Marmara Denizi kıyısında yer alan İnce Burun'dur. Bizans kaynaklarında zaman zaman *Leuke Akte* (Tr. Ak Sahil) olarak da geçer. Ayrıntılı bilgi için bk. Külzer, *Tabula Imperii Byzantini* 12, 379, 492.

²⁵⁴ 1103 senesinin 30 Eylülü'nden sonra

10. LATİNCE METİN

10.1. Latince Edisyonda İzlenen Yöntem

Saewulf'un anlatısının daha önce M. d'Avezac tarafından *Recueil de Voyages et de Mémoires*'in dördüncü cildi içerisinde 1839'da ve *Palestine Pilgrims' Text Society* tarafından 1892'de neşredilen metinleriyle el yazması metni karşılaştırdığımda her iki edisyonda da kelime veya noktalama hataları yapıldığını fark ettim²⁵⁵. Bu nedenle Saewulf'un anlatısının el yazmasındaki metne dayanarak yeni bir edisyonunu yapmayı uygun gördüm. Bununla birlikte bahsi geçen bu iki eski edisyonda izlenen kısımlara ayırma işlemini kendi edisyonumda da takip ettim. Bu kısımlara köşeli parantez içerisinde [] numaralandırdım. Metni oluştururken iki edisyondan da istifade ettim. Yazmadaki sayfa numaralarını köşeli parantez içerisinde ve kalın puntolarla [] gösterdim. El yazmasında kullanılan kısaltmaların yanı sıra yanlış ya da eksik kaleme alınan kelimeleri veya cümleleri düzelttim ve bunların yazmada nasıl yer aldığını dipnotlarda belirttim.

10.2. Latince Metin

INCIPIIT CERTA RELATIO DE SITU IERUSALEM

[§1] Ego Saewlfus, licet indignus et peccator, Ierosolimam pergens causa orandi sepulchrum dominicum, dum recto tramite simul cum aliis illuc pergentibus, vel pondere pressus peccaminum, vel penuria navis, per altum pelagus transire nequivi, insulas tantum per quas perrexi vel nomina earum notare decrevi.

[§2] Quidam vero Varo naves intrant; quidam vero Barlo, quidam etiam Sipont vel Trano, quidam utique Otrante in ultimo portu Apuliae mare transeunt. nos autem Monopolim, dieta distante Varo, navim ascendimus die dominico, festivitate sanctae Mildridae virginis, tertio idus Iulii²⁵⁶; hora egyptiaca, sicut nobis postmodum evenit, nisi divina nos defenderet clementia, omnes summersi essemus: nam eadem die, dum a portu in pelagus longe remoti essemus, a violentia undarum passi sumus naufragium: sed Deo favente ad litus revertebamur illesi.

[§3] Postea vero ivimus Brandic; ibique iterum, die egyptiaca, eandem navim sed utcunque refectionem ascendimus, sicque in insula Graeciae, ad urbem quae Curphos simul cum insula vocatur, appulimus vigilia sancti Iacobi apostoli. Inde etenim venimus ad insulam quae Caphalania vocatur, magna tempestate compulsi, in kalendis Augusti: ibi Rodbertus Gwiscard obiit; ibique nostri obierunt, unde multum contristabamur. Postea inde remoti appulimus Polipolis. Deinde vero venimus ad egregiam insulam Patras, cuius civitatem intravimus causa orandi

²⁵⁵ Bu edisyonlar için bk. D'Avezac, "Relation des Voyages de Saewulf", 833-854; *Saewulf*, 31-52.

²⁵⁶ El yazmasında *tertio idus Iulii* ifadesi *iii^o.idus iul'* şeklinde kısaltma olarak yazılmıştır. D'Avezac bu kısaltmayı yanlış bir şekilde *tertio vero milliari* şeklinde okumaktadır; bk. D'Avezac, "Relation des Voyages de Saewulf", 833 d.n. 1.

beatum Andream apostolum qui ibi passus est et sepultus, sed postea Constantinopolim est translatus. De Patras Corinthiam venimus vigilia sancti Laurentii, ubi beatus Paulus apostolus verbum Dei predicavit, quibusque epistolam scripsit: ibi multa passi sumus contraria. Inde vero transfretavimus ad portum Hostae; sicque pede, quidam vero asinis, perreximus duas dietas ad Thebas, quae civitas vul[38]gariter Stinas vocatur. Nam postera die venimus Nigrepontum, vigilia sancti Bartholomei apostoli. Ibi autem aliam conduximus navim. Athenae etenim, ubi apostolus Paulus predicavit, distat duas dietas a latere Corinthiae²⁵⁷, unde beatus Dionisius ortus est, et doctus, et postmodum a beato Paulo ad Dominum conversus: ibi est ecclesia beatae Virginis Mariae, in qua est oleum in lampade semper ardens sed nunquam deficiens.

[§4] Postea venimus ad insulam quae dicitur Petalion. Deinde ad Andriam, ubi fiunt preciosa scindalia et samitae, et alia pallia serico contexta. Inde venimus Tino, postea Suram, deinde Miconyam²⁵⁸, sicque Naxiam, in cuius latere est Creta memorabilis insula. Inde Caream, et Omargon, et Samo, et Scion, et Metelina. Postea venimus Pathmos, ubi beatus Iohannes apostolus et evangelista a Domitiano²⁵⁹ Cesare relegatus²⁶⁰ Apocalipsin scripsit; Ephesus vero est in latere²⁶¹ iuxta Smirnam, dieta distante, ubi ipse postmodum vivens sepulchrum introiit: apostolus Paulus etiam scripsit epistolam ad Ephesios. Deinde venimus ad insulas Lero et Calimno; postea Ancho, ubi natus fuit Galienus medicus probatissimus apud Grecos. Inde vero transivimus per portum Lido civitatis destructae, ubi predicavit Titus discipulus²⁶² sancti Pauli apostoli. Deinde Asum venimus, quod Argentea interpretatur.

[§5] Postea vero ad Rodam famosissimam venimus, ubi fuisse dicitur unum ex septem²⁶³ miraculis mundi, idolum²⁶⁴ scilicet colosen habens in longitudine centum viginti quinque pedes²⁶⁵, quod destruxerunt Persi, fere cum tota provincia Romaniae, quando Hispaniam perrexerunt²⁶⁶: quibus Colossensibus²⁶⁷ beatus Paulus apostolus scripsit epistolam. Inde dieta distat ad Pateram civitatem ubi beatus Nicholaus archiepiscopus natus est, quo nos maxima tempestate compulsi sero venimus. Mane vero erectis velis venimus ad urbem omnino desolatam quae

²⁵⁷ Daha evvel *corinthiam* şeklinde yazılmasına rağmen burada *chorinthie* şeklinde yazılmıştır.

²⁵⁸ El yazmasında *micomiam*

²⁵⁹ El yazmasında *Domiciano*

²⁶⁰ El yazmasında *reliqatus*

²⁶¹ El yazmasında *latera*

²⁶² El yazmasında *disciplus*

²⁶³ El yazmasında *vu*

²⁶⁴ El yazmasında *ydolum*

²⁶⁵ *Habens in longitudine centum uiginti quinque pedes* ifadesi el yazmasında yanlış bir şekilde *provincia Romaniae*'den sonraya yazılmıştır.

²⁶⁶ El yazmasında *perrexerant*

²⁶⁷ El yazmasında *coloscentibus*

sanctae Mariae Mogronissi vocatur, quod Longa Insula interpretatur: quam Christiani, iam Turcis Alexandria expulsi, sicut in ecclesiis et aliis paret edificiis, inhabitabant. Deinde venimus ad urbem Myreorum²⁶⁸ ubi sanctus Nicholaus archiepiscopatus culmen regebat; ibi est portus Adriatici maris, sicut Constantinopoli est portus Egei maris. Adorato sancto sepulchre honore sancti, plenis velis venimus ad insulam quae Xindacopo vocatur, quod latine interpretatur Sexaginta Remulae, ob fortitudinem maris: iuxta quam est portus qui Finica simul cum terra vocatur. Inde vero venimus post tres dies per latissimum pontus Adriatici maris ad Paffum civitatem, quae pars est Cipros insulae; quo post ascensionem Domini omnes apostoli convenerunt, ibique de ordinandis rebus concilium tenuerunt, et sanctum Barnaban apostolum ad predicandum inde miserunt²⁶⁹; quo mortuo venit sanctus Petrus illuc Ioppen, et divini verbi semina ibi, antequam ascenderet cathedram episcopalem Antiochiae, erogavit.

[§6] De cipros insula iter nostrum movendo per septem dies, marinis tempestatibus iactabamur antequam ad portum pervenire potuimus, et in tantum ut una nocte vento contrario et valido coacti ad Cipros reverteremur; sed divina clementia, dum prope est omnibus eam invocantibus in veritate, non parva compunctione a nobis efflagitata, ad optata iterum reversi; sed septem noctes tanta tempestate et periculo fuimus devicti, quod fere omnes spe evadendi privati essemus: mane quoque, surgente sole, apparuit etiam litus de portu Ioppen coram oculis nostris, et quia tanta turbatio periculi nos in desolatione contristavit, gaudium improvisum et desperatum letitiam in nobis centuplicavit. Igitur post circulum tredecim²⁷⁰ ebdomadaram sicut die dominico Monopolim navim ascendimus, vel in marinis fluctibus, vel insulis in tuguriis et in mappaliis desertis, quia greci non sunt hospitales, semper habitando, cum letitia magna et gratiarum actione die dominico ad portum Ioppen appulimus.

[§7] Modo vos obsecro, omnes amici mei dilectissimi, expansis in altum manibus plaudite; iubilate Deo una mecum in voce exultationis, quia fecit mecum in omni itinere meo misericordiam qui potens est; sit nomen [39] eius benedictum ex hoc nunc et usque in seculum! Arrigite aures, karissimi, et audite misericordiam quam divina clementia mihi, licet ultimo servo suo, meisque exhibuit. Nam eadem die qua appulimus, quidam dixit mihi, ut credo, deifice: "Domine, hodie litus ascende, ne forte hac nocte vel diluculo tempestate superveniente cras ascendere non possis." Quod dum audivi, statim captus desiderio ascendendi, naviculam conduxit, et cum omnibus meis ascendi. Me autem ascendente, mare turbabatur; crevit commotio et facta est tempesta valida, sed ad litus divina gratia favente

²⁶⁸ El yazmasında *micreorum*

²⁶⁹ El yazmasında *ibi demiserunt*

²⁷⁰ El yazmasında *xiii^{sim}*

pervenii illesus. Quid plura? Civitatem hospitandi causa intravimus, et, longo labore victi atque lassati, refectione pausavimus. Mane vero, dum ab ecclesia venimus, sonitum maris audivimus, clamorem populi, omnesque concurrentes atque mirantes de talibus prius inauditis; nos autem timentes currendo simul cum aliis venimus ad litus: dum enim illuc pervenimus, vidimus tempestatem altitudinem superexcellere montium; corpora quidem innumerabilia hominum utriusque sexus summersorum in litore miserime iacentia aspeximus; naves minutatim fractas iuxta volutantes simul vidimus. Sed quis praeter rugitum maris et fragorem navium quicquam audire potuit? Clamorem etenim populi, sonitumque omnium turbarum²⁷¹ excessit. Navis autem nostra maxima atque fortissima, aliaeque multae frumento aliisque mercimoniis atque peregrinis venientibus atque redeuntibus onerata, anchoris funibusque adhuc in profundo utcunque detentae, quomodo fluctibus iactabantur! quomodo mali metu incidebantur! quomodo mercimonia adiciebantur! qualis oculus intuentium tam durus atque lapideus a fletu se posset retinere? Non diu illud aspeximus antequam violentia undarum vel fluctuum anchorae lapserunt; funes vero rumpebantur; naves vero, severitate undarum laxatae, omni spe evadendi erepta, nunc in altum elevatae, nunc in ima detrusae, paulatim de profunditate tandem in arenam vel in scopulos proiciebantur: ibi vero de latere in latus miserime collidebantur, ibi minutatim a tempestate dilacerabantur; neque ferocitas ventorum in profundum reverti integras, neque altitudo arenae sinebat eas ad litus pervenire illesas. Sed quid attinet dicere quam flebiliter nautae et peregrini, quidam navibus, quidam vero malis, quidam antennis, quidam autem transtris, omni spe evadendi privati, adhererunt? Quid plura dicam? Quidam stupore consumpti ibidem dimersi sunt; quidam a lignis propriae navis, quod incredibile multis videtur, adherentes, me vidente, ibidem sunt obruncati: quidam autem a tabulis navis evulsi iterum in profundum deportabantur. Quidam autem natate scientes sponte se fluctibus commiserunt, et ita quamplures perierunt. Perpauci quippe, propria virtute confidentes, ad litus illesi pervenerunt. Igitur ex navibus triginta²⁷² maximis, quarum quaedam Dormundi, quaedam vero Gulafri, quaedam autem Catti vulgariter vocantur, omnibus oneratis palmariis vel mercimoniis, antequam a litore discessissem vix septem illesae permanserunt. Homines vero diversi sexus plusquam mille die ilia perierunt. Maiorem etenim miseriam una die nullus vidit oculus; sed ab his omnibus sui gratia eripuit me Dominus, cui honor et gloria per infinata secula: amen.

²⁷¹ El yazmasında *turbarum* yazılmıştır ancak ilk *r* sonrasında aşınmış ve izi kalmıştır.

²⁷² El yazmasında *xxx^{ta}*

[§8] Ascendimus quidem de Ioppen in civitatem Ierosolimam²⁷³, iter duorum dierum, per viam montuosam, asperrimam et periculosissimam; quia Sarraceni, insidias Christianis semper tendentes, absconditi latent in cavernis montium et in speluncis rupium, die noctuque pervigiles, semper perscrutantes si quos invadere possint vel penuria comitatus vel lassitudine post comitatum remissos. Modo ubique in circuitu videntur, statim nusquam apparent; quod quislibet illud iter agens videre potest. Qualiter humana corpora et in via et iuxta viam innumerabilia a feris iacent omnino dilacerata! Miratur fortasse aliquis Christianorum corpora ibi iacere inhumata; sed non est mirandum: quia ibi minime est humus, et rupes non leviter se prebet fodere; quod si ibi humus esset, quis adeo esset idiota ut comitatum suum relinqueret et quasi solus socio sepulchrum foderet: si quis hoc faceret, sibimet potius quam socio sepulchrum pareret. In ilia equidem via non solum pauperes et debiles, immo divites periclitantur et [40] fortes. Multi a Sarracenis perimuntur, plures vero calore et siti, multi penuria potus, plures vero nimis potando pereunt. Nos autem cum omni comitatu ad desiderata peruenimus illesi. Benedictus Dominus, qui non amovit deprecationem meam et misericordiam suam a me: amen.

[§9] Introitus civitatis Ierosolimam est ad occidentem, sub arce David regis, per portam quae vocatur porta David. Primum eundum est ad ecclesiam Sancti Sepulchri quae Martyrium vocatur, non solum pro conditione platearum, sed quia celebrior est omnibus aliis ecclesiis: et hoc digne et iuste, quia omnia quae a sanctis prophetis in toto mundo de salvatore nostro Ihesu Christo erant predicta vel prescripta, ibi sunt omnia veraciter²⁷⁴ consummata. Ipsam ecclesiam, inventa cruce Dominica, construxit Maximus archiepiscopus, favente imperatore Constantino matreque sua Helena, regie atque magnifice. In medio autem istius ecclesiae est Dominicum sepulchrum muro fortissimo circumcinctum, et opertum ne dum pluit pluvia cadere possit super sanctum sepulchrum, quia ecclesia desuper patet discooperta. Ista ecclesia sita est in declivio montis Syon, sicut civitas. Sed postquam romani principes Titus et Vespasianus in ultione Domini totam civitatem Ierosolimam funditus destruxissent, ut prophetatio Dominica impleretur, quam, dum appropinquaret Dominus Ierosolimam, videns civitatem, flens super illam dixit: "Quia si cognovisses, et tu, quia venient dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo, et coangustabunt te undique, et ad terram prosternent te et filios tuos qui in te sunt, et non relinquent in te lapidem super lapidem", etc. Nos scimus quod extra portam passus Dominus. Sed Adrianus imperator, qui Aelius²⁷⁵

²⁷³ El yazmasında *Ierosolimam* kelimesi *ierlm* şeklinde kısaltılarak yazılmıştır. Buradan sonra metinde yer alan tüm *Ierosolimam* kelimeleri aynı şekilde kısaltılarak yazılmıştır. Bu nedenle tekrar tekrar dipnotlarla bu durum belirtilmemiştir.

²⁷⁴ El yazmasında *veracitur*

²⁷⁵ El yazmasında *helias*

vocabatur, reedificavit civitatem Ierosolimam et templum Domini, et adauxit civitatem usque ad turrem David, quae prius multum remota erat a civitate, sicut quislibet a monte Oliveti videre potest ubi ultimi occidentales muri civitatis prius fuerunt et quantum postea adaucta est. Imperator vero vocavit civitatem nomine suo Aeliam²⁷⁶, quod Domus Dei interpretatur. Quidam autem dicunt civitatem fuisse a Iustiniano imperatore restauratam²⁷⁷, et templum Domini similiter sicut est adhuc; sed illud dicunt secundum opinionem et non secundum veritatem. Assirii enim, quorum patres coloni erant illius patriae a prima persecutione, dicunt civitatem septies esse captam et destructam post Domini passionem, simul cum omnibus ecclesiis, sed non omnino precipitatum.

[§10] In atrio ecclesie Dominici sepulchri loca visuntur sanctissima, scilicet carcer ubi Dominus noster Ihesus Christus post traditionem incarceratus fuit, testantibus Assiriis. Deinde paulo superius locus apparet ubi sancta crux cum aliis crucibus inventa est, ubi postea in honore reginae Helenae magna constructa fuit ecclesia, sed postmodum a paganis funditus est detrusa; inferius vero non longe a carcere columna²⁷⁸ marmorea conspicitur ad quam Ihesus Christus Dominus noster in pretorio ligatus flagris affligebatur durissimis. Iuxta est locus ubi Dominus noster a militibus exuebatur ab indumentis. Deinde est locus ubi induebatur veste purpurea a militibus et coronabatur spinea corona, et diviserunt vestimenta sua sortem mittentes. Postea ascenditur in montem Calvarium, ubi Abraham patriarcha, facto altari, prius filium suum iubente Deo sibi immolare voluit; ibidem postea filius Dei, quem ipse prefiguravit, pro redemptione mundi Deo patri immolatus est hostia: scopulus autem eiusdem montis passionis Dominicae testis, iuxta fossam in qua Dominica crux fuit affixa multum scissus, quia sine scissura necem fabricatoris sufferre nequivit, sicut in passione legitur: “et petrae scissae sunt.” Subtus est locus qui Golgotha vocatur, ubi Adam a torrente Dominici cruoris super eum delapso dicitur esse a mortuis resuscitatus, sicut in Domini passione legitur: “et multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt”: sed in sententiis beati Augustini legitur eum sepultum fuisse in Hebron, ubi etiam postmodum tres patriarchae sepulti sunt cum uxoribus suis, Abraham cum Sara, Isaac cum Rebecca, Iacob cum Lia; et ossa Ioseph quae filii Israel adportaverunt²⁷⁹ secum de Egypto. Iuxta locum Calvariae, ecclesia sanctae Mariae in loco ubi corpus Dominicum, avulsum a cruce, antequam sepeliretur fuit aromatisatum, et lintheo²⁸⁰ sive sudario involutum.

²⁷⁶ El yazmasında *helyam*

²⁷⁷ El yazmasında *restaurata*

²⁷⁸ El yazmasında *columna*

²⁷⁹ El yazmasında *asportaverunt*

²⁸⁰ El yazmasında *lintheo*

[§11] Ad caput autem ecclesiae Sancti Sepulchri, in muro forinsecus, non longe a loco Calvariae, est locus qui Compas vocatur, ubi ipse Dominus noster Ihesus Christus medium mundi propria manu esse signavit atque mensuravit, Psalmista testante: "Deus autem rex noster ante secula operatus est salutem in medio terrae": sed quidam in illo loco dominum Ihesum Christum dicunt apparuisse primo Mariae Magdalенаe, dum ipsa flendo eum quesivit, et putavit eum hortolanum fuisse, sicut Evangelista narrat. Ista oratoria sanctissima continentur in atrio Dominici sepulchri ad orientalem plagam. In lateribus vero ipsius ecclesiae suae capellae sibi adherent praeclarissimae hinc inde, sanctae Mariae scilicet sanctique Iohannis in honore, sicut ipsi participes Dominicæ passionis sibi in lateribus constiterunt hinc inde. In muro autem occidentali ipsius capellae sanctae Mariae conspicitur imago ipsius Dei genitricis perpicta exterius, quae Mariam Aegyptiacam olim toto corde compunctam atque ipsius Dei genitricis iuvamen efflagitantem in figura ipsius cuius pictura erat, per Spiritum Sanctum loquendo mirifice consolabatur, sicut in vita ipsius legitur. Ex altera vero parte Sancti Iohannis ecclesiae est monasterium Sanctae Trinitatis pulcherrimum, in quo est locus baptisterii, cui adheret capella sancti Iacobi apostoli, qui primam cathedram pontificalem Ierosolimis obtinuit: ita compositae et ordinatae omnes, ut quilibet in ultima stans ecclesia omnes quinque ecclesias perspicere potest clarissime, per ostium ad ostium.

[§12] Extra portam ecclesiae Sancti Sepulchri ad meridiem est ecclesia Sanctae Mariae, quae Latina vocatur eo quod latine ibi Domino a monachis semper ministrabatur; et Assirii dicunt ipsam beatam Dei genitricem in crucifixione filii sui Domini nostri stare in eodem loco ubi altare est eiusdem ecclesiae. Cui ecclesiae alia adheret ecclesia Sanctae Mariae quae vocatur Parva, ubi monachae conversantur, sibi filioque suo servientes devotissime. Iuxta quam est hospitale ubi monasterium habetur preclarum in honore sancti Iohannis Baptistae dedicatum.

[§13] Descenditur autem de sepulchro Domini quantum arcusbalista bis iactare potest, ad templum Domini quod est ad orientalem plagam Sancti Sepulchri; cuius atrium magnae longitudinis est et latitudinis, plurimas habens portas; sed tamen principalis porta quae est ante faciem templi vocatur Speciosa pro ingenio operis et varietate colorum; ubi Petrus curavit claudum dum ipse et Iohannes ascenderunt in templum ad horam orationis nonam, sicut in Actibus Apostolorum legitur. Locus ubi Salomon templum Domini edificavit, antiquitus vocabatur Bethel; quo, precipiente Domino, Iacob perrexit, et ubi habitavit, viditque ibidem scalam cuius summitas coelos tangebatur, et vidit angelos ascendentes et descendentes, et dixit: "Vere locus iste sanctus est", sicut in Genesi legitur. Ibidem erexit lapidem in titulum, et construxit altare, fundens oleum desuper. Ibidem postmodo nutu divino fecit Salomon templum Domino magnifici

incomparabilisque operis, et illud omni ornamento mirabiliter decoravit, sicut in libro Regum legitur. Omnes montes in circuitu eius altitudine detrusit omniaque menia vel edificia excessit claritate et gloria. In cuius templi medietatem rupes conspicitur alta et magna et subtus concavata, in qua erant Sancta Sanctorum. Ibi imposuit Salomon Archam federis, habens manna et virgam Aaron quae ibidem floruit et fronduit et amigdalum protulit, et duas tabulas testamenti. Ibi dominus noster Ihesus Christus conviciis²⁸¹ Iudeorum lassatus requiescere consuevit Ibi est locus confessionis ubi discipuli sui sibi confessi sunt. Ibi angelus Gabriel apparuit Zachariae sacerdoti dicens: "Accipe puerum in senectute tua." Ibidem Zacharias, filius Barachiae, occisus est inter templum et altare. Ibi circumcisus est puer Ihesus die octavo, et vocabatur Ihesus quod salvator interpretatur. Illic oblatu est dominus Ihesus a parentibus cum matre virgine Maria in die purificationis suae, et a sene Symeone receptus. Ibi etiam, cum factus esset Ihesus annorum duodecim, inventus est sedens in medio doctorum audientem illos et interrogantem, sicut in Evangelio legitur. Inde postmodum eiecit boves et oves et columbas dicens: "Domus mea domus orationis vocabitur." Ibi dixit Iudeis: "Solvite templum hoc, et in triduo illud excitabo." Ibi adhuc apparent in rupe vestigia Domini, dum ipse abscondidit²⁸² se et exivit de templo, sicut in Evangelio legitur, ne Iudei in illum lapides iacerent quos tulerant²⁸³. Illuc fuit mulier in adulterio deprehensa coram Ihesu adducta [42] a Iudeis ut invenirent unde accusarent illum. Ibi est porta civitatis in orientali parte templi, quae vocatur Aurea, ubi Ioachim pater beatae Mariae iubente angelo Domini occurrit uxori suae Annae. Per eandem portam dominus Ihesus veniens a Bethania die Palmarum, sedens in asino²⁸⁴ intravit civitatem Ierosolimam, cantantibus pueris "Osanna filio David". Per ipsam portam intravit Heraclius imperator victor rediens a Persia cum Dominica cruce; sed prius lapides cadentes clauserunt se invicem, et facta est porta ut maceries integra, donec angelico monitu humiliatus de equo descendit, et sic introitus sibi patefecit. In atrio templi Domini ad meridiem est templum Salomonis mirae magnitudinis, ad cuius orientalem plagam est oraculum quoddam habens cunabulum Christi Ihesu et balneum ipsius et lectum beatae matris eius, testantibus Assyriis.

[§14] De templo Domini itur ad ecclesiam Sanctae Annae matris beatae Mariae, ad partem aquilonis, ubi ipsa cum viro suo habitavit. Ibi etiam filiam suam peperit dilectissimam Mariam, salvatricem omnium fidelium. Ibi est prope Superprobatica Piscina quae cognominatur hebraice Bethsayda, quinque porticus habens. Unde, in Evangelio legitur, paulo superius est locus ubi mulier sanata est a Domino tangendo fimbriam vestimenti eius dum ipse a turbis in platea

²⁸¹ El yazmasında *conuittiis*

²⁸² El yazmasında *abscondit*

²⁸³ El yazmasında *tulerunt*

²⁸⁴ El yazmasında *asyno*

comprimeretur, quae patiebatur fluxum sanguinis per annos duodecim²⁸⁵ et a medicis non potuit curari.

[§15] A Sancta Anna pergitur per portam quae ducit ad vallem Iosaphath, ad ecclesiam Sanctae Mariae in ualle eadam, ubi ab apostolis ipsa post obitum honorifice tradebatur sepulturae; cuius sepulchrum a fidelibus, sicut dignum et iustum est, maximo veneratur honore. Ibi monachi Domino nostro Ihesu Christo matrique suae serviunt die noctuque. Ibi est torrens Cedron. Ibi est et Gethsemani quo Dominus venit cum discipulis ante horam traditionis a monte Syon trans torrentem Cedron. Ibi est oraculum quoddam, ubi ipse dimisit Petrum et Iacobum et Iohannem dicens: "Sustinete hic et vigilate mecum"; et progressus procidit in faciem suam et oravit, et venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes. Ibi adhuc loca apparent, ubi discipuli obdormierunt unusquisque per se. Gethsemani est in radice montis Oliveti, et torrens Cedron inferius inter montem Syon et montem Oliveti, ac si sit divisio montium; planities autem inter duos montes vocatur vallis Iosaphath. Paulo superius in monte Oliveti est oraculum in loco ubi Dominus oravit, sicut legitur in passione: "et ipse avulsus est ab eis quantum iactus est lapidis, et iactus in agonia prolixius orabat, et factus est sudor eius sicut guttae sanguinis decurrentis in terram". Deinde Acheldemach ager pretio Domini emptus est, similiter in radice montis Oliveti iuxta vallem, a Gethsemani quantum arcusbalista ter vel quater proicere potest, ad meridiem, ubi innumerabilia visuntur monumenta. Ille ager est iuxta sepulchra sanctorum patrum iusti Symeonis et Ioseph nutritoris Domini. Ista duo sepulchra in modum turrium antiquitus facta, a radice ipsius montis sunt incisa. Postea descenditur iuxta Acheldemach ad fontem qui Natatoria Syloe vocatur, ubi precipiente Domino cecus natus oculos lavit, linitis prius oculis a Domino luto ex sputo ipsius facto.

[§16] Ascenditur autem de ecclesia Sanctae Mariae supramemorata per arduam viam fere ad verticem summum montis Oliveti, versus orientem, ad locum ubi Dominus noster videntibus discipulis in coelum ascendit. Idem locus est turriculo circumdatus et honorifice preparatus, altari deintus super locum facto, et etiam muro undique circumcinctus. In loco quidem ubi apostoli steterunt cum beata Maria matre ipsius, ascensionem ipsius admirantes, est altare ecclesiae Sanctae Mariae. Ibidem duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis, dicentes: "Viri Galilei, quid statis aspicientes in coelum?" etc. Ibi prope quantum est iactus lapidis, Dominus noster scripsit orationem dominicam propriis digitis in marmore hebraice, Assyriis testantibus. Illic fuit etiam edificata perpulchra ecclesia, sed postea a paganis omnino destructa. Sicut omnes ecclesiae sunt extra murum, ecclesia Spiritus Sancti in monte Syon [43] extra murum est ad austrum, quantum potest proiici sagitta. Ibidem apostoli receperunt promissum Patris, scilicet

²⁸⁵ El yazmasında *xii^{cin}*

Spiritum Paraclytum, in die Pentecostes. Ibidem fecerunt symbolum. In ecclesia illa est capella quaedam in loco ubi beata Maria obiit; ex altera parte ecclesiae est capella in loco ubi Dominus noster Ihesus Christus post resurrectionem in primis apostolis apparuit, et vocatur Galilea, sicut ipse dixit ad apostolos: "Postquam resurrexero, precedam vos in Galileam". Ille locus vocabatur Galilea propter apostolos illic sepius commorantes, qui Galilei vocabantur.

[§17] Magna civitas Galilea est iuxta montem Thabor a Ierosolimam iter trium dierum. Ex altera parte montis Thabor est civitas quae dicitur Tyberiadis, postea Capharnaum et Nazareth, iuxta mare Galileae et mare Tyberiadis, quo Petrus et alii apostoli post resurrectionem Domini ad piscationem redierunt, ubi eis Dominus in mari postea se manifestavit. Iuxta Tyberiadem civitatem est campus ubi dominus Ihesus quinque panes et duos pisces benedixit, et postea quatuor²⁸⁶ milia hominum inde saturavit, sicut in Evangelio legitur. Sed ad inceptum revertar.

[§18] In Galilea montis Syon ubi apostoli erant abscondi in conclavi propter metum Iudeorum, clausis ianuis, stetit Ihesus in medio eorum dicens: "Pax vobis". Et iterum ostendit se ibi dum Thomas misit digitum in latus suum et in locum clavorum. Ibi cenavit cum discipulis ante passionem, et lavit pedes eorum. Illic est adhuc tabula marmorea supra quam cenavit. Ibi reliquiae sancti Stephani, Nichodemi, Gamaliel et Abibonis, a sancto Iohanne patriarcha honorifice post inventionem reconditae sunt. Lapidatio sancti Stephani fuit extra murum, quantum arcusbalista bis vel ter iactare potest, ubi ecclesia pulcherrima construebatur a parte aquilonis; illa ecclesia omnino est a paganis destructa. Similiter ecclesia Sanctae Crucis distat quasi unum miliare a Ierosolimam in parte occidentali, in loco ubi sancta crux excidebatur, honestissima et speciosissima, sed a paganis in desolationem posita, tamen non multum destructa preter edificiis in circuitu et cellulis. Sub muro civitatis forinsecus, in declivo montis Syon, est ecclesia sancti Petri quae Gallicantus vocatur, ubi ipse in cripta profundissima, sicut ibi videri potest, post negationem Domini se abscondit, ibique reatum suum amarissime deflevit. In occidentali parte ecclesiae Sancte Crucis quasi trium miliarium est monasterium pulcherrimum et maximum in honore sancti Sabae qui fuit unus ex septuaginta duobus²⁸⁷ discipulis Domini nostri Ihesu Christi. Ibi iam monachi Greci plusquam trecenti cenobialiter viventes deo sanctoque servierunt; quorum fratrum maxima pars a Sarracenis perempta, quidam vero infra urbis muros iuxta turrem David in alio monasterio eiusdem sancti devote famulantur. Aliud vero monasterium omnino in desolationem est dimissum.

²⁸⁶ El yazmasında *ii^{or}*. Metindeki tüm *quatuor* kelimeleri aynı şekilde yazılmıştır. Bu nedenle tekrar tekrar dipnotlarla bu durum belirtilmemiştir.

²⁸⁷ El yazmasında *lxx^{ta} ii^{bus}*

[§19] Bethleem civitas in Iudea sex milibus distat a Ierosolimis in australem plagam. Ibi nichil a Sarracenis est remissum habitabile, sed omnia devastata sicut in aliis omnibus sanctis locis extra murum civitatis Ierosolimam, preter monasterium beatae virginis Mariae matris Domini nostri, quod est magnum atque preclarum. In eadem ecclesia est quedam cripta sub choro, quasi in medio, in qua conspicitur ipse locus nativitatis Dominicae, quasi ad levam. Ad dexteram vero paulo inferius, iuxta locum nativitatis Domini, est presepe ubi bos et asinus²⁸⁸ stabant, imposito Dominico infante coram eis in presepio. Lapis autem unde caput salvatoris nostri in sepulchro supponebatur, a sancto Ieronimo presbitero illuc Ierosolimis delatus, in presepio sepius videri potest. Ipse vero sanctus Ieronimus sub altare aquilonis in eadem ecclesia requiescit. Innocentes quidem qui infantes pro Christo infante ibidem ab Herode trucidati sunt, in australi parte ecclesiae sub altare requiescunt. Duae etiam sacratissimae mulieres Paula et filia eius Eustochium virgo similiter ibi requiescunt. Ibi est mensa marmorea supra quam comedit beata virgo Maria cum tribus magis, muneribus suis oblatis. Ibi est cisterna in ecclesia, iuxta criptam Dominice nativitatis, in quam stella dicitur esse dilapsa. Ibi etiam dicitur [44] esse balneatorium beatae virginis Mariae.

[§20] Bethania vero, ubi Lazarus a Domino resuscitatus est a mortuis, distat a civitate quasi per duo miliaria ad orientem in alio latere montis Oliveti. Ibi est ecclesia Sancti Lazari in qua conspicitur sepulchrum ipsius et multorum episcoporum Ierosolimitanorum. Sub altare est locus ubi Maria Magdelene lavit pedes domini Ihesu lacrimis, et crinibus suis tersit, et osculabatur pedes eius et unguento unguebat. Bethphage, ubi Dominus premisit discipulos ad civitatem, est in monte Oliveti, sed fere nusquam apparet. Iericho, ubi est ortus Abrahae, distat ab Ierosolimam decem leugas, terra arborum fertilissima et ad omnia genera palmarum et ad omnes fruges. Ibi est fons Helysei prophetae, cuius aqua cum esset amarissima ad potandum, sterilissima ad generandum, eo benedicente et salem in eam mittente, in dulcedinem versa est. Ibi ex omnibus partibus planicies patet pulcherrima. Inde vero ascenditur ad montem excelsum, ad locum ubi Dominus ieiunavit quadraginta²⁸⁹ dies, et ubi postea temptabatur a Sathana, quasi trium miliarium.

[§21] Iordanensis fluvijs est ab Iericho quatuor leugas ad orientem. Ex ista parte Iordanis est regio quae vocatur Iudea, usque ad mare Adriaticum, ad portum scilicet qui Ioppen vocatur. Ex altera vero parte Iordanis est Arabia inimicissima Christianis, et infestissima omnibus Deum colentibus; in qua est mons unde Helyas in coelum igneo curru est raptus. Et a Iordane sunt decem et octo dietae ad montem Synay, ubi Dominus Moysi in igne ardentis rubi apparuit, et ubi postea

²⁸⁸ El yazmasında *asynus*

²⁸⁹ El yazmasında *xl*

Moyses iubente Domino ascendit, et fuit ibi ieiunans quadraginta²⁹⁰ diebus et totidem noctibus, sicque accepit a Domino duas tabulas lapideas digito Dei scriptas ad docendos filios Israel legem ac mandata quae in ipsis tabulis continebantur.

[§22] Hebron, ubi sancti patriarchae Abraham, Ysaac, et Iacob singuli cum uxoribus requiescunt, et Adam protoplastus similiter sepultus requiescit, distat a Bethleem quattuor leugae ad meridiem; ubi David rex septem²⁹¹ annis regnavit, antequam a familia regis Saul urbem Ierosolimam adeptus est. Civitas vero Hebron a Sarracenis maxima et pulcherima iam est devastata: in cuius orientali parte monumenta sanctorum patriarcharum antiquitus facta castello fortissimo circumcinguntur, unumquodque ex tribus monumentis ad instar magnae ecclesiae, sarcofagis binis deintus honorifice positis, scilicet viri et mulieris. Adhuc autem usque in presens, odor balsami et aromatum preciosissimorum unde sancta corpora erant peruncta suavissime de sepulchris fragrans²⁹² nares implet assistentium. Ossa vero Ioseph, quae filii Israel, sicut adiuravit eos, secum ex Egypto detulerant, quasi in extremis partibus castelli humilius ceteris sunt tumulata. Ilex vero, sub cuius tegmine Abraham stans tres pueros vidit per viam descendentes, adhuc viret, testantibus loci incolis, et frondet, non longe remota a castello prescripto.

[§23] Nazareth civitas Galileae, ubi salutationem nativitatis Dominicae beata virgo Maria ab angelo suscepit, distat ab Ierosolimam quasi quatuor dietas; cuius iter est per Sichem, civitatem Samariae, quae nunc Neapolis vocatur, ubi sanctus Iohannes Baptista sententiam decollationis ab Herode accepit. Ibi est fons Iacob etiam, unde Ihesus ex itinere fatigatus, sitiens²⁹³, et supra eundem fontem sedens, dignatus est aquam petere a Samaritana muliere quae venit illuc haurire, sicut in Evangelio legitur. De Sichem iter est ad Cesaream Palestinam, a Cesarea ad Cayphas, a Caypha vero ad Accaron; de Acharonte distat Nazareth quasi octo miliaria ad orientem. Civitas autem Nazareth omnino a Sarracenis devastata atque precipitata; sed tamen locum Dominicae annuntiationis monasterium demonstrat valde preclarum. Fons autem iuxta civitatem ebullit limpidissimus, marmoreis columnis²⁹⁴ et tabulis adhuc ut erat circumquaque munitus, unde puer Ihesus simul cum aliis pueris ad matris ministerium aquam sepius hausit.

[§24] A Nazareth distat mons Thabor, in quo monte dominus ascendens coram Petro et Iohanne et Iacobo se transfiguravit, quasi quatuor miliaria ad orientem, herbosus valde et floridus, qui in [45] medietate Galileae campi planissimi et viridissimi ita se extollit, ut omnes montes, quamvis a longe in

²⁹⁰ El yazmasında *xl*

²⁹¹ El yazmasında *vii^{tem}*

²⁹² El yazmasında *fragrans*

²⁹³ El yazmasında *siciens*

²⁹⁴ El yazmasında *columpnis*

circumitu eius, altitudine superemineat. Tria vero monasteria in cacumine eius antiquitus constructa adhuc permanent; unum in honore Domini nostri Ihesus Christi, aliud autem in honore Moysi, tertium autem Helyae paulo remotius, secundum quod Petrus dixit: "Domine, bonum est nos hic esse; si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Helyae unum."

[§25] De monte Tabor mare Galileae vel Tyberiadis quasi sex miliaris distat inter orientem et aquilonem, habens in longitudine decem miliaria, in latitudine vero quinque. Civitas autem Tyberias sita est supra litus maris in una parte, in altera vero parte Corozaim et Bethsaida civitas Andreae et Petri. A Tyberiade civitate est Genesareth castrum, quasi quatuor miliaris ad aquilonem, ubi Dominus piscantibus discipulis aderat, sicut Evangelium testatur. A Genesareth distat mons, in quo dominus Ihesus saturavit quinque milia hominum ex quinque panibus et duobus piscibus, quasi duobus miliaris ad orientem; qui mons ab incolis Tabula Domini vocatur; ad cuius montis radicem est ecclesia Sancti Petri perpulchra, quamvis deserta. A Nazareth distat Chana Galileae, ubi Dominus aquam in vinum convertit in nuptiis, quasi sex miliaris ad aquilonem²⁹⁵, in monte sita: ibi nichil est remissum preter monasterium quod dicitur Architriclini. Inter Nazareth et Galileam, quasi in medio, est quoddam castrum quod Roma vocatur, ubi omnes Tyberiadem ab Acharonte pergentes hospitantur, habentes Nazareth in dextris, Galileam autem in sinistris.

[§26] De Tyberiade est mons Lybani, per dietam ad aquilonem²⁹⁶, ex cuius radice fluvius Iordanis binis ebullit fontibus, quorum unus Ior, alter vero Dan vocatur; quorum rivuli in unum congesti fluvius factus est rapidissimus, et Iordanen vocatur, et oritur iuxta Cesaream civitatem Philippi tetrarchae, in cuius partes veniens Ihesus interrogavit discipulos suos dicens: "Quem dicunt homines esse filium hominis?" sicut Evangelium narrat. Iordanen flumen de ortu suo cursu rapidissimo mare Galileae ex uno latere incidit. Ex altero vero latere alveum sibi magno impetu patefacit, et sic post octo dietas decurrens mare Mortuum incidit. Est autem aqua Iordanis omnibus aquis albior et lacte similior, et ideo in mari Mortuo longo tramite prospicitur.

[§27] Perscrutatis etenim singulis Ierosolimitanae urbis finiumque suarum sanctuariis pro posse nostro, atque adoratis, die Pentecostes repatriandi causa Ioppen navim ascendimus; sed Sarracenorum metu per altum pelagus Adriatici maris, ut uenimus, classem illorum metuentes, tendere ausi non sumus, et ideo civitates maritimas pertranseuntes, quarum quasdam Franci optinent, quasdam vero Sarraceni adhuc possident; nomina quarum haec sunt; proxima Ioppen vocatur Atsoph vulgariter sed latine Azotum: deinde est Cesarea Palestina, postea

²⁹⁵ El yazmasında *ad quilonem*

²⁹⁶ El yazmasında *ad quilonem*

Cayphas. Has civitates Baldwinus flos regum possidet. Postea vero est Acras civitas fortissima, quae Accaron vocatur; deinde Sur et Saegete, quae sunt Tyrus et Sydon; et postea Iubelet; deinde Baruth; et sic Tartusa, quam dux Remundus possidet. Postea Gibel ubi sunt montes Gelboe; deinde Tripolis, et Lice²⁹⁷. Has civitates pertransivimus.

[§28] Sed quarta feria Pentecostes, nobis inter Cayphas et Accaron velificantibus, ecce viginti sex²⁹⁸ naves Sarracenorum coram oculis nostris, amiraldi videlicet urbium Tyri et Sydonis, Babiloniam cum exercitu tendentes in adiutorium Chaldeis ad debellandum regem Ierosolimorum. Naves vero duae, nobiscum Ioppen venientes palmariis oneratae, nostram navim derelinquentes solam quia leviores erant, Cesaream remis confugerunt. Sarraceni autem nostram navim circumquaque girando, et quantum iactus est sagittae insidias a longe tendendo, de tanta preda gavisus sunt. Nostri vero mori pro Christo parati arma arripuerunt, et secundum tempus castellum navis nostrae armatis munierunt. Erant enim in nostro dromundo defendentium fere ducenti virorum. Post spacium autem quasi unius horae, inito consilio, princeps exercitus unum ex nautis malum navis suae quia maxima erat [46] ascendere precepit, ut ab eo statum nostrae actionis omnino ediceret. Dum vero constantiam nostrae defensionis ab illo intellexit, extensis in altum velis alta petierunt maris; sic illo die ab inimicis sui gratia eripuit nos Dominus. Nostrates autem de Ioppen postea de eisdem navibus tres detinuerunt et spoliis illorum divites facti sunt.

[§29] Nos etenim iuxta Syriam Palestinam prout potuimus velificantes, post octo dies ad portum Sancti Andreae in insula Cipros appulimus. Inde vero sequenti die velificando versus Romaniam, portum Sancti Simeonis et portum Sanctae Mariae pertranseundo, post multos dies ad Parvam Antiochiam venimus. In illo autem itinere a piratis seape²⁹⁹ sumus invasi, sed divina nos protegente gratia, neque impetu hostium neque motu tempestatum aliquid vi adhuc amisimus. Deinde per spaciosum litus³⁰⁰ Romaniae iter dirigendo, urbes Stamirram et Patras beati Nicholai pertranseundo, ante vigiliam sancti Iohannis Baptistae ad insulam Rodam vix venimus. Tractus enim civitatis Satali, nisi divina nos defenderet clementia, nos penitus devoraret. Roda vero, ut citius pergeremus, minorem conduximus navim, et iterum ad Romaniam sumus reversi. Postea venimus ad Stromlo civitatem pulcherrimam, sed a Turcis omnino devastatam, ibique per multos dies vento valido atque contrario sumus detenti. Deinde venimus ad insulam Samo, ibique comparatis victuis necessariis, sicut et in omnibus insulis, appulimus ad insulam Scion. Ibidem navi nostra cum sociis

²⁹⁷ El yazmasında *Licc*

²⁹⁸ El yazmasında *xxvi*^{ti}

²⁹⁹ El yazmasında *sepe*

³⁰⁰ El yazmasında *per spatium litus*

amissa, iter Constantinopolitanum orandi causa intravimus: postea transivimus per urbem magnam Smirnam, et venimus ad insulam Metelinam, deinde Tenit. Ibi in partibus Romaniae fuit antiquissima et famosissima civitas Troia, cuius structurae edificia per multorum miliariorum spacia, testantibus Grecis, adhuc apparent.

[§30] Inde vero iter movendo, venimus ad mare strictum quod Brachium Sancti Georgii vocatur, quod discernit duas terras, Romaniam scilicet et Macedoniam; per quod velificando venimus ad Sanctum Femium, habentes³⁰¹ Greciam in dextera, Macedoniam vero in sinistra. Civitas autem sancti Femii episcopi ex uno latere Brachii in Macedonia; alia vero civitas, quae Samthe vocatur, ex altero latere sita est in Grecia, ita ut arcusbalista bis vel ter proicere potest de civitate ad civitatem: quae claves Constantinopolitanae esse dicuntur. Deinde vero velificando pertransivimus Callipolis, et Agios Georgios, et Paniados, aliaque preclara Macedoniae castra, venimusque ad civitatem Rothostocam post festum sancti Michaelis. Postea inde remoti venimus ad Racleam civitatem egregiam, unde Helena rapta fuit a Paridi Alexandro, testantibus Grecis.

³⁰¹ El yazmasında *habens*

KAYNAKÇA

El Yazmaları

Corpus Christi College, Cambridge, MS 111.

MS Vat. Reg. lat. 572.

MS Vat. Reg. lat. 641.

Birincil Kaynaklar

Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana*, ed. ve çev. Susan B. Edgington, (Oxford: Clarendon Press, 2007).

An Arab-Syrian Gentleman and Warrior in the Period of the Crusades: Memoirs of Usāmah Ibn-Munqidh (Kitāb al-I'tibār), çev. Philip K. Hitti, (New York: Columbia University Press, 1929).

Anna Komnena, *Alexiad*, çev. Bilge Umar, (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1996).

Ayan, Ergin haz., *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği: Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar (I-VIII. Kitaplar)*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016).

Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, Cilt: I, çev. A. Sait Aykut, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004).

Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü'l-Büldan), haz ve çev. Ramazan Şeşen, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2017).

Fraipont, J. ed., "Beda Venerabilis De Locis Sanctis", *Itineraria et Alia Geographica*, Corpus Christianorum Series Latina CLXXV, (Turnhout: Brepols, 1965), 247-280.

Fulcheri Carnotensis Historia Hierosolymitana (1095-1127), yay. Heinrich Hagenmeyer, (Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung 1913).

Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi (Kutsal Toprakları Kurtarmak)*, çev. İlcan Bihter Barlas, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009).

Geoffrey Malaterra, *The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of His Brother Duke Robert Guiscard*, çev. Kenneth Baxter Wolf, (Ann Arbor: the University of Michigan Press, 2005).

İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, çev. Ramazan Şeşen, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2017).

İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, çev. Murat Ağarı, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008).

Mag. Thietmari Peregrinatio, ed. J. C. M. Laurent, (Hamburg, 1857).

Nâsır-ı Hüsrev, *Sefername*, çev. A. Naci Tokmak, (İstanbul: Demavend Yayınları, Ocak 2020).

Ortaçağ'da İki Yahudi Seyyahın (Tudela'lı Benjamin ve Ratisbon'lu Petachia) İslâm Dünyası Gözlemleri, çev. Nuh Arslantaş, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009).

Pero Tafur Seyahatnamesi, çev. Hakan Kılıç, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016).

Pliny: Natural History, Cilt: II, ed. H. Rackham, the Loeb Classical Library, (Londra: Harvard University Press, 1961).

Saewulf (1102, 1103 A.D.), çev. Brownlow, Rev. Canon, (Londra: Palestine Pilgrims' Text Society, 1892).

Stephani Byzantii Ethnica, Cilt: I, haz. ve çev. Margarethe Billerbeck, (Berlin: Walter de Gruyter, 2006).

The Works of Ibn Wāḍih al-Ya'qūbī: An English Translation, Cilt:1, ed. Matthew S. Gordon vd., (Leiden ve Boston: Brill, 2017).

Tre Pellegrinaggi in Terrasanta: Saewulf, Giovanni di Würzburg, Teodorico, çev. Silverio Franzoni ve Elisa Lonati, (Turnhout: Brepols, 2020).

Vasf Rihletü'l-Hacc Seyvulf: Li-Beytü'l-Makdis ve'l-Erâzi'l-Makdis m. 1102-1103, çev. D. Said Abdullah el-Bişavi, (Amman: Darü'ş-Şuruk, 1977).

Willelmi Tyrensis Chronicon, ed. R. B. C. Huygens, Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis LXIII, (Turnhout: Brepols, 1986).

William of Malmesbury (Willelmi Malmesbiriensis), *Monachi de Gestis Pontificum Anglorum Libri Quinque*, ed. N. E. S. A. Hamilton, (Cambridge: Cambridge University Press, 2012).

William of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, Cilt: 1, çev. Emily Atwater Babcock ve A. C. Krey, (New York: Columbia University Press, 1943).

İkincil Kaynaklar

Agius, Dionisius A., *Classic Ships of Islam: From Mesopotamia to the Indian Ocean*, (Leiden: Brill, 2008).

Altan Ebru, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", *Belleter LXVI/245*, 2002:87-94.

Anadolu, Mükerrrem, "Alinda (Karpuzlu)", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı: XIV, Yıl: 1965, 1967:87-102.

Andrea, Alfred J. ve Paul I. Rachlin, "Holy War, Holy Relics, Holy Theft: The Anonymous of Soissons's De terra Iherosolimitana: An Analysis, Edition, and Translation", *Historical Reflections / Réflexions Historiques* 18/1, 1992:147-175.

Bale, Anthony ve Sebastian Sobceki, *Medieval English Travel: A Critical Anthology*, (Oxford: Oxford University Press, 2019).

Barber, Malcolm, *The Crusader States*, (New Haven ve Londra: Yale University Press, 2012).

Barber Malcolm, *Yeni Şövalyelik: Tapınak Tarikatının Tarihi*, çev. Berna Ülner, (İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2006).

Belke, Klaus, *Tabula Imperii Byzantini 13/1: Bithynien und Hellespont*, (Viyana: Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2020).

Boas, Adrian J., *Jerusalem in the Time of the Crusades: Society, Landscape, and Art in the Holy City under Frankish Rule*, (Londra: Routledge, 2001).

Bockisch, Gabriele vd., "Temple and Altars for Greek and Carian Gods: New Evidence for Religious Life in Alinda During the Late Classical and Hellenistic Period", *Varia Anatolica* XXVIII, ed. Olivier Henry, (İstanbul: Institut Français d'Études Anatoliennes ve Georges Demézil, 2013), 129-162.

Butcher, Kevin, *Roman Syria and the Near East*, (Londra: the British Museum Press, 2003).

Cross, F. L., *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, (New York: Oxford University Press, 1997).

Çelik, Aydın, *Fâtımîler Devleti Tarihi (909-1171)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018).

D'Albon, Marquis, *Cartulaire Général L'Ordre du Temple 1119?-1150*, (Paris: 1913).

D'Avezac, M., *Relation des Voyages de Saewulf*, (Paris: 1839).

D'Avezac, M., "Relation des Voyages de Saewulf", *Recueil de Voyages et de Mémoires*, Cilt: 4, (Paris: La Societe de Géographie, 1839), 817-854.

D'Avezac, M., "Relation des Voyages de Saewulf", *Relations des Voyages de Guillaume de Rubruk: Bernard le Sage et Saewulf*, yay. Francisque Michel ve Thomas Wright, (Paris: La Société de Géographie, 1839), 237-274.

Duggan, T. M. P., "From Mid-October to the End of March – Voyaging in the Medieval Mediterranean", *CEDRUS: Akdeniz Uygarlıkları Araştırmaları Dergisi* III, 2015:277-310.

Edgington, Susan B., *Baudouin I of Jerusalem, 1100-1118*, (Abingdon: Routledge, 2019).

Elliott, J. K., *The Apocryphal New Testament*, (Oxford: Clarendon Press, 2005).

Farmer, David Hugh, *The Oxford Dictionary of Saints*, (Oxford: Oxford University Press 2003).

Garnett, Margaret Elizabeth, "The Longer-for Place": *Saewulf and Twelfth-Century Pilgrimage to the Holy Land*, Lisans Tezi, (Virginia: College of William and Mary, 2000).

Hale, Nathan, *The History of Modern Greece, With A View of the Geography, Antiquities, and Present Condition of That Country*, (Boston, 1827).

Huygens, R. B. C., *Peregrinationes Tres: Saewulf, Iohannes Wirziburgensis, Theodericus*, *Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis* CXXXIX, (Turnhout: Brepols, 1994).

İlgürel, Mücteba, "Çaka Bey", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 8, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yaymevi, 1993), 186-188.

Jacoby, David, "Ports of Pilgrimage to the Holy Land, Eleventh-Fourteenth Century: Jaffa, Acre, Alexandria", *The Holy Portolano: The Sacred Geography of*

Navigation in the Middle Ages, ed. Michele Bacci ve Martin Rohde, (Berlin, Münih ve Boston: Walter de Gruyter, 2014), 51-71.

James, Montague Rhodes, *A Descriptive Catalogue of the Manuscripts in the Library of Corpus Christi College Cambridge*, Cilt: I, (Cambridge: Cambridge University Press, Cambridge, 1912).

John, Simon, *Godfrey of Bouillon: Duke of Lower Lotharingia, Ruler of Latin Jerusalem, c. 1060-1100*, (Abingdon: Routledge, 2018).

Kaldellis, Anthony, *Romanland: Ethnicity and Empire in Byzantium*, (Cambridge: the Belknap Press of Harvard University Press, 2019).

Koder, Johannes ve Friedrich Hild, *Tabula Imperii Byzantini 1: Hellas und Thessalia*, (Viyana: Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1976).

Külzer, Andreas, *Tabula Imperii Byzantini 12: Ostthrakien (Europe)*, (Viyana: Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2008).

Loades, Mike, *The Longbow*, (Oxford: Osprey Publishing, 2013).

Makris, George, "Ships", *The Economic History of Byzantium: From the Seventh to the Fifteenth Century*, Cilt:3, ed. Angeliki E. Laiou, (Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 2002), 91-100.

Murray, Alan V. ve Helen Nicholson, "(Latin) Kingdom of Jerusalem", *The Crusades: An Encyclopedia*, Cilt: II, ed. Alan V. Murray, (California: ABC-CLIO, 2006), 662-672.

Newett, M. Margaret, *Canon Pietro Casola's Pilgrimage to Jerusalem in the Year 1494*, (Manchester: University of Manchester Press, 1907).

Nicolle, David, *Crusader Castles in the Holy Land 1097-1192*, (Oxford: Osprey Publishing, 2004).

Niermeyer, J. F., *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, 1, (Leiden: Brill, 1976).

Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011).

Özkaya, Vecihi ve Oya San, "Alinda: An Ancient City with Its Remains and Monumental Tombs in Caria", *Reveu des Études Anciennes* 105/1, 2003:103-125.

Payne-Gallwey, Ralph, *The Book of the Crossbow*, (New York: Dover Publications, 1995).

Pryor, John H., *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş*, çev. Füsün Tayanç ve Tunç Tayanç, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004).

Pryor, John H., "From Dromon to Galea: Mediterranean Bireme Galleys AD 500-1300", *The Age of the Galley: Mediterranean Oared Vessels Since Pre-Classical Times*, ed. Robert Gardiner, (New Jersey: Chartwell Books Inc., 2000), 101-116.

Pryor, John H. ve Elizabeth M. Jeffreys, *The Age of the Δρομων: The Byzantine Navy ca. 500-1204*, (Leiden: Brill, 2006).

Riley-Smith, Jonathan, *The Knights Hospitaller in the Levant, c. 1070-1309*, (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012).

Runciman, Steven, *A History of the Crusades, I-II*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1995).

Schefer, C. H., *Le Voyage d'Outremer de Bertrandon de la Broquière*, (Paris, 1892).

Searle, William George, *Onomasticon Anglo-Saxonicum: A List of Anglo-Saxon Proper Names from the Time of Beda to that of King John*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1897).

Sevim, Ali, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000).

Weksler-Bdolah, Shlomit, *Aelia Capitolina – Jerusalem in the Roman Period*, (Leiden ve Boston: Brill, 2020).

Wilkinson, John vd., *Jerusalem Pilgrimage 1099-1185*, (Londra: the Hakluyt Society, 1988).

Wilson, John Francis, *Caesarea Philippi: Baniyas, the Lost City of Pan*, (Londra ve New York: I.B. Tauris, 2004).

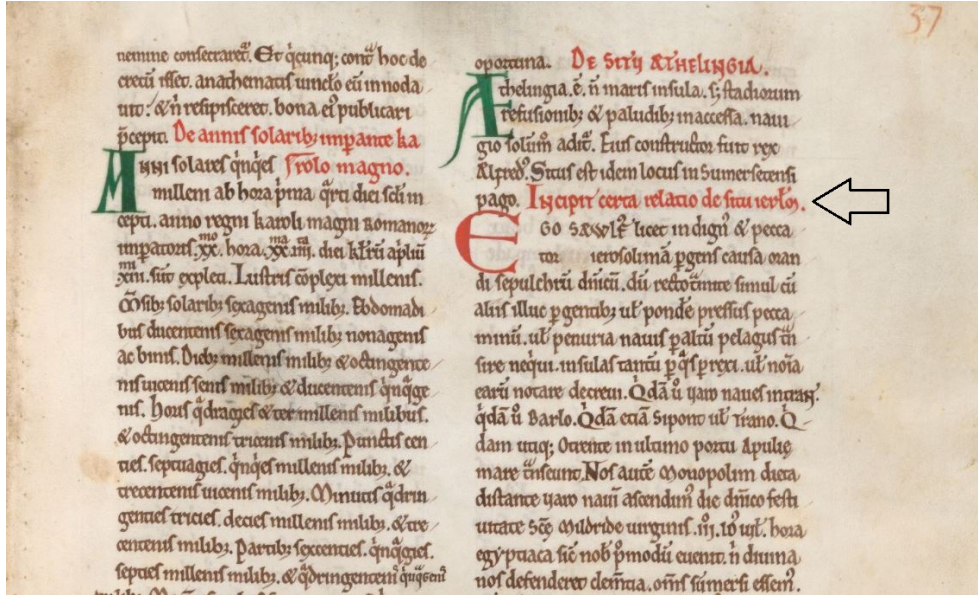
Wright, Thomas, *Early Travels in Palestine*, (Londra: Henry G. Bohn, 1848).

Elektronik Kaynaklar

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/TurizmAktiviteleri/cennet-cehennem> (Erişim Tarihi: 9.6.2020)

<https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10354/cennet-ve-cehennem-obruklari--mersin.html> (Erişim Tarihi: 9.6.2020)

EKLER

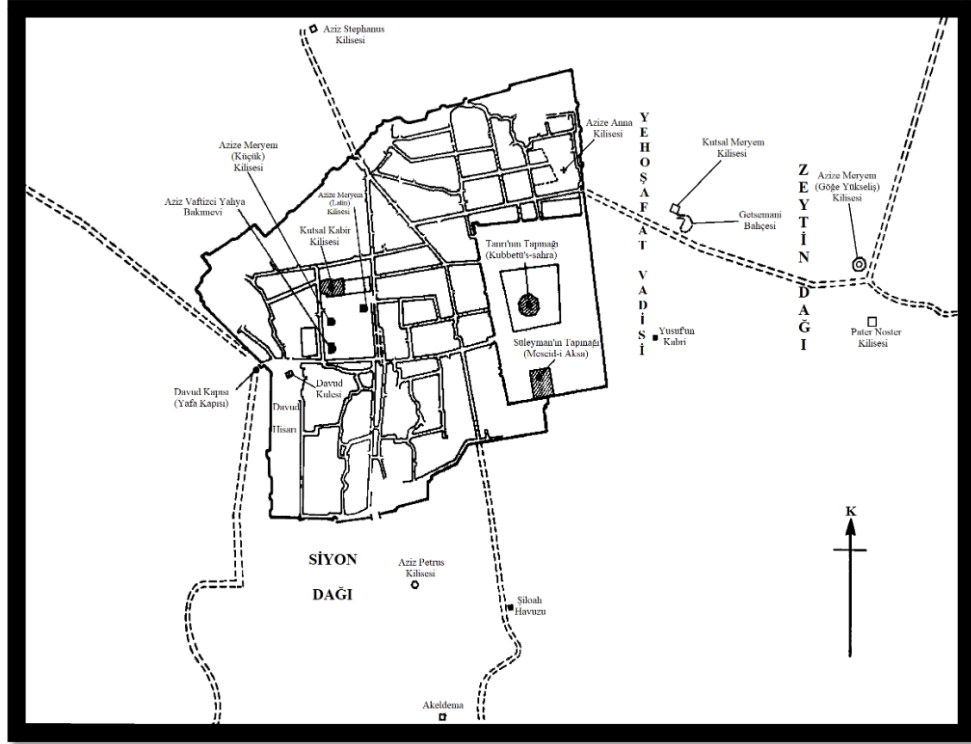
EK 1: Saewulf'un anlatısının başlangıcı. (Corpus Christi College, Cambridge, MS

111 sayfa 37)

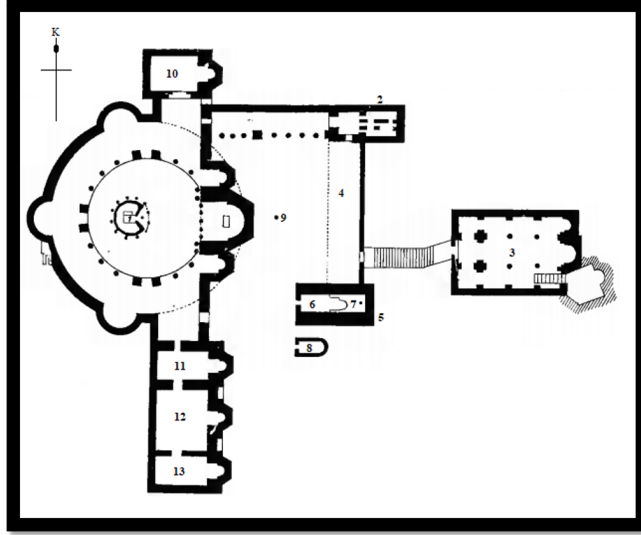

EK 2: Saewulf'un Filistin'de bahsettiği yerleşim yerleri ve diğer önemli kentler.

(Haritayı hazırladığı için Bekir Yolaçan'a teşekkür ederim.)

EK 3: Saewulf'un Kudüs'te bahsettiği belli başlı yerler. (Wilkinson vd., *Jerusalem Pilgrimage, 1099-1185*, 25'teki krokinin düzenlenmiş halidir.)

1- Kutsal Mezar

2- İsa'nın hapsedildiği zindan

3- Kutsal Haç'ın bulunduğu Kraliçe Helena Kilisesi

4- İsa'nın kırbaçlandığı, dikenli bir taç takıldığı vs. yer.

5- İbrahim'in sunağı

6- Calvarium

7- Golgotha

8- İsa'nın cesedinin baharatlandığı yer

9- Compas

10- Azize Meryem Şapeli

11- Azize Yuhanna Şapeli

12- Kutsal Teslis Manastırı

13- Aziz Yakup Şapeli

(Saewulf'un anlatımına göre numaralandırılmış ve isimlendirilmiştir.)

EK 4: Saewulf'un zamanında Kutsal Kabir Kilisesi'nin planı ve Saewulf'un bahsettiği kısımlar. (*Saewulf*, fig. II'nin düzenlenmiş halidir.)